

Regnskapsstrekking og manipulasjon – to sider av samme sak?

En kvalitativ studie av hvorvidt det å utnytte handlingsrommet i regnskapsreglene er regnskapsmanipulasjon med et sideblikk på koronapandemiens effekter

MATHIAS HAUG KJEVIK
MIRIAM STADDELAND KARLSEN

VEILEDERE

Terje Heskestad
Geir Haaland

Universitetet i Agder, 2022
Handelshøyskolen ved UiA

Forord

Denne oppgaven avslutter vår mastergrad innen regnskap og revisjon (MRR) ved Handelshøyskolen ved Universitet i Agder (UiA).

Masteroppgaven omhandler regnskapsmanipulasjon og utnyttelse av det handlingsrommet som ligger i regnskapsregler, fordi det er et tema som vi synes er svært interessant og viktig. I vårt fremtidig arbeid som revisor vil revidering av skjønnsmessige poster være en viktig del av vårt arbeid. En fordypning i hva som anses som akseptabel utnyttelse vil dermed være svært relevant for oss, men også viktig for brukerne av finansiell informasjon. Brukerne er avhengig av at informasjonen som selskapene presenterer gir et rettvise bilde av den underliggende økonomiske tilstanden slik at de kan ta velavveide avgjørelser. Når norske regnskapsregler åpner for skjønn, blir det rom for å påvirke regnskapet i en ønsket retning. Dette oppleves som meningsfylt å utforske og danner grunnlaget for oppgaven.

Vi, som resten av Norge, har vært gjennom en lengre pandemi som har hatt stor innvirkning på vår studiehverdag og oppgave. Vi har gjennom oppgaven gått fra å leve under strenge tiltak til en normal hverdag uten smittevernråd og regler. Dette motiverte også deler av oppgaven der spørsmålet var hvilke innvirkninger dette har hatt på norske regnskapsavleggeres vilje til å trikse med regnskapstall.

Vi vil rette en stor takk til våre veiledere Terje Heskestad og Geir Haaland for gode innspill i prosessen, fra å utforme ideen til det ferdig leverte produktet. Vi må også takke alle informantene våre som i sin travle hverdag satte av tid til å snakke med oss og dele deres synspunkter og erfaringer. Det har vært svært lærerikt. Til slutt ønsker vi å takke medstudenter som har vært gode samarbeidspartnere gjennom hele utdanningen, og særlig som gode sparringspartnere i arbeid med masteroppgaven.

Kristiansand, 1. juni 2022

Miriam S. Karlsen

Miriam Staddeland Karlsen

Mathias Haug Kjevik

Mathias Haug Kjevik

Sammendrag

Regnskapsmanipulasjon innebærer å bevisst villedde brukerne av finansiell informasjon. Samtidig foreligger det handlingsrom i regnskapsreglene knyttet til sentrale regnskapsposter der vurderinger om estimatusikkerhet og påvirkbarhet gjør det relevant å stille spørsmål ved hva som er akseptabel tilpasning av regnskapet, og hva som er regnskapsmanipulasjon. Oppgaven har dermed til hensikt å nyansere regnskapsmanipulasjon, samtidig som virkningene av koronapandemien hensyntas. Problemstilling som skal besvares er dermed:

Er regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon to sider av samme sak, og har risikoen for at regnskap strekkes eller manipuleres økt som følge av Covid-19?

Ved å benytte en kvalitativ tilnærming og intervjuer med ti informanter fra banknæringen og revisjonsnæringen, bygges en forståelse av at regnskapsmanipulasjon og regnskapsstrekking ikke nødvendigvis er to sider av samme sak. Dette er fordi regnskapslovgivningen innehar lovlige tilpasninger som er avhengig av skjønn. Samtidig kan utnyttelse av dette handlingsrommet i for stor grad resultere i at regnskapsstrekkingen blir regnskapsmanipulasjon. Dette skillet mellom hva som er akseptabel utnyttelse, og hva som ikke er det, er avhengig av en konkret vurdering i hver enkelt sak. Dermed foreligger det ikke en overordnet, konkret og entydig konklusjon på hvor skillet går. Selv om skillet er uklart, viser resultatene at regnskapsstrekking er utbredt, men det knyttes stor uenighet til hvorvidt dette er problematisk. På den andre siden er det tydelig at regnskapsmanipulasjon anses som svært problematisk, men også som et svært sjeldent problem.

Funnene viser at grunnlaget for det uklare skille gjenspeiles i de risikomomentene som trekkes frem, der regnskapspostene som inneholder skjønsmessige vurderinger og bransjer med store estimater, som bygg og anleggsbransjen, fremheves. Dessuten viser studien at foretaksstørrelse påvirker risikoen, der økt størrelse gir økt profesjonalitet som reduserer risikoen.

Virkningene av pandemien gjør at risikoen som fremheves er et undervurdert regnskap. Dette følger av at det var en generell forventning om utfordrende tider som reduserer presset, samtidig som koronakompensasjonsordninger motiverer til lavere resultater, at bruk av hjemmekontor kan ha utfordret internkontrollrutinene og at de fleste virksomheter har gått bra under pandemien. Dette har praktiske konsekvenser for fremtiden fordi norske selskaper har vært i en posisjon der reserver kan ha blitt bygget på bakgrunn av forsiktighet, samtidig som næringslivet går usikre tider i møte med krig i Europa og stor kostnadsvekst.

Executive summary

Earnings management is defined as intentionally misleading users of financial information. The accounting rules, however, have a great deal of ‘wobble-room’ concerning the use of estimates and their affectability. This makes exploring what is deemed as acceptable exploitation of the rules, and what is earnings manipulation relevant. The purpose of the study is to nuance earnings management, as well as to explore the effects of the recent coronavirus pandemic. The study thereby aims to address the research question:

Is earnings management and bending the accounting rules two sides of the same coin, and has the risk of either increased as a result of Covid-19?

Using a qualitative approach by interviewing ten informants from the banking and auditing & assurance industries, an understanding is created where bending the rules does not necessarily equate earnings manipulation. This is due to the inherent adaptability that the accounting rules allow. However, exploiting this ‘wobble room’ to a large extent can result in bending the rules and earnings manipulation as being seen as one and the same. The divide between what is acceptable and what is not, is dependent on an individual assessment in each case. There is thereby no general and unambiguous definition of the divide. Even with this unclear divide, the results show that bending accounting rules is utilized to a large degree, but with disagreement as to whether that is problematic. On the other hand, earnings manipulation is clearly problematic, however the phenomenon is rarely observed.

The results also show that the reason for the unclear divide is reflected in the areas containing risk that the informants consider, for both balance sheet items and industries. Any item which includes the use of judgements has an increased risk, which reflects why the construction industry attracts attention. Organizational size also plays a role, where larger size leads to increased professionalism that reduces the risk.

The findings also show that the informants consider the risk of undervalued financial statements as heightened because of the pandemic. This is explained by an overall understanding that firms may struggle which reduces the pressure, that the situation for many firms generally showed good economic development, and implementation of aid schemes for businesses who struggled, whilst the increase in working from home challenged existing internal controls. This has implications because firms have been in a position where they could build hidden reserves whilst the future holds a great deal of uncertainty due to war in Europe and increase in expenses.

Innholdsfortegnelse

Forord	i
Sammendrag	ii
Executive summary	iii
Tabell- og figuroversikt	vi
Kapittel 1: Innledning	1
1.1 Bakgrunn	1
1.2 Avgrensning og problemstilling	2
1.3 Disposisjon	5
Kapittel 2: Introduksjon av regnskap og manipulasjonsteori	7
2.1 Introduksjon av finansregnskapet	7
2.1.1 Regnskapspråk	8
2.1.2 Regnskapsbrukere	10
2.2 Regnskapsmanipulering	11
2.2.1 Hvordan manipuleres regnskapet og hvilke deler er spesielt utsatt?	13
2.2.2 Hvem begår regnskapsmanipulering og hvilke bransjer er mest utsatt?	17
2.2.3 Hvorfor begås regnskapsmanipulasjon?	18
2.2.4 Prinsipal-agent-teori	18
2.2.5 Mislighetstrianglet	19
2.2.6 Regnskapsstrekking	20
2.3 Revisjon og revisors rolle	24
2.3.1 Revisjonsrisikomodellen	26
Kapittel 3: Bakgrunn: Covid-19 og de økonomiske implikasjonene	27
3.1 Innledende betraktninger	27
3.2 Økonomiske konsekvenser	27
3.3 Kompensasjonsordninger	30
3.4 Risikovurderinger	31
3.5 Relevant forskning	31
3.5.1 Tidligere økonomiske nedgangstider	31
3.5.2 Covid-19 og mislighetsrisiko	32
3.5.3 Covid-19, regnskapsmanipulasjon og regnskapsstrekking	35
3.5.4 Avsluttende betraktninger	36
Kapittel 4: Metode	37
4.1 Vitenskapsteoretisk tilnærming	37
4.2 Forskningsdesign	37
4.2.1 Eksplorativt design	38
4.3 Datainnsamling	39
4.3.1 Populasjon og utvalg	40
4.3.2 Intervjuer	43
4.4 Databehandling og analyse	45
4.5 Reliabilitet	46
4.6 Validitet	47
Kapittel 5: Resultater	49

5.1 Presentasjon av informantene.....	49
5.2 Hvor går grensen mellom regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon?.....	50
5.3 Er omfanget og konsekvensene av regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon et problem i næringslivet?.....	52
5.4 Hvilke områder er spesielt risikoutsatt for regnskapsstrekking og regnskapsmanipulering?.....	55
5.5 Har risikoen for regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon økt som følge av koronapandemien?	61
Kapittel 6: Diskusjon.....	67
6.1 Hvor går grensen mellom regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon?.....	67
6.2 Er omfanget og konsekvensene av regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon?	71
6.2.1 Omfang.....	71
6.2.2 Konsekvens	73
6.2.3 Et kritisk blikk.....	74
6.3 Hvilke områder er spesielt risikoutsatt for regnskapsstrekking og regnskapsmanipulering?.....	75
6.3.1 Press	75
6.3.2 Mulighet	77
6.3.3 Rasjonalisering.....	81
6.4 Har risikoen for regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon økt som følge av koronapandemien?	82
6.4.1 Kompensasjonsordninger	83
6.4.2 Hjemmekontor.....	84
6.4.3 Andre påvirkninger	85
6.4.4 Covid-19 og mislighetstrianglet	86
Kapittel 7: Avslutning	88
7.1 Oppsummering	88
7.2 Konklusjon	90
7.3 Relevans	91
7.4 Begrensninger.....	92
7.5 Forslag til videre forskning	92
Referanseliste	95
Vedlegg	106
Vedlegg 1: Intervjuguide - Revisjonsselskaper.....	106
Vedlegg 2: Intervjuguide - Banker.....	108
Vedlegg 3: Diskusjonsnotat - Miriam Staddeland Karlsen.....	110
Vedlegg 4: Diskusjonsnotat - Mathias Haug Kjevik.....	117

Tabell- og figuroversikt

Figur 1: Mislighetstrianglet.....	19
Figur 2: Opplevd oppdagelsesrisiko (Skatteetaten, 2021, s. 36).....	33
Tabell 1: Valgfrihet i rapporteringsrammeverk.....	10
Tabell 2: Revisor - Presentasjon av informantene	49
Tabell 3: Bank - Presentasjon av informantene	50
Tabell 4: Revisor - Definisjon av regnskapsmanipulering.....	50
Tabell 5: Bank - Definisjon av regnskapsmanipulering.....	50
Tabell 6: Revisor - Definisjon av regnskapsstrekking.....	51
Tabell 7: Bank - Definisjon av regnskapsstrekking	51
Tabell 8: Revisor - Grensedragnin g mellom manipulasjon og strekking.....	52
Tabell 9: Bank - Grensedragnin g mellom manipulasjon og strekking.....	52
Tabell 10: Revisor - Konsekvensene av regnskapsmanipulasjon	52
Tabell 11: Bank - Konsekvensene av regnskapsmanipulasjon	53
Tabell 12: Revisor - Konsekvensene av regnskapsstrekking.....	53
Tabell 13: Bank - Konsekvensene av regnskapsstrekking.....	53
Tabell 14: Bank - Omfanget av regnskapsmanipulasjon og -strekking.....	54
Tabell 15: Revisor - Omfanget av regnskapsmanipulasjon og -strekking.....	54
Tabell 16: Bank - Bruk av manipuler te regnskap	55
Tabell 17: Revisor - Avdekking av manipuler te regnskap.....	55
Tabell 18: Revisor - Utløsende årsak.....	55
Tabell 19: Bank - Utløsende årsak.....	56
Tabell 20: Revisor - Risikofylte bransjer.....	56
Tabell 21: Bank - Risikofylte bransjer.....	56
Tabell 22: Revisor - Størrelsesforskjeller hos kunden	57
Tabell 23: Bank - Størrelsesforskjeller hos kunden	57
Tabell 24: Revisor - Risikofylte regnskapsposter	57
Tabell 25: Bank - Risikofylte regnskapsposter	57
Tabell 26: Revisor - Bruk av noteinformasjon.....	58
Tabell 27: Revisor - Ny tten av noteinformasjon.....	58
Tabell 28: Revisor - Omfanget av noteinformasjon.....	59
Tabell 29: Revisor - Vurdering av forenk lede notekrav.....	59
Tabell 30: Bank - Bruk av noteinformasjon.....	59
Tabell 31: Revisor - Endring av regnskapsprinsipp.....	60
Tabell 32: Bank - Endring av regnskapsprinsipp.....	60
Tabell 33: Revisor - Vurdering av alternative resultatmål.....	60
Tabell 34: Bank - Manipulering for å oppfylle lånekrav.....	61
Tabell 35: Revisor - Ekstra motivasjon til å manipulere som følge av Covid-19.....	62
Tabell 36: Bank - Ekstra motivasjon til å manipulere som følge av Covid-19.....	62
Tabell 37: Revisor - Risiko for overvurderte regnskap som følge av Covid-19.....	62
Tabell 38: Revisor - Risiko for undervurderte regnskap som følge av Covid-19.....	63
Tabell 39: Revisor - Risiko ved kompensasjonsordninger.....	63
Tabell 40: Bank - Risiko ved kompensasjonsordninger.....	63
Tabell 41: Revisor - Misbruk av kompensasjonsordninger	64
Tabell 42: Revisor - Oppsummert risiko for manipulasjon som følge av Covid-19.....	64
Tabell 43: Bank - Økt risiko for manipulasjon som følge av Covid-19.....	64
Tabell 44: Revisor - Hjemmekontor.....	65
Tabell 45: Bank - Hjemmekontor.....	65

Kapittel 1: Innledning

I det følgende kapitlet vil bakgrunnen for forskningen presenteres slik at rammene for avgrensningene som er gjort knyttet til problemstillingen og forskningsspørsmålene og formålet med studien er tydelig. Til slutt vil oppgavens videre struktur forklares.

1.1 Bakgrunn

Regnskapsmanipulasjon er et fenomen som er teoretisert og studert både i nasjonal og internasjonal sammenheng. På bakgrunn av at regnskapet er den informasjonskilden som er viktigst for beslutningstakere utenfor selskapet, kan selskap motiveres til å villedde brukerne gjennom manipulasjon av regnskap (Heskestad, 2015, s. 33). En rekke tidligere masteroppgaver i Norge har utforsket fenomenet gjennom fokus på hvilket ansvar revisor har med å forebygge og avdekke problematikken, og bankenes opplevelser av fenomenet (Iqbal, 2020; Otterbech & Johansen, 2020; Vatne & Jensen, 2018). Internasjonalt har studier forsøkt å kartlegge manipulasjon av regnskap under spesifikke tidsperioder som finanskrisen i 2008-2010 med motstridende funn (Latridis & Dimitras, 2013; Filip & Raffournier, 2012).

Bakgrunnen for studiene er at det gjennom en rekke historiske hendelser har vist seg at fenomenet i enkelte tilfeller kan få svært alvorlig konsekvenser for samfunnet. Det klassiske eksemplet som ofte trekkes frem i denne sammenheng er nettopp finanskrisen av 2008-2010 der konkursen til Lehman Brothers beskrives som startpunktet og en av de største regnskapsmanipulasjonsskandalene i nyere tid (Franceschetti & Koschtial, 2013, s. 2). Et annet eksempel er WorldCom-skandalen, der oppblåste eiendeler førte til at investorer tapte \$180 millioner, nærmere to milliarder norske kroner (Deo & Liu, 2016, s. 325). Disse konsekvensene er med å underbygge hvorfor forskning innenfor manipulasjonsproblematikk er aktuelt.

Selv om begrepet regnskapsmanipulasjon i stor grad er benyttet i tidligere forskning, opplever vi at det foreligger et handlingsrom i regnskapsreglene som tillater tilpasninger. Når reglene er åpne for tilpasninger er det naturlig å stille spørsmål ved når en tilpasning er innenfor rammen av hva regnskapsstandardene og reglene tillater, og hva som er utenfor. I dette identifiserer vi et spørsmål knyttet til hva manipulasjon egentlig er i praksis. Er det å utnytte det handlingsrommet som ligger i reglene, det vi kaller strekking, en form for manipulasjon? Når blir en manglende nedskrivning av varelageret en manipulasjon? Er nedskrivningen for stor eller liten? Hva er riktig inntekts- og kostnadsføring for flerårige prosjekter? Hvor mye er goodwill verdt? Hvor går grensen mellom hva som regnes som å tøyne en regel innenfor lovens rammer og det som er utenfor?

Overordnede definisjoner er nyttige, men er verden like unyansert i virkeligheten? Denne opplevde mangelen i forskningen forsøker vi å utforske gjennom denne studien. Utover at dette oppleves som et ubesvart spørsmål, så anses forskningen som interessant for vår egen del som følge av at vi i vårt fremtidige arbeid som revisor kan møte denne problematikken. Når revisors oppgave er å sikre at regnskap foreligger uten vesentlig feilinformasjon (Revisorloven, 2020, §9-1) kan uklarheter knyttet til vurderinger og estimer, og riktigheten av dem være et tema som møter oss. Da er det aktuelt å utforske hvordan revisjonsbransjen stiller seg til hva som egentlig er manipulasjon, og hva som er en akseptabel utnyttelse av regelverket.

Når samfunnet i tillegg har gjennomgått en flerårig pandemi som har elementer ved seg som kan ha påvirket risikoen for manipulerede regnskap, oppleves det også interessant å trekke inn disse virkningene. Nedgangstid, lockdown og endret atferd er slike elementer og med tanke på at bedrifter i økonomiske nedgangstider «leter med lys og lykter etter regnskapsposter som kan bidra til et bedre resultat» (Heskestad, 2016, s. 34) fremstår pandemien som en relevant kontekst å undersøke. Hvordan dette er konkretisert til en problemstilling og forskningsspørsmål forklares videre.

1.2 Avgrensning og problemstilling

Regnskapsmanipulasjon er et omfangsrikt tema. Derfor er det nødvendig å fokusere og konkretisere formålet med studien. Vi identifiserer et ubesvart spørsmål knyttet til hva manipulasjon egentlig er, og om det å utnytte det handlingsrommet som ligger i regnskapsreglene, kalt regnskapsstrekking, er en form for manipulering. Dette er aktuelt å få kartlagt for at brukeren kan ha tillit til finansiell rapportering.

Videre kan den verdensomspennende koronapandemien ha innvirket på fenomenet, ettersom det var en periode med store omveltninger og usikkerhet for mange, samtidig som at det er vesentlige forskjeller mellom selskaper og bransjer med tanke på hvilke effekter de opplevde. Dette er viktig å få klarhet i for at regnskapsbrukere kan vurdere fremtidig regnskapstall i lys av situasjonen som har vært. Dersom selskaper har kunnet bygge opp skjulte reserver under pandemien kan dette ha innvirkning på det fremtidige beslutningsgrunnlaget til brukerne. Dette gjelder særlig når man tar i betraktning at krigen i Ukraina sammen med ettervirkningene av pandemien skaper økte kostnader for selskaper, samtidig som at renten stiger med det formål å bremse konsumet og etterspørselen. Sammen fører disse to elementene til følgende problemstilling:

Problemstilling: Er regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon to sider av samme sak, og har risikoen for at regnskap strekkes eller manipuleres økt som følge av Covid-19?

Vi har utarbeidet fire forskningsspørsmål som videre definerer temaet som problemstillingen tar opp for å fokusere oppgaven ytterligere. Som beskrevet foreligger det rom i regnskapsreglene som gjør at hvor grensen mellom hva som er akseptabel utnyttelse kontra uakseptabel, og dermed ulovlig utnyttelse, er et uklart moment. Når regnskapet har til hensikt å gi et rettviseende bilde av den økonomiske situasjonen i et selskap slik at brukerne kan ta velavveide avgjørelser (Regnskapsloven, 1998, § 3-2a), samtidig som at regnskapet utarbeides på bakgrunn av vurderinger og estimater, åpner det opp for utfordringer.

Dette er blant annet fordi når det foreligger slike handlingsrom kan dette få konsekvenser for regnskapet ved at vurderingene kan påvirkes, og at regnskapet skaper det inntrykket regnskapsavleggeren selv ønsker. Det første forskningsspørsmålet har dermed til hensikt å nyansere begrepet regnskapsmanipulasjon ved å kartlegge hvilke tanker sentrale interessenter for regnskapet har knyttet til dette spørsmålet. Problemet oppstår når grensen mellom hva som er lovlig tøying av regnskapsregler og hva som omfatter ulovlig regnskapsmanipulasjon ikke foreligger i klartekst. Dette vil sette rammene for den videre forskningen og fører til forskningsspørsmålet:

Forskningsspørsmål 1: Hvor går grensen mellom regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon?

I norsk sammenheng trekker Vatne & Jensen (2018, s. 92) frem at det er manglende kunnskap om hvorvidt regnskapsmanipulasjon faktisk er et problem i næringslivet, men påpeker samtidig at de sitter med et inntrykk av at informantene anser omfanget som lite (2018, s. 76). I tidligere masteroppgaver er det gjort observasjoner hvor 30% av de spurte bankene hadde benyttet manipulerte regnskap de siste to årene (Haugen & Hesthag, 2020, s. 76), der en annen viser at 53% av bankene hadde opplevde manipulerte regnskap (Bryde & Finsrud, 2021, s. 65). Det er derimot problematisk på bakgrunn av disse tallene å konkludere på om omfanget av regnskapsmanipulasjon er et problem i næringslivet fordi enkelthendelser nødvendigvis ikke gjenspeiler realiteten eller den faktiske situasjonen i næringslivet.

På verdensbasis er det gjort undersøkelser som viser at regnskapsmanipulasjon er den formen for svindel som utspiller seg mest sjeldent, men som samtidig har de dyreste konsekvensene (Association of Certified Fraud Examiners, 2022, s. 9). Når det i tillegg foreligger usikkerhet knyttet til gråsoner i hva manipulasjon er, og når utnyttelse av et handlingsrom blir for mye, er

det aktuelt å kartlegge omfanget og konsekvensene av regnskapsmanipulasjon og regnskapsstrekking. Det er på det rene at de aller fleste regnskap ikke er manipulert, samtidig så foreligger uttalelser om at 90% av regnskapsføringen ligger i gråsoner (Naidu-Ghelani, 2015) og undersøkelser som viser at cirka 20% av amerikanske selskaper bruker earnings management i ulik grad (Dichev, Graham, Harvey & Rajgopal, 2013, s. 3). Dette aktualiserer forskningsspørsmålet:

Forskningsspørsmål 2: Er omfanget og konsekvensene av regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon et problem i næringslivet?

For å forstå hvor grensen mellom regnskapsmanipulasjon og regnskapsstrekking går, er det viktig å ha en forståelse for hvordan regnskap kan manipuleres, eller regler tøyes. Handlingsrommet som ligger i regnskapsreglene gjenspeiler hvilke risikoområder som foreligger. Dette er utforsket tidligere og observert i en rekke saker, men det er likevel interessant å få verifisert at det samme inntrykket vedvarer, og det kan brukes til å få innsikt i utviklingen av fenomenet og fremtidige risikoområder. Det er også nyttig bakgrunnsinformasjon å ha klarlagt for det etterfølgende forskningsspørsmålet. Disse risikoområdene omfatter en rekke elementer som regnskapsposter, størrelsesforskjeller hos regnskapsavleggeren og bransjeforhold. Faktorene er viktige for å forstå mulighetene til å manipulere regnskap og bedrive regnskapsstrekking, og leder til forskningsspørsmålet:

Forskningsspørsmål 3: Hvilke områder er spesielt risikoutsatte for regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon?

I forlengelse av nyanseringen av fenomenet regnskapsmanipulasjon, er det videre aktuelt å trekke inn koronapandemiens innvirkning på temaet. Usikkerheten som har vært gjennom de to foregående årene har påvirket ulike deler av samfunnet forskjellig. Enkelte har opplevd vanskelighetene virusutbruddet og påfølgende nedstengninger medførte i større grad enn andre. Dessuten er det et faktum at for mange selskaper har situasjonen vært det motsatte, ved at de to foregående årene har vært gode sett fra et økonomisk perspektiv. Studien ønsker dermed å trekke inn om det er effekter av pandemien som har påvirket graden av regnskapsmanipulasjon og regnskapsstrekking, både for undervurderte og overvurderte regnskap, som er grunnlaget for forskningsspørsmålet:

Forskningsspørsmål 4: Har risikoen for regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon økt som følge av koronapandemien?

De overnevnte forskningsspørsmålene er omfattende, men det oppleves som interessant å undersøke disse for å bygge en forståelse av fenomenet. I denne forståelsen vil ulike synspunkter fra to ulike grupper med nær tilknytning til regnskap trekkes inn. Revisor har rollen som bekrefter av årsregnskapet og skal med betryggende sikkerhet verifisere at årsregnskapet er uten vesentlig feilinformasjon. Revisor fungerer dermed som et kontrollorgan som kan forhindre at feilinformasjon, både bevisste og ubevisste feil, påvirker samfunnet. Derimot er ikke alle selskaper revisjonspliktige. Som følge av dette vil undersøkelsen også ta for seg synspunktene til banker, som er en viktig bruker av regnskap som omfatter alle foretaksstørrelser, også de som ikke er revisjonspliktige. Disse perspektivene sammen med de avgrensningene som er gjort, har dermed til hensikt å utforske om regnskapsstrekking er manipulasjon, om og eventuelt hvor stort problem det er, hvilke risikoområder som foreligger, samt om og hvordan pandemien eventuelt har påvirket fenomenet.

1.3 Disposisjon

Oppgaven er utformet med ulike deler som tar for seg relevante momenter for å kunne besvare problemstillingen. Kapittel 2 tar for seg regnskapsteori og forskning. Her presenteres blant annet hensikten og formålet med regnskapsinformasjon, og hvorfor det er viktig at informasjonen gir et rettviseende bilde av den underliggende økonomiske situasjonen. Deretter forklares hva regnskapsmanipulering innebærer, og hvorfor norske regnskapsregler åpner for vurderinger som kan tilpasses etter regnskapsavleggerens ønsker. Her trekkes en rekke tidligere manipulasjonstilfeller frem for å belyse hvordan regnskap manipuleres. Videre blir begrepet regnskapsmanipulasjon nyansert i forhold til om regnskapsstrekking, eller det å utnytte det handlingsrommet som ligger i regnskapsreglene, inngår i manipulasjonsbegrepet. Mislighetstriangelet blir også presentert fordi det er et sentralt rammeverk som forklarer hvilke mekanismer som fører til regnskapsmanipulasjon.

Kapittel 3 diskuterer hvorfor koronapandemien kan ha innvirket på motivasjonen til å bedrive regnskapsmanipulasjon. Her trekkes en rekke historiske hendelser frem, som lav styringsrente, høy arbeidsledighet og stort BNP fall, for å forklare hvor stor krise pandemien var for enkelte norske virksomheter. Det vises også til at pandemien førte til store forskjeller, der enkelte har opplevd store utfordringer, mens andre har opplevd solide resultater og gode tider, der begge disse elementene spiller inn på manipulasjonsrisikoen.

Kapittel 4 tar deretter for seg metoden som er benyttet til å gjennomføre forskningen. De ulike metodiske valgene som er tatt, med tilhørende konsekvenser for resultatene presenteres.

Hvorfor oppgaven baserer seg på kvalitative intervjuer for å utforske problemstillingen belyses, sammen med hvilke metodiske svakheter oppgaven innehar. Dette knyttet seg blant annet til generaliserbarhet, men dette er ikke hovedformålet med kvalitativ forskning fordi oppgaven har som formål å utforske nyansene som ligger i fenomenet regnskapsmanipulasjon, som innebærer å utforske tanker og erfaringer som sentrale regnskapsaktører har.

Kapittel 5 presenterer studiens resultater. Hvem informantene er, og hvilke bakgrunner de har dokumenterer hvorfor informantenes synspunkter og erfaringer egner seg til å besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene. I kapitlet kommer det frem flere interessante funn, blant annet knyttet til uenigheter innad i ulike informantgrupper om hvorvidt regnskapsmanipulasjon og regnskapsstrekking er to sider av samme sak. Dette er interessant fordi det har betydning for hva som anses som akseptabel regnskapsinformasjon å presentere for brukerne, og hva som ikke er det.

Kapittel 6 diskuterer funnene fra studien opp mot regnskapsteorien, forskning og konsekvenser av pandemien. Vi ser at resultatene fra oppgaven i stor grad samsvarer med det tidligere manipulasjonstilfeller og forskning viser, blant annet knyttet til hvordan regnskap manipuleres og hvorfor. Vi drøfter også hvordan pandemien påvirker fenomenet ved å belyse at resultatene er avhengige av hvilke kunder informantene våre har, der den største risikoen er undervurderte regnskap, og forklarer hvorfor dette kan være problematisk.

Kapittel 7 oppsummerer deretter resultatene for de enkelte forskningsspørsmålene for å kunne besvare problemstillingen. Vi gjør rede for hvorfor forskning innenfor regnskapsmanipulasjon er viktig, og presentere enkelte fremtidige forskningsmuligheter som vi har identifisert gjennom samtaler med informantene våre.

Kapittel 2: Introduksjon av regnskap og manipulasjonsteori

I dette kapitlet introduseres finansregnskapet, herunder hensikten og formålet med finansiell rapportering. Videre presenteres ulike regnskapsspråk og regnskapsbrukere, før begrepet regnskapsmanipulasjon introduseres. I den forbindelse presenteres hvilke deler av regnskapet som er mest risikoutsatt i lys av tidligere skandaler, hvem som begår regnskapsmanipulering og hvilke utløsende årsaker som fører til manipulasjon, samt en introduksjon av begrepet regnskapsstrekking. Til slutt presenteres revisor rolle i, og ansvar med å avdekke regnskapsmanipulasjon.

2.1 Introduksjon av finansregnskapet

Finansregnskapet er et komplekst informasjonssystem som har til hensikt å innhente, måle og rapportere økonomisk informasjon fra en økonomisk enhet til brukerne (Kristoffersen, 2016, s. 13). Den overordnede målsetningen med finansregnskapet er å utarbeide fullstendig og beslutningsnyttig informasjon som gir et rettviseende bilde av bedriftens økonomiske stilling og resultat (Regnskapsloven, 1998, § 3-2a). Dette dekkes gjennom finansregnskapets to hovedelementer: balansen og resultatregnskapet (Regnskapsloven, 1998, § 3-2), hvor balansen viser selskapets økonomiske stilling på et bestemt tidspunkt, mens resultatregnskapet viser selskapets økonomiske prestasjon i en bestemt periode (Kristoffersen, 2016, s. 12).

I tillegg til resultatregnskapet og balansen, er noteopplysningene en sentral del av regnskapet som er regulert i regnskapsloven kapittel 7. Noteinformasjon kan defineres som tilleggsinformasjon som ikke fremkommer gjennom balansen og resultatregnskapet (Kristoffersen, 2016, s. 221), og er viktig i årsregnskapet fordi den sikrer ytterligere informasjon om de økonomiske forholdene i selskapet. I en brukerundersøkelse gjennomført av EY trekkes notene frem som den viktigste delen av årsregnskapet (Kinserdal, 2014).

Den norske regnskapsloven bygger i hovedsak på en prinsippbasert regulering. Det innebærer at regnskapsavleggeren i stor grad må benytte skjønn for å rapportere riktig regnskapsinformasjon (Baksaas & Stenheim, 2015, s. 80). På den måten vil to selskaper med relativt like utgangspunkt sannsynligvis ikke rapportere resultatet likt, fordi lovverket åpner for ulike tolkninger og vurderinger. Dette skiller seg fra en regelbasert regulering som kjennetegnes ved sjablongregler og terskelverdier som i liten grad åpner opp for ulike regnskapsmessige løsninger (Baksaas & Stenheim, 2015, s. 80).

Sentralt i den norske regnskapsreguleringen står de grunnleggende regnskapsprinsippene, herunder transaksjons-, opptjenings- sammenstillings- og forsiktighetsprinsippet, samt prinsippet om sikring (Regnskapsloven, 1998, § 4-1). Disse prinsippene legger føringer til hvordan inntekter og kostnader skal føres i regnskapet. I tilfeller hvor loven ikke gir klare føringer, skal de som er ansvarlig for å utarbeide regnskapet etter beste evne utøve god regnskapsskikk (Regnskapsloven, 1998, § 4-6).

Det er helt sentralt at vurderingene i regnskapet kommer frem i lyset, slik at den finansielle informasjonen blir mest mulig relevant og nyttig for brukerne. Prinsippnoten gir opplysninger om hvilke regnskapsprinsipper som anvendes, herunder prinsipper for inntektsføring og endring av prinsipper (Regnskapsloven, 1998, § 7-2). Denne noten er svært sentral for at brukerne skal få tilstrekkelig informasjon til å treffe gode økonomiske beslutninger.

Etter regnskapsloven er det kun et fåtall av notene som er obligatoriske, og utover dette er det kun vesentlig noteinformasjon som skal inkluderes (Heskestad, 2015, s. 35). Dette gjøres for å unnlåte unødvendig informasjon og uvesentlige forhold, slik at man unngår at overflødig informasjon trekkes inn i regnskapet, samt for å minimere risikoen for å miste oversikten over hva som faktisk er essensen i noteinformasjonen (Heskestad, 2015, s. 35).

2.1.1 Regnskapsspråk

For at finansregnskapet skal kunne tilfredsstille brukernes behov som et viktig informasjons- og beslutningsverktøy er det essensielt at kvaliteten på regnskapet ivaretas. Det er derfor utarbeidet en rekke ulike rammeverk for hvordan regnskapet skal utarbeides og rapporteres. I Norge er det i utgangspunktet den norske regnskapsloven som danner grunnlag for regnskapsrapportering. Regnskapsloven setter rammer for hvordan et regnskap skal utarbeides og hvem som er rapporteringspliktige.

I hovedsak er alle foretak rapporteringspliktige etter regnskapsloven § 1-2, med unntak av foretak som regnes som store (Regnskapsloven, 1998, § 1-5) og små foretak (Regnskapsloven, 1998, § 1-6). Det vil si at alle øvrige foretak i utgangspunktet skal utarbeide årsregnskapet etter regnskapslovens rammer. Store foretak omfatter i hovedsak allmennaksjeselskaper og selskaper med obligasjoner notert på børs (Regnskapsloven, 1998, § 1-5). Disse selskapene er pålagt å følge det internasjonale rapporteringsrammeverket IFRS. På samme måte som i den norske regnskapsloven fremsetter IFRS krav til hvordan et regnskap skal utarbeides og rapporteres.

Som små foretak etter regnskapsloven regnes de som ikke overstiger to av tre følgende terskelverdier på balansedagen: salgsinntekt på 70 millioner kroner, balansesum på 35 millioner kroner og gjennomsnittlig antall ansatte på 50 årsverk (Regnskapsloven, 1998, § 1-6). Små foretak har etter regnskapsloven en rekke unntaksbestemmelser og forenklete krav til regnskapsrapportering, herunder mulighet til å fravike kontantstrømoppstilling og årsberetning, anledning til å unnlate omarbeidelse av sammenligningstall, samt forenklete krav til noter. Etter en endring av regnskapsloven i 2021 har små foretak fått betydelige lettelser i notekrav, blant annet ble krav om å opplyse om endring i avskrivningsplan og endring av regnskapsprinsipper opphevet (Skotvold, 2021).

Rapporteringsplikten innebærer at alle øvrige foretak skal utarbeide et årsregnskap bestående av resultatregnskap og balanse, samt kontantstrømoppstilling og noteopplysninger i henhold til regnskapslovens rammer (Regnskapsloven, 1998, § 3-2). Alle foretak som er regnskapspliktige etter regnskapsloven har også bokføringsplikt (Bokføringsloven, 2004, § 2), altså må alle regnskapspliktige foretak også følge bokføringslovens regler og prinsipper, herunder det dobbelte bokholderis prinsipp. Det vil si at alle transaksjoner i regnskapet skal bokføres med like store beløp til debet og kredit i regnskapet (Kristoffersen, 2014, s. 103).

Det er imidlertid viktig å bemerke seg at det foreligger en viss grad av valgfrihet når det kommer til regnskapsspråk. Regnskapsloven åpner for at små foretak kan fravelge unntaksbestemmelsene og følge de samme reglene som øvrige foretak. I tillegg har både små og øvrige foretak anledning til å rapportere etter IFRS. Per 6. januar 2022 utgjorde virksomheter med mindre enn 50 ansatte om lag 98% av totalt 629 953 norske virksomheter (Statistisk sentralbyrå, 2022). Det vil si at nesten alle norske foretak har mulighet til å velge om de skal rapportere etter den norske regnskapsloven, fullstendig IFRS eller en forenklet versjon av IFRS (PwC, 2020, s. 5). Forenklet IFRS innebærer at resultatregnskapet og balansen avlegges etter reguleringen i IFRS, mens kontantstrømoppstilling og noteinformasjon utarbeides etter den norske regnskapslovens regler (PwC, 2020, s. 5).

Store foretak har som nevnt ikke valgfrihet mellom rapporteringsrammeverk, men er pålagt å følge fullstendig IFRS (PwC, 2020, s. 5). Det kommer av at valgfriheten kun gjelder oppover i hierarkiet, og at man ikke har anledning til å velge et rapporteringsrammeverk som er lavere enn det som er minimumskravet. Dette medfører at valgfriheten mellom rapporteringsrammeverk er størst hos de minste foretakene, slik som illustrert i tabellen under.

	IFRS	IFRS Forenklet	RL (GRS)	RL (GRS) § 1-6 Små foretak
Store foretak	X			
Øvrige foretak	X	X	X	
Små foretak	X	X	X	X

Tabell 1: Valgfrihet i rapporteringsrammeverk

2.1.2 Regnskapsbrukere

Ettersom regnskapet skal bistå brukerne til å foreta gode økonomiske beslutninger, er det essensielt at kvaliteten på regnskapet ivaretas, slik at informasjonen på en tilstrekkelig måte tilfredsstillende brukernes behov (Kristoffersen, 2016, s. 26). Hva som anses som beslutningsnyttig informasjon og hva regnskapet benyttes til, er avhengig av hvem brukeren er. Regnskapsbrukere består både av interne brukere som ledelse, eiere og ansatte, og eksterne brukere som kreditorer, investorer, kunder og leverandører (Kristoffersen, 2016, s. 217). Ettersom regnskapsbrukerne har ulike informasjonsbehov, vil det i praksis være umulig å tilfredsstille alle brukergruppens interesser. Regnskapsreglene er derfor primært utformet for å sikre at eiernes, ansattes, og kreditorenes informasjonsbehov blir tilfredsstilt (Kristoffersen, 2016, s. 217).

Ledelsen har hovedansvaret for å utarbeide regnskapet, og vil typisk benytte informasjonen til å fatte viktige beslutninger om blant annet investeringer og fremtidig drift av selskapet (Kristoffersen, 2016, s. 26). Eiere og investorer er brukere med direkte økonomisk interesse i selskapet. Som interessenter vil eiere og investorer bruke finansiell informasjon i sin vurdering om framtidige utsikter og videre investering av midler i selskapet (Kristoffersen, 2016, s. 27).

Leverandører vil typisk benytte regnskapsinformasjon til å vurdere kredittrisiko og betalingsevne, mens kunder for eksempel ønsker å bruke regnskap til å vurdere om selskapet er en trygg og sikker leverandør å benytte seg av (Kristoffersen, 2016, s. 28). Offentlige myndigheter er også en sentral regnskapsbruker, og benytter den finansielle informasjonen til flere ulike formål. Regnskapsinformasjon benyttes i offentlig statistikk og vurderinger av offentlige tilskudd, i tillegg til at offentlige skattemyndigheter bruker regnskapsinformasjon som grunnlag for skatter og avgifter (Kristoffersen, 2014, s. 98).

Banker og andre finansieringsinstitusjoner er også sentrale brukere av regnskapet, og legger stor vekt på finansiell informasjon i sine kreditt- og risikovurderinger (Heskestad, 2015, s. 33). For banker er regnskapsinformasjon nyttig med tanke på vurderinger av lånesøknader. Banker er etter finansavtaleloven pålagt å gjennomføre en vurdering av kundens kredittverdighet før

avtale om kreditt inngås (Finansavtaleloven, 1999, § 46b). Ettersom det ikke er noe lovmessig krav for virksomheter å få innfridd lånesøknader, er det opp til den enkelte banken å vurdere om kunden har tilstrekkelig lav kredittrisiko til å kunne få innfridd lånesøknaden (Finanstilsynet, 2020). Loven legger heller ingen føringer til hvordan kredittvurderingen skal gjøres i praksis, og det er dermed banken som selv må vurdere hvordan en slik kredittvurdering skal gjennomføres.

Banker benytter finansiell informasjon til å fastsette lånebetingelser, såkalte covenants-krav. Det innebærer at banker setter ulike krav som kunden til enhver tid må innfri for å få innvilget lån (Petersen, Plenborg & Kinserdal, 2017, s. 411). Dette gjøres for å sikre at lånet blir tilbakebetalt fra kunden (Carlberg, 2003, s. 99). Covenants-kravene er satt basert på kredittrisikoen knyttet til den spesifikke kunden, og kan derfor variere ut fra hvem kunden er. Det mest brukte covenants-kravet er egenkapitalandel (Kinserdal, 2018, s. 24). Likevel benyttes også andre finansielle nøkkeltall som EBITDA og krav om tilstrekkelig likviditet, samtidig som ikke-finansielle covenants-krav, som ledelsens og eiernes atferd, blir stadig mer aktuelle (Carlberg, 2003, s. 100).

2.2 Regnskapsmanipulering

Når mennesker utarbeider regnskap er det alltid en risiko for at regnskapet inneholder feil, enten om det skyldes bevisste eller ubevisste feil. Feil i regnskapet kan oppstå som følge av alt fra mindre feilaktige vurderinger til store svindel- og unndragelsessaker. Uavhengig om feil skjer på bakgrunn av bevisste handlinger eller ikke, kan feilaktige regnskapsrapportering være kritikkverdig og få store konsekvenser for selskapet som rammes, og kan i verste fall påføre selskapet store tap (Olsen, 2007, s. 18). I rapporten *Occupational Fraud 2022: A report to the nations* fra Association of Certified Fraud Examiners kommer det frem at regnskapsmanipulering er den type svindel som forekommer i minst grad, men som likevel har de dyreste konsekvensene (Association of Certified Fraud Examiners, 2022, s. 9).

Selv om ubevisste feil også kan anses som kritikkverdig, vil normalt ikke slike feil oppfattes som tillitsbrudd og misligheter, på samme måte som bevisste feil gjør (Olsen, 2007, s. 18). Det er altså ikke feilen og det eventuelle tapet i seg selv som er avgjørende, men måten feilen har oppstått og den underliggende grunnen til at feilen oppstod. Det er derfor viktig å skille mellom hva som er bevisste og ubevisste feil, samt finne den underliggende grunnen for at regnskapet inneholder feil.

Skille mellom hva som regnes som bevisste eller ubevisste feil beror på hvorvidt den underliggende handlingen som fører til feilinformasjon i regnskapet er tilsiktet eller utilsiktet (ISA 240, pkt. 2). Dersom feil i regnskapet oppstår på bakgrunn av feilvurderinger, tilfeldigheter, mistolkning av regnskapsregler som følge av kunnskapsmangel, eller andre menneskelige feil, regnes dette normalt ikke som misligheter, da den underliggende grunnen til at feilen oppstår anses som utilsiktet (Kinserdal, 2017, s. 69; Olsen, 2007, s. 18).

Dersom ledelsen eller andre som har ansvar for utarbeidelse av regnskap imidlertid bevisst begår handlinger eller unnlatelser som medfører feilaktig regnskapsrapportering for å oppnå en urettmessig, økonomiske fordel som ellers ikke ville vært oppnådd, anses den underliggende handlingen som tilsiktet (Olsen, 2007, s. 18). Misligheter innebærer uredelighet begått av personer innen ledelse, personer som har overordnet ansvar for styring og kontroll, ansatte eller andre, for å oppnå en urettmessig fordel, noe som er svært nærliggende til regnskapsmanipulering (ISA 240, pkt. 12).

Regnskapsmanipulering er et omfattende og bredt tema, og synonymer som kreativ regnskapsføring, regnskapskriminalitet, regnskapsjuks og misbruk av regnskapsfleksibilitet går ofte igjen (Kinserdal, 2017, s. 69; Baksaas & Stenheim, 2020, s. 430). Ettersom regnskapsmanipulasjon er svært kontekstavhengig og komplekst finnes ingen entydig, overordnet definisjon. Likevel er regnskapsmanipulering et velkjent og mye diskutert tema i litteraturen. En av de mest kjente og siterte definisjonene er Healy & Wahlsens definisjon av regnskapsmanipulering fra 1999:

«Earnings management occurs when managers use judgment in financial reporting and in structuring transactions to alter financial reports to either mislead some stakeholders about the underlying economic performance of the company, or to influence contractual outcomes that depend on reported accounting numbers» (Healy & Wahlen, 1999, s. 368).

Ut fra Healy & Wahlsens definisjon, samt ISA 240 sin definisjon av misligheter, forstås regnskapsmanipulasjon som at ledelsen eller andre med ansvar for utarbeidelsen av regnskap bevisst feilrapporterer finansiell informasjon. Regnskapsmanipulering strider altså imot finansregnskapets formål om å vise et rettvise bilde av bedriftens økonomiske stilling og resultat, fordi sannheten vil bli forvrent gjennom manipulasjon. Det er imidlertid viktig å bemerke seg at regnskapsmanipulering ikke er begrenset til kun bevisst feilrapportering av resultat og balanse, men omhandler bevisst feilrapportering av all finansiell informasjon med

hensikt å villedde brukerne, herunder også noteinformasjon og styrets årsberetning (Kinserdal, 2017, s. 69). Petersen et al. (2017, s. 457) definerer earnings management som ethvert avvik fra et rettviseende bilde, og at manipulasjoner innebærer at earnings management er så alvorlig at det faller utenfor lovens handlingsrom.

Regnskapsmanipulering gjennomføres gjerne for å oppnå en uredelig, økonomisk fordel som ellers ikke ville vært oppnådd dersom man hadde fulgt de lovmessige kravene nedfelt i rapporteringsrammeverket. Dette sammenfaller med Olsens (2007, s. 77) definisjon av regnskapsmanipulering som innebærer «å avgi regnskapsrapporter som inneholder opplysninger om inntekter, kostnader, eiendeler og gjeld som avviker fra det som ville vært rapportert dersom lovlige regnskapsregler, prinsipper og standarder hadde vært fulgt».

2.2.1 Hvordan manipuleres regnskapet og hvilke deler er spesielt utsatt?

Manipulering av regnskap kan forekomme på mange ulike måter. Schilit og Perler (2010, s. 43-44) trekker frem syv metoder for å manipulere et regnskap: inntektsføre for tidlig, bokføre fiktive inntekter, øke inntekten ved å bruke engangshendelser som skulle vært klassifisert som andre inntekter, flytte nåværende kostnader til en senere periode, anvende andre metoder for å skjule kostnader eller tap, flytte nåværende inntekter til en senere periode, og flytte fremtidige kostnader til en tidligere periode. Disse syv metodene kan videre deles inn i to kategorier: oppblåsing av resultatet i nåværende periode, og oppblåsing av resultatet i fremtidige perioder (Schilit & Perler, 2010, s. 44). De fem første metodene har til hensikt å blåse opp resultatet i nåværende periode ved å øke inntektene eller redusere kostnadene, og de to siste metodene har til hensikt å blåse opp fremtidig inntjening ved å flytte nåværende inntekter til senere perioder, og flytte fremtidige kostnader til nåværende periode.

Inntektsposten er et av de viktigste elementene i et regnskap, ettersom den gir en god pekepinn på selskapets økonomiske prestasjon i perioden, samt en indikasjon på selskapets potensielle vekst og fremtidige lønnsomhet. Hovedregelen for inntektsføring er at inntekter skal regnskapsføres når de er opptjent, det vil si når risiko og kontroll er overført i tråd med opptjeningsprinsippet (Regnskapsloven, 1998, § 4-1 nr. 2). Selv om regelverket legger føringer for når inntekten skal resultatføres, har ledelsen likevel mulighet til å påvirke dette i noen grad. Slik Schilit & Perler (2010, s. 44) trekker frem kan inntekter både inntektsføres for tidlig eller flyttes til en senere periode, basert på om ledelsen ønsker å øke nåværende eller fremtidig resultat. En av de mest kjente sakene i norsk sammenheng er Sponsor Service-saken, hvor inntekter ble bokført før kontrakter var avtalt eller signert (Kinserdal, 2017, s. 71).

Det er knyttet større risiko til bedrifter som inntektsfører over tid. Selskaper som inntektsfører over tid omfatter bedrifter som driver prosjektarbeid, typisk entreprenørvirksomheter som driver oppføring av bygg. I slike tilfeller har ledelsen mulighet til å påvirke fullføringsgraden av bygget, og følgelig påvirke hvor mye som kan inntektsføres i hvilken periode. Historien viser flere tilfeller hvor prosjektvurderinger har blitt manipulert. I Toshiba-saken ble verdien på prosjekter overvurdert som følge av at man undervurderte prosjektkostnader. Dette var på bakgrunn av betydelige press til å gjenreise selskapets fortjeneste etter tøffe perioder som følge av finanskrisen i 2008 og kjernekraftulykken ved Fukushima i 2011 (Kinserdal, 2017, s. 73).

Det er også knyttet manipulasjonsrisiko til eiendelsposter i regnskapet, deriblant fordringer, varelager og driftsmidler. Justeringer i levetid og utrangeringsverdi på varige driftsmidler påvirker avskrivningskostnaden og dermed både resultatet og balansen (Barton & Simko, 2002, s. 21), og er følgelig en risikofylt del av regnskapet. Kinserdal (2014) peker ut SAS som et eksempel på hvorfor avskrivninger bør nevnes i en manipulasjonssammenheng. Fra 1981 til 1982 endret daværende CEO Janne Carlzon avskrivningstiden på flyene fra 10 til 20 år, noe som i stor grad var bakgrunnen for deres enorme endring fra et underskudd på 17 millioner USD til et overskudd på 54 millioner USD. Grunnlaget for dette var at SAS hadde økonomiske problemer (Petersen et al., 2017, s. 505). Et annet eksempel som trekkes frem av Kinserdal (2014) er hvordan rederiet Tordenskjold manipulerte avskrivningskostnaden i regnskapet gjennom å taksere utrangeringsverdien på skipene til lik eller høyere verdi enn den bokførte verdien. Dette medførte at selskapet fikk en avskrivningskostnad på null.

For kundefordringer ligger det flere vurderinger til grunn som ledelsen må ta stilling til. Først og fremst skal kundefordringer etter hovedregelen vurderes etter laveste verdis prinsipp, det vil si laveste verdi av anskaffelseskost og virkelig verdi (Regnskapsloven, 1998, § 5-2). Denne vurderingen baserer seg i stor grad på skjønn og åpner dermed opp for mulig manipulering (Heskestad, 2016, s. 34). Hvert år må det foretas en nedskrivningsvurdering på fordringer, hvor ledelsen vurderer hvorvidt bedriften kan forvente å få innbetalt alle kundefordringene. Dersom noen fordringer ikke vil bli betalt må disse anses som tapt og følgelig kostnadsføres. I tillegg skal det gjøres en avsetning for tap for neste periode. Denne posten baseres i noen grad på erfaring, men også her legges en stor grad av skjønn til grunn for vurderingen, som igjen åpner for manipulasjon eller strekking av regnskapet (Heskestad, 2016, s. 37).

I tillegg til kundefordringer, er konserninterne fordringer en regnskapspost som er risikoutsatt. Selskaper som inngår i et konsern vil typisk ha transaksjoner mellom hverandre innad i

konsernet, gjerne som følge av salg av varer og tjenester, lån eller konsernbidrag (Heskestad, 2016, s. 34). Det vil være spesielt høy risiko knyttet til konserninterne fordringer i selskap med lønnsomhetsproblemer. I norsk sammenheng er Finance Credit-saken et velkjent eksempel på transaksjoner overfor nærstående, hvor det ble inntektsført ikke-reelle «management fees» (Heskestad, 2016, s. 34).

Varelageret skal også vurderes til laveste verdi av anskaffelseskost og virkelig verdi (Regnskapsloven, 1998, § 5-2). Når varelagerets verdi skal vurderes, er det knyttet skjønnsmessige vurderinger til både vurderingen av virkelig verdi, og i beregningen av anskaffelseskost, når det kommer til vurdering av kapasitetsutnyttelse i forbindelse med indirekte faste kostnader (Heskestad, 2016, s. 34). For regnskapsposten varelager er likevel den største risikoen for regnskapsstrekking eller -manipulasjon, at varelageret er overvurdert. Den vanligste årsaken til at varelageret er overvurdert er manglende nedskrivning for ukurans, noe som vil føre til at varekostnaden blir for lav, og følgelig et forhøyet driftsresultat (Heskestad, 2016, s. 35). Dette var også tilfellet i Toshiba-saken. Der ble Toshibas varelager overvurdert som følge av at det ble balanseført for store kostnader og manglende nedskrivninger grunnet fall i komponentpriser (Kinserdal, 2017, s. 73).

I litteraturen trekkes det videre frem at det foreligger en risiko for at ikke-eksisterende eiendeler balanseføres. Det italienske selskapet Parmalat har blitt dømt for flere ulike forhold, blant annet feilaktig bokføring av kontrakter med spillere i fotballklubben Parma AC, som Parmalat eide (Kinserdal, 2017, s. 73). Manipuleringen gikk ut på at Parmalat bokførte spillere som immaterielle eiendeler, gjennom feilaktig rapportering av spillertype og uriktig verdsettelse. Dette medførte at spillerne til Parma AC hadde en bokført verdi som var mye høyere enn de velkjente klubbene Manchester United og Juventus (Kinserdal, 2017, s. 73).

En annen regnskapspost som det er stor usikkerhet knyttet til er immaterielle eiendeler, og hvordan de skal behandles i regnskapet. Hovedregelen for varige investeringer er at de skal balanseføres og avskrives, men for usikre investeringer som immaterielle investeringer som kan være vanskelige å måle, er hovedregelen at utgiftene må kostnadsføres (Heskestad, 2016, s. 35). Likevel fremsetter GRS unntaksregler som gjør at immaterielle investeringer også kan balanseføres. Forskning viser at immaterielle eiendeler, og særlig goodwill og manglende nedskrivninger benyttes som en kanal for å manipulere regnskapet (Jahmani, Dowling & Torres, 2010, s. 23).

Det klassiske eksemplet som skiller kostnadsføring og balanseføring av immaterielle eiendeler er forskning og utvikling (FoU). Etter regnskapslovgivningen skal forskningsaktiviteter kostnadsføres, mens utviklingsaktiviteter kan balanseføres dersom det kan dokumenteres at det ferdige produktet vil komme på markedet og være lønnsomt (Kinserdal, 2014). Hvorvidt utgiftene balanseføres eller kostnadsføres i praksis varierer mye, men tendensen er likevel at store, veletablerte selskaper med god økonomi og høy egenkapital velger å kostnadsføre så mye som mulig, mens mindre selskaper i etableringsfasen med liten egenkapital og høy vekst i stor grad forsøker å fremskaffe dokumentasjon slik at de kan balanseføre mest mulig (Kinserdal, 2014).

Det foreligger også en risiko for at selskaper balansefører kostnader fremfor å resultatføre dem. En av de mest kjente sakene i den forbindelse er WorldCom-saken fra USA. WorldCom var kjent for å gjentatte ganger omarbeide regnskapet, og gikk til slutt konkurs i 2003. Dette var da den største konkursen i USAs historie. I WorldCom-saken ble det balanseført totalt 10 milliarder dollar som egentlig burde være kostnadsført, eller i det minste nedskrevet, gjennom feilaktig balanseføring av kostnader til blant annet eiendom, bygg og anlegg, og lønnskostnader (Kinserdal, 2017, s. 72).

Til slutt trekkes alternative resultatmål frem som risikoflyte for manipulasjon. Alternative resultatmål er benyttes gjerne i større foretak og kan kort forklares som regnskapstall som er justert for noe, eksempelvis EBIT og EBITDA (Jonassen, 2022). Etersom regnskapet utarbeides etter strenge lovkrav og regler, skaper det en viss form for standardisering av regnskapstallene, noe som kan føre til at selskaper ønsker å benytte alternative resultatmål for å gi et mest mulig reelt bilde av selskapets økonomiske situasjon.

Bruk av alternative resultatmål kan likevel inneha manipuleringsproblematikk ettersom selskapene selv har mulighet til å justere tall slik de ønsker og på den måten presentere justerte tall som er bedre enn det grunnlaget tilsier (Jonassen, 2022). Jonassen trekker frem at dersom man leser regnskaper som inneholder justerte tall kan man være rimelig sikker på to ting: «de justerte tallene er i snitt bedre enn de faktiske, og justeringene er i høyeste grad subjektive» (Jonassen, 2022, avsnitt 1), og går så langt at han omtaler alternative resultatmål som en måte å «gjøre ellers røde tall sorte igjen» (Jonassen, 2022, avsnitt 1). Finanstilsynet gjennomførte i 2017 et tematisyn knyttet til alternative resultatmål der konklusjonen var at norske selskaper var for dårlige til å etterleve rapporteringskravene (Finanstilsynet, 2017, s. 3).

2.2.2 Hvem begår regnskapsmanipulering og hvilke bransjer er mest utsatt?

Forskning viser at hvem som helst kan begå regnskapsmanipulering, og at det kan forekomme i hvilken som helst virksomhet (Albrecht, Albrecht, Albrecht & Zimbelman, 2018, s. 7). Det er forsøkt å etablere personlighetsprofiler og typiske kjennetegn for personer som deltar i, eller er involvert i manipulasjon. Olsen (2007, s. 39) henviser til Wells bok *Principles of fraud examination* der følgende kjennetegn for en som begår regnskapsmanipulasjon trekkes frem: menn i aldersgruppen 30 til 40 år med høy personlig gjeld, og som har en livsstil og et forbruk som ikke er forenlig med vedkommendes lovlige inntekt, samt at vedkommende føler et press og en egenmotivasjon til å oppnå suksess og fortjeneste.

I den tidligere omtalte rapporten fra Association of Certified Fraud Examiners (2022, s. 51-54) er det også undersøkt hvem som begår svindel. Her kommer det frem at 73% av de som har begått svindel var menn, og at mer enn halvparten var mellom 30 og 45 år, noe som i stor grad samsvarer med personlighetsprofilen til Wells. Videre trekkes det frem i rapporten at i nesten halvparten av tilfellene har gjerningspersonen fullført en universitetsgrad, noe som understreker at det er kompetente personer som begår slike handlinger (Association of Certified Fraud Examiners, 2022, s. 55).

Rapporten til Association of Certified Fraud Examiners (2022, s. 5) belyser også hvilke selskaper som har hatt de høyeste tapene knyttet til svindel, herunder nevnes bransjer som eiendomsbransjen, engrosbransjen, transport- og lagerbransjen, og bygg- og anleggsbransjen. Det trekkes også frem at det er selskaper med færrest antall ansatte som har flest tap knyttet til regnskapsmanipulasjon.

I litteraturen pekes det også på andre bransjer som er spesielt utsatt for manipulering. I en rapport fra Anti-Fraud Collaboration (2021, s. 2) kom det frem at bransjene innen teknologi, finans, energi, produksjon og helseorganisasjoner er de som oftest blir siktet av Securities and Exchange Commission (SEC). I en annen undersøkelse av PwC (2009, s. 15) kom det frem at bransjene hvor de mest signifikante tilfellene oppsto var innen finansielle tjenester, forsikring, kommunikasjon og teknologi.

2.2.3 Hvorfor begås regnskapsmanipulasjon?

Årsaken til at noen bevisst velger å begå regnskapsmanipulering er mange og varierte, og avhenger i stor grad av hvem som gjennomfører handlingene. Ofte trekkes ønske om å vise til gode resultater frem som en sentral årsak. Det finnes en rekke ulike eksempler på skandaler som har forekommet de siste tiårene, hvor virksomheter har manipulert regnskapet for å gi brukerne et bedre inntrykk av bedriftens økonomiske stilling og prestasjon, enn hva den i realiteten var. En av de mest kjente sakene er Enron-skandalen på 1990-tallet, der Enron over flere år hadde regnskapsført for høye verdier på eiendelene og inntektsført for tidlig, for å få resultatet til å fremstå bedre enn realiteten (Olsen, 2007, s. 13).

Giroux (2004) deler motivasjonen bak manipulering av regnskap i to kategorier, enten for å maksimere verdien til eierne eller maksimere personlig gevinst for ledelsen (Kinserdal, 2017, s. 74). Eierne av et børsnotert selskap kan ha et ønske om å manipulere regnskapet ved å øke verdiene på eiendelene eller øke resultatet for å forhøye markedsverdien til selskapet, mens eieren av et selskap som ikke er notert på børs vil typisk manipulere regnskapet ved å redusere resultatet for å oppnå en lavere skattekostnad eller for å spare gode resultater til dårligere perioder (Kinserdal, 2017, s. 74). Regnskapsmanipulering er altså ikke begrenset til kun å vise til resultater som fremstår bedre enn det som er realiteten, men kan gå begge veier, både i form av å øke og redusere resultatet (Habib, Bhuiyan & Islam, 2013, s. 155).

På den andre siden vil den sterkeste motivasjonen til ledelsen være å utløse bonusordninger (Kinserdal, 2017, s. 74; Guidry, Leone & Rock, 1999, s. 140). Ledelsens bonusordninger er ofte basert på en prosentvis andel av resultatet (Healy, 1985, s. 87), noe som medfører at ledelsen gjerne vil forsøke å øke resultatet eller skjule tap for å oppnå størst mulig bonus. Årsaken til at noen begår manipulasjon er likevel ikke begrenset til de ovennevnte årsakene. Det kan også skyldes at man ønsker eller trenger å opprettholde lånekrav fra banken, eller manipulere regnskapet for å få støtte fra kompensasjonsordninger.

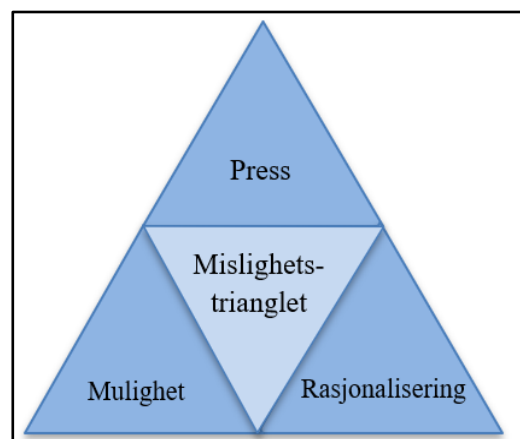
2.2.4 Prinsipal-agent-teori

Giroux (2004) sin inndeling av årsaker til regnskapsmanipulasjon kan linkes tett opp mot prinsipal-agent-problematikken. Prinsipal-agent-teorien går ut på at det foreligger en kontrakt mellom to parter, hvor agenten skal utføre oppgaver på vegne av prinsipalen (Bøhren, 2011, s. 29). I denne sammenheng er ledelsen agenten som skal forvalte ressurser på vegne av eierne som prinsipal.

Ettersom virksomheter stadig vokser seg større og mer komplekse, blir også selskapsstrukturen stadig mer komplisert. I den forbindelse kan det oppstå situasjoner hvor eierne og ledelse ønsker å maksimere egen nytte og verdi, som videre kan lede til en interessekonflikt (Jensen, Johansson & Löfström, 2005, s. 6). Spesielt problematisk kan dette være i praksis dersom agenten handler imot prinsipalens interesser og påfører prinsipalen såkalte agentkostnader (Randøy & Koekebakker, 2002, s. 58), eksempelvis for å utløse bonusordninger. Det innebærer at agenten påfører prinsipalen et verditap som følge av at agenten handler på egne vegne fordi agenten sitter på bedre informasjon enn prinsipalen, slik at det oppstår informasjonsasymmetri mellom de ulike partene (Bøhren, 2011, s. 29). Prinsipal-agent-teorien er i denne sammenheng et viktig verktøy for å unngå problematikken, gjennom et kontraktmessig samsvar mellom eiernes og ledelsens interesser (Jensen et al., 2005, s. 6).

2.2.5 Mislighetstrianglet

For å bedre forstå hvorfor noen bevisst velger å manipulere regnskapet kan man ta utgangspunkt i mislighetstrianglet, som er et velkjent, teoretisk rammeverk som forklarer hvorfor noen begår økonomisk kriminalitet, enten mot eller på vegne av en virksomhet (Tvedt & Thaysen, 2015, s. 46). Rammeverket består av tre sentrale elementer som må være tilstede for at en manipuleringsituasjon skal oppstå: press, mulighet og rasjonalisering (Albrecht et al., 2018, s. 32).

Figur 1: Mislighetstrianglet

Det første elementet i rammeverket innebærer at en eller flere personer opplever et *press* til å utføre en handling som omfatter bevisst feilrapportering av regnskapsinformasjon. Press kan også ses på som motivasjonen til å manipulere regnskap, og kan utspille seg i form av finansielt eller ikke-finansielt press (Albrecht et al., 2018, s. 34). Finansielt press kan eksempelvis stamme fra personlige årsaker som gjelds- eller gamblingproblemer, men kan også skyldes mer bedriftsspesifikke årsaker som press til å opprettholde covenants, eller press fra eierne og ledelsen til å tilfredsstille finansielle resultater (Albrecht et al., 2018, s. 35; Association of Certified Fraud Examiners, 2022, s. 58), eksempelvis for å utløse bonusordninger (Guidry et al., 1999, s. 140; Healy, 1985, s. 106). Ikke-finansielt press kan typisk være dersom en person opplever misnøye i jobben sin og føler seg oversett, eller at en person lever en ekstraordinær

livsstil som ikke er forenlig med lønnen sin og dermed føler et press til å unndra midler fra selskapet for å kunne opprettholde livsstilen og forbruket (Albrecht et al., 2018, s. 35; Association of Certified Fraud Examiners, 2022, s. 58).

Mulighet er det andre elementet i mislighetstrianglet, og referer til at det oppstår situasjoner hvor personer har mulighet til å begå regnskapsmanipulasjon, der vedkommende anser risikoen for å bli oppdaget som tilstrekkelig lav. Slike situasjoner kan oppstå dersom bedrifter har svake eller manglende interne kontroller som ikke klarer å fange opp misligheter (Tvedt & Thaysen, 2015, s. 47). Manglende arbeidsdeling, informasjonsasymmetri, ignoranse og apati er andre situasjoner som åpner en mulighet for manipulasjon. Likevel trekkes svakheter i internkontrollen frem som den mest fremtredende muligheten (Albrecht et al., 2018, s. 37). Dersom det både foreligger et press og en mulighet for en person til å begå uredelig regnskapsrapportering, er det ofte lettere for vedkommende å finne en rasjonell begrunnelse til at det er riktig å utføre en slik manipulativ handling.

Rasjonalisering er det tredje og siste elementet i mislighetstrianglet, og omhandler nettopp hvordan personer som er involvert i regnskapsmanipulasjon er i stand til å rettferdiggjøre den uredelige regnskapsrapporteringen ovenfor seg selv og andre (Tvedt & Thaysen, 2015, s. 48). Rettferdiggjørelsen av den feilaktige regnskapsrapporteringen kan nesten være hva som helst, så lenge den eller de som utfører manipulasjonen anser begrunnelsen som en rimelig bortforklaring for handlingen. «Alle gjør det», «jeg fortjener det» eller «jeg gjør det for selskapets beste» kan være typiske utsagn som går igjen hos gjerningspersonene (Albrecht et al., 2018, s. 49).

2.2.6 Regnskapsstrekking

Som tidligere forklart har et flertall av norske foretak anledning til å velge hvilket rapporteringsrammeverk regnskapet skal utarbeides etter, samtidig som standardene gir en viss grad av valgfrihet mellom ulike prinsipper innad i regelverket. Denne fleksibiliteten i rapporteringsrammeverket åpner for at virksomheter kan begå regnskapsstrekking, enten ved å tøyne eller strekke regnskapsregler, gjerne for å fremstå bedre enn hva den underliggende realiteten er eller for å nå økonomiske målsetninger (Stewart, 2005, s. 63).

Angående omfanget av regnskapsstrekking skriver Griffiths, som presenteres i Petersen et al. at «every firm in the country is fiddling its profits. Every set of accounts is based on books which have been gently cooked or completely roasted. The figures which are fed to the investing

public have been changed in order to protect the guilty. It is the biggest con trick since the Trojan horse» (2017, s. 556). Hvorvidt dette er realiteten er vanskelig å vurdere, men det illustrere hvilket potensial som foreligger.

Konservativ regnskapsføring trekkes frem som et typisk eksempel på regnskapsstrekking i litteraturen (Vatne & Jensen, 2018, s. 15). Denne typen regnskapsføring innebærer at selskaper i gode perioder velger å rapportere lavere resultater ved å bygge opp skjulte reserver, som i senere perioder kan reverseres for å jevne ut resultatet over flere perioder. På den måten unngår selskaper store svingninger i resultatet og skaper stabile resultater over tid (Penman & Zhang, 2002, s. 238). Dette er noe banker vurderer som positivt ettersom stabile resultater og jevn kontantflyt gir en god indikasjon på kundens tilbakebetalingsevne, samtidig som det indikerer at ledelsen har god kontroll.

Regnskapsstrekking innebærer altså i hovedsak at selskaper velger å påvirke regnskapet gjennom metoder som lovverket tillater. Eksempelvis kan ledelsen strekke levetiden på et driftsmiddel i noen grad for å redusere avskrivningskostnaden, uten at det nødvendigvis blir kriminelt (Langli, 2005, s. 58). Det betyr at regnskapsstrekking ikke nødvendigvis er ulovlig, men at det handler om å utnytte det spillerommet reglene åpner for. Petersen et al. (2017, s. 456) påpeker at ledelsen benytter dømmekraft på en rekke estimer og selv med gode intensjoner om riktig regnskapsføring, er det vanskelig å ikke være partisk til egne strategier og planer.

Likevel må regnskapsstrekking anses å ligge i en gråsoner mellom det som er lovlig utnyttelse av regnskapsfleksibilitet og det som regnes som ulovlig regnskapsmanipulering. Andrew Fastow, som hadde en sentral rolle i Enron-saken, har tidligere uttalt at kun 10% av regnskapsføring er svart eller hvitt, mens hele 90% ligger i gråsonen (Naidu-Ghelani, 2015). Tøying av regnskapsregler har nemlig blitt så inngrodd i selskapskulturen at selv etiske ledere velger å begå regnskapsstrekking (Stewart, 2003, s. 63), noe som bør få varselampen til å blinke hos de aller fleste. Fastow trekker også frem at når man er i næringslivet er det mye vanskeligere å opptre etisk enn man skulle tro (Naidu-Ghelani, 2015).

For selv om tøying av regnskapsregler i prinsippet er handlinger utført innen lovverkets grenser, betyr ikke det nødvendigvis at all regnskapsstrekking oppfattes som akseptabelt. Stewart (2003, s. 63) trekker frem at regnskapsstrekking i praksis ikke er vesentlig forskjellig fra å bryte reglene. Andrew Fastow, som selv kaller seg 'the chief loophole officer', forteller at «you can

follow all the rules and still commit fraud and that's what I did at Enron [in order to] undermine the principle of the rule by finding the loophole» (Naidu-Ghelani, 2015, avsnitt 15).

Hvor grensen mellom lovlig utnyttelse av regnskapsfleksibilitet, regnskapsstrekking og ulovlig regnskapsmanipulering går i praksis er uklart og vanskelig å definere. Likevel kan det tenkes at jo høyere forekomsten av regnskapsstrekking er, jo større avvik selskapet har sammenlignet med bransjen, og jo lengre man tøyer strikken, jo nærmere vil handlingen grense mot regnskapsmanipulering som en bevisst vridning av den økonomiske sannheten i så stor grad at det vil påvirke den økonomiske beslutningen til brukeren av regnskapet (ISA 320, pkt 2).

Slik regnskapsstrekking er definert over, sammenfaller i stor grad med det litteraturen omtaler som lovlig regnskapstilpasning. I en offentlig utredning belyses manipulasjonsproblematikken, og grensen mellom ulovlig regnskapsmanipulasjon og lovlig regnskapstilpasning. Her er lovlig regnskapstilpasning definert som «påvirkning av regnskapet gjennom metoder for regnskapsføring som i utgangspunktet ligger innenfor rammen av god regnskapsskikk, men der det rapporterte resultatet er mindre i samsvar med beste estimat på 'korrekt' regnskapsbasert resultat» (NOU 2008: 16, s. 25).

Utvalget påpeker et ønske om å trekke en klar grense mellom lovlige regnskapstilpasninger og ulovlig regnskapsrapportering, men at det i praksis er vanskelig å skille mellom legitim tolkning av lovteksten, og utnyttelse av loven med et ønske om å villedde regnskapsbrukerne. I et brev fra Økokrim til Finansdepartementet 8. desember 2004 belyses problemstillingen gjennom to hovedpunkter (NOU 2008: 16, s. 25).

For det første trekker Økokrim frem at lovteksten inneholder en rekke skjønnsmessige vurderinger som er, og må være tøyelige. Dette åpner for anstrengte tolkninger som etter ordlyden ligger innenfor loven, men som gir et forvrengt bilde av underliggende realiteter (NOU 2008: 16, s. 25). Videre pekes det på at loven krever at selskaper må foreta en rekke vurderinger som potensielt kan gi ulike utfall. Dette medfører at selskaper som er ærlige og redelige vil gi brukerne tilstrekkelig informasjon, mens de som har uredelige hensikter og ønsker å skjule informasjon for brukerne, enkelt kan utnytte uklarheten og skjønnet som reglene åpner for. På den måten villedes brukerne selv om de etter ordlyden holder seg innenfor lovverkets grenser (NOU 2008: 16, s. 25).

Problematikken rundt grensen mellom lovlig regnskapstilpasning og ulovlig regnskapsmanipulering kan eksemplifiseres gjennom at små foretak har mulighet til å velge mellom variabel og full tilvirkningskost (Regnskapsloven, 1998, § 5-4). På den måten har små

foretak anledning til å tilpasse regnskapet i en ønsket retning gjennom å velge det prinsippet som styrker resultatet og egenkapitalen.

Etter lovens ordlyd er dette en lovlig regnskapstilpasning, men det kan likevel stilles spørsmål omkring hvorvidt det oppfattes som en riktig fremstilling av regnskapsinformasjonen. Slike regnskapstilpasninger oppfattes gjerne som greit dersom det på en tilstrekkelig måte beskrives og dokumenteres i notene, men når små foretak ikke lengre har krav om at valg av regnskapsprinsipp og eventuelle endringer skal opplyses om i notene (Skotvold, 2021), oppstår en ny problematikk rundt hvorvidt man gir brukerne tilstrekkelig informasjon.

2.2.6.1 Resultatkvalitet

Ryste skriver at resultatkvalitet i sin enkleste forstand kan omtales som «tilliten til regnskapet som en beslutningsnyttig kilde» (2015, s. 2), og er et mål på hvorvidt den rapporterte finansielle informasjonen faktisk representerer periodens økonomiske resultat (2015, s. 25). Resultatkvalitet er altså et sentralt begrep å belyse i sammenheng med regnskapsmanipulering og regnskapsstrekking.

Ettersom regnskapsloven bygger på en prinsippbasert regulering som åpner for skjønsmessige vurderinger og tolkning av regnskapet, kan det i høyeste grad settes spørsmålstegn til hvorvidt den finansielle informasjonen som rapporteres, på en riktig måte fremstiller den underliggende økonomiske realiteten og regnskapsavleggerens hensikt (Petersen et al., 2017, s. 459-460). Dersom det foreligger forhold i regnskapet som indikerer at regnskapet er utformet på en måte som villeder brukeren kan det reise spørsmål rundt såkalte røde flagg. Det vil si «sammenhenger og utviklingstrekk som avviker fra det normale over tid og i forhold til bransjemessige forhold» (Heskestad, 2015, s. 33).

Regnskapet er som nevnt gjenstand for en rekke skjønsmessige vurderinger og tolkning av regelverket, derfor kan det være nødvendig å gjennomføre en såkalt resultatkvalitetsanalyse (Heskestad, 2015, s. 33; Gjesdal, 2003, s. 51). Dette er en teknikk for å tolke den rapporterte informasjonen, som særlig vektlegger identifikasjon av røde flagg. En slik analyse er nyttig å gjennomføre med tanke på at selskaper bevisst eller ubevisst kan påvirke regnskapsinformasjon, uavhengig om det skjer gjennom ulovlige metoder eller ved å tøyne regler, noe som kan true tilliten til regnskapet, og følgelig resultatkvaliteten. Det er viktig å merke seg at en slik analyse krever profesjonell og sunn skepsis (Heskestad, 2015, s. 33) og det er også advart mot at man foretar en slik analyse uten tilstrekkelig bransjekunnskap og markedsforståelse (Penman, 2013).

Det er gjennomført en rekke forskningsprosjekter knyttet til resultat kvalitet og ledelsens evner. Francis, Huang, Rajgopal og Zang (2008, s. 141) dokumenterer at kjente ledere rapporterer med lavere kvalitet. Malmendier og Tate (2009) følger opp dette ved å konkludere med at stjerneledere har større sannsynlighet for å bruke earnings management til å overdrive resultatet. Samtidig så dokumenterer Demerjian, Lev, Lewis og McVay (2013, s. 463) at mer kunnskapsrike og kapable ledere fører til høyere resultat kvalitet.

2.3 Revisjon og revisors rolle

Risikoen for at økonomisk kriminalitet begås i eller mot virksomheter er vesentlig (Tvedt & Thaysen, 2015, s. 46). Ettersom konsekvensene av økonomisk kriminalitet og misligheter kan være store, både for bedriften og samfunnet for øvrig, er det helt sentralt at virksomheter aktivt arbeider med å forhindre slike handlinger. Hovedansvaret med å forebygge og avdekke misligheter ligger hos dem som har overordnet ansvar for styring og kontroll, og hos ledelsen i selskapet (ISA 240, pkt. 4). Ledelsen skal aktivt legge vekt på å forebygge misligheter gjennom å avskrekke enkeltindivider fra å begå misligheter. I tillegg skal de som har overordnet ansvar for styring og kontroll føre tilsyn med ledelsen, blant annet for å sikre at ledelsen ikke på noen måte overstyrer kontrollen eller på annen måte opptrer uredelig i regnskapsrapporteringen (ISA 240, pkt. 4). Arbeidet med å forebygge og avdekke misligheter er imidlertid ikke bare ledelsens og de som har overordnet ansvar for styring og kontroll sitt ansvar, revisor har også en sentral rolle knyttet til misligheter.

Under en revisjon skal revisor kontrollere og granske regnskapet for å sikre at regnskapet er uten vesentlig feil (Revisorloven, 2020, § 9-1). Derfor er det viktig at alle selskaper som er revisjonspliktige engasjerer en revisor. Hvorvidt selskapet har revisjonsplikt avhenger av selskapets størrelse og organisasjonsform (Revisorloven, 2020, § 2-1). Etter revisorloven har i utgangspunktet alle foretak, unntatt små foretak, revisjonsplikt (Revisorloven, 2020, § 2-1; Aksjeloven, 1997, § 7-6).

Formålet med revisjon er å skape tillit til årsregnskapet hos de tiltenkte brukerne, ved at revisor kontrollerer at regnskapet i alt det vesentlige er utarbeidet i samsvar med gjeldende lovkrav og rammeverk for finansiell rapportering (ISA 200, pkt. 3; Revisorloven, 2020, § 9-1). For regnskapsbrukerne er det viktig at informasjonen som fremkommer i finansregnskapet er riktig og viser de økonomiske realitetene i bedriften, samtidig som brukerne ønsker å skånes for økonomisk kriminalitet. Selv om revisor i lang tid har hatt en sentral rolle med å forebygge og avdekke misligheter og feil, har revisor i dag en enda viktigere rolle. I den nye revisorloven ble

det et lovmessig krav at revisor skal bidra til å forebygge og avdekke økonomisk kriminalitet (Revisorloven, 2020, § 9-1).

Likevel viser en rekke tidligere skandaler at revisor ikke evnet å fange opp regnskapsmanipulasjon, og at det å benytte seg av et velrenommert revisjonsselskap ikke garanterer korrekt regnskapsføring. Dette kan eksemplifiseres med skandalene hos Sponsor Service og Finance Credit i norsk sammenheng, og Enron og WorldCom i internasjonal sammenheng. Det påpekes i enkelte saker som Sponsor Service at revisor ikke burde hatt store vanskeligheter med å oppdage mislighetene (Petersen et al., 2017, s. 562-568).

Revisors viktighet og arbeid rundt økonomisk kriminalitet har ikke bare fått et økt fokus her til lands. Som ledd i dette har den danske storbanken Jyske Bank skjerpet kravene til sine næringskunder (Revisorforeningen, 2019). Banken har innført et krav om at alle nye og eksisterende kunder må kunne dokumentere at de har revisor, og nye kunder vil ikke bli vurdert dersom de ikke har reviderte regnskap. Bakgrunnen for innskjerpingen var en gjennomgang av alle innrapporterte mistenkelige transaksjoner til Bagmannspolitiet (den danske versjonen av Økokrim) som viste at av 625 innrapporterte selskaper, manglet 622 revisor (Revisorforeningen, 2019). Norske Økokrim trekker også frem revisor som en viktig aktør i kampen mot økonomisk kriminalitet. Revisor har i lys av sin rolle og sitt kompetansenivå en unik mulighet til å oppdage og avdekke uredelig regnskapsrapportering (Finneide, 2014, s. 38).

Den primære oppgaven til revisor er å gi en uttalelse om hvorvidt regnskapet er utarbeidet i samsvar med gjeldende rammeverk for finansiell rapportering. Revisor skal i den forbindelse oppnå betryggende sikkerhet for at regnskapet totalt sett ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, enten om det gjelder misligheter eller feil (ISA 200, pkt. 5). ISA 320 definerer feilinformasjon som vesentlig dersom den «rimelig kan forventes å påvirke de økonomiske beslutningene som treffes av brukerne på grunnlag av regnskapet» (pkt. 2) og kan benyttes som en ramme for hva som går utover akseptabel utnyttelse av regelverket. Vesentlighetsgrenser baserer seg derimot på skjønn, slik at denne grensen ikke entydig og universelt definerer hva som er akseptabelt i ulike tilfeller, blant ulike revisorer (ISA 320, pkt. 4).

2.3.1 Revisjonsrisikomodellen

Revisjonsrisikomodellen danner grunnlaget for hele revisjonsprosessen og er et viktig verktøy for revisor. Modellen er en funksjon av risikoen for vesentlige feil og oppdagelsesrisiko, der risikoen for vesentlige feil består av iboende risiko og kontrollrisiko. Den iboende risikoen omfatter muligheten for at regnskapet kan inneholde vesentlig feilinformasjon og sikter til den naturlige risikoen knyttet til regnskapet som er utenfor revisors påvirkningsevne (ISA 200, pkt. 13 n). Dette består av interne faktorer knyttet til driften som eiere og ledelse, og eksterne faktorer som bransjeforhold og andre samfunnsmessige påvirkninger. Kontrollrisiko er risikoen for at vesentlig feilinformasjon i regnskapet ikke forhindres, eller avdekkes og korrigeres i rett tid av bedriftens interne kontroller (ISA 200, pkt. 13 n). Oppdagelsesrisiko kan defineres som risikoen for at revisor ikke klarer å avdekke vesentlig feilinformasjon gjennom sine revisjonshandlinger, og styrer hvor mye revisjonsarbeid revisor må gjennomføre (ISA 200, pkt. 13 e).

Kapittel 3: Bakgrunn: Covid-19 og de økonomiske implikasjonene

Formålet med det etterfølgende kapitlet er å forklare hvorfor pandemien er en interessant kontekst å studere fenomenet regnskapsmanipulasjon i. Her trekkes det frem økonomiske konsekvenser som innvirker på bedriftenes opplevde press, blant annet knyttet til historiske høye, og lave mål på økonomien. Konsekvenser ved pandemien, som kompensasjonsordninger og hjemmekontor introduseres med de potensielle virkningene det har på manipulasjonsproblematikk. Koronapandemien forsøkes deretter belyst gjennom forskning knyttet til andre perioder med stor økonomisk usikkerhet, før risikovurderinger og forskning knyttet direkte til pandemien trekkes frem.

3.1 Innledende betraktninger

Den 12. mars 2020 innførte regjeringen de «sterkeste og mest inngripende tiltakene vi har hatt i Norge i fredstid» (Statsministerens kontor, 2020a, avsnitt 1). Dette kom som følge av viruset SARS-CoV-2, kjent som Covid-19 og koronaviruset (Folkehelseinstituttet, 2022). Tiltakene som ble iverksatt innebar en full nedstengning av samfunnet blant annet ved forbud mot idretts- og kulturarrangementer, nedstengning av serveringssteder, treningsentre, frisører og en rekke andre virksomheter (NOU 2021: 6, s. 129). Gjennom pandemien har tiltak blitt innført, justert, innstrammet og lettet på i varierende grad og på den måten ført til stor usikkerhet for deler av næringslivet. Videre i oppgaven vil konsekvensene av Covid-19 og de medfølgende nedstengningene introduseres, der de sosioøkonomiske rammene til risikoen for regnskapsmanipulasjon skisseres.

3.2 Økonomiske konsekvenser

De økonomiske konsekvensene av Covid-19 og nedstengningene av samfunnet var store, og effektene er synlig den dag i dag. Konsekvensene var vidstrakte og det er få organisasjoner, bedrifter eller industrier som ikke har opplevd eller fortsatt opplever konsekvenser av pandemien (Wronka, 2021). Samtidig så er det viktig å påpeke at konsekvensene varierer i stor grad. Dette kan eksemplifiseres ved at dagligvarebutikker opplevde en 18% omsetningsøkning i 2020 som følge av redusert grensehandel og økt forbruk i hjemmet (Bergh, Finci & Oyier, 2021). På den andre siden ble flynæringen vitne til en stor reduksjon i passasjertrafikk (Bougroug, Kjos & Sletten, 2021, s. 16) der nedgangen er målt til 63% for året 2020 sammenlignet med året før (Avinor, 2021). Dette synliggjør hvorfor det er viktig å ha

bransjeforskjeller i fokus når man vurderer risikoen for manipulasjon og strekking av regnskap som følge av Covid-19.

For å illustrere konsekvensene pandemiens inntog sammen med smitteverntiltak medførte kan det være nyttig å se på styringsrenten, bruttonasjonalprodukt (BNP) og arbeidsledigheten som mål på den økonomiske situasjonen. BNP viser den samlede verdien av alt som produseres og skapes i et land (Holden, 2017, s. 45) og en reduksjon over to kvartaler innebærer at økonomien er i resesjon (Abberger & Nierhaus, 2008, s. 74). Et rekordstort fall i BNP på totalt 6,3 prosent ble observert i 2. kvartal 2020, et kvartalsvis fall som var nesten tre ganger så stort som den tidligere rekorden (Kjos & Helliesen, 2020). I perioden februar til april 2020 falt fastlands BNP med 10,4 prosent (Ånestad, 2021), mens for koronaåret 2020 sett under ett var fallet i BNP på 2,5 prosent målt opp mot trendnivået (Norges forskningsråd, 2021, s. 411). Også styringsrenten ble historisk under pandemien.

Styringsrenten angir renten banker får på sine innskudd i Norges Bank (Holden, 2017, s. 221) og er Norges Banks viktigste verktøy for å redusere den økonomiske nedgangen (Holden, 2017, s. 251). I løpet av en periode på tre måneder ble den redusert fra 1,5 prosent til et rekordlavt nivå på null prosent i et forsøk på dempe de negative økonomiske virkningene (Norges Bank, 2020; Sættem, Losnegård, Kampevoll & Tollersrud, 2020). I ettervirkningene av pandemien har den blitt oppjustert flere ganger som innebærer at virksomheter får mindre kapital å investere med, lavere etterspørsel etter varene og tjenestene de produserer, og høyere prisvekst som følge av høye inflasjonsforventninger (Norges Bank, 2019).

Arbeidsledigheten ble også målt til nye nivåer. En høy arbeidsledighet indikerer at bedrifter produserer mindre enn de er kapable til, og trender viser at ledigheten øker i lavkonjunkturer (Holden, 2017, s. 35-36). I de påfølgende ukene etter nedstengningen trådte i kraft i mars 2020 var arbeidsledigheten på 12 prosent (Alstadsæter et al. 2020, s. 1) og steg til 15 prosent, et nivå som ikke har blitt observert siden 1930-tallet (Wright, 2020). Til sammenligning var arbeidsledighet i januar 2020 på 2,4 prosent (NAV, 2021). I ettertid har arbeidsledigheten nådd et svært lavt nivå der store mangler innen kvalifisert arbeidskraft (Myklathun, 2022, s. 8) fører til kamp om kunnskap og press på lønninger (Quintini, 2011, s. 11). Inntoget av pandemien har dermed påvirket økonomien gjennom det største BNP-fallet observert gjennom tidene, høyeste arbeidsledighet på nærmere hundre år, samt en styringsrente som aldri før er satt i Norges Banks historie.

Bak disse historiske tallene skjuler det seg enorme bransjeforskjeller. Hardest rammet var tjenestenæringene som i stor grad belager seg på sosial kontakt, som smitteverntiltakene gikk ut på å begrense (Bougroug et al., 2021, s. 23). Disse begrensningene varierte fra dedikerte smittevernregler til en pålagt nedstengning, og dermed i praksis et yrkesforbud (Ertesvåg, 2020). Bedrifter innen kultur og underholdning, servering, overnatting, reiseliv og persontransport er pekt ut som særlig hardt rammet (Bougroug et al., 2021, s. 16). Nedstengninger, lettelser og innstramminger i smitteverntiltakene hadde stor effekt på varehandel- og fritidsmobilitet, der reduksjonen i perioden mars-mai på nærmere 60 prosent var betydelig (Bougroug et al., 2021, s. 11). Ved nye innstramminger på høsten ble det igjen observert en nedgang i mobiliteten som viser at smitteverntiltakene hadde effekt på å begrense sosial kontakt som i stor grad påvirket enkelte bransjers økonomiske hverdag.

På den andre siden hadde begrensningene som ble pålagt samfunnet positive virkninger for enkelte bransjer. Når underholdnings- og kulturbransjen opplevde å bli hardt rammet i negativ forstand, opplevde leketøysbutikker vekst på over 20 prosent (Johansen, 2020). På samme måte kan begrensninger på reiselivsindustrien og treningsentre kanskje forklare økningen i salg av sport- og fritidsutstyr på over 17 prosent i andre kvartal 2020 (Norsk Sportbransjeforening, 2020). I tillegg førte smitteverntiltakene til mer tid hjemme, som kanskje kan forklare hvorfor byggevarebransjen opplevde solid vekst på 11,3 prosent under koronaens inntog sammenlignet med året før (Nilsen, 2021).

Selv om konsekvensene av korona rammet ulikt er det liten tvil om at nedstengningene innebar et kraftig økonomisk fall (Finans Norge, 2021). Dermed kan det oppleves som kontraintuitivt at konkurstallene for 2020 viser færre antall konkurser sammenlignet med årene før (Brønnøysundregistrene, 2022). Det er aktuelt å merke seg at servicebransjene er utsatt, ettersom flere virksomheter i disse bransjene ble registrert konkurs i 2020 enn i 2019 (Bjørkholt, 2020). Forskjellene beskrives derimot som små, og sett i sammenheng med den økonomiske situasjonen kan man stille spørsmål ved hvorfor ikke flere bedrifter har gått konkurs. Nettopp dette spørsmålet har blitt stilt, og svaret lander blant annet på at myndighetenes kompensasjonstiltak kan ha innvirket på konkurstallene sammen med faktorer som lengre behandlingstid som følge av hjemmekontor og en vilje hos det offentlige om å være tilbakeholdne med konkursbegjæringene (Fjærli & Hoang, 2020). Det argumenteres for at denne reduksjon er forbigående i form av at de nevnte faktorene utsetter konkurser som potensielt vil vise seg når kompensasjonstiltakene reduseres og fjernes (Norges forskningsråd, 2021, s. 411).

3.3 Kompensasjonsordninger

Norske myndigheter iverksatte sterke tiltak for å begrense virusspredningen, og for å kompensere for dette ble det iverksatt en rekke økonomiske tiltak. Omfanget av disse økonomiske tiltakene er i likhet med smitteverntiltakene beskrevet som historiske (NOU 2021: 6, s. 23). Tiltakene ble iverksatt i tre faser og varierte i stor grad. Det ble i første omgang gitt statlige lånegarantier, redusert arbeidsgiveravgift, endringer i permitteringsregelverket slik at staten tok en større byrde enn tidligere, samt endringer i dagpengeregulverket (Finansdepartementet, 2020a, s. 8). I tillegg ble skattesystemet endret slik at bedrifter blant annet kunne tilbakeføre underskudd mot tidligere års beskattet overskudd og utsette betalingen av formuesskatt (Statsministerens kontor, 2020b), samt at enkelte avgifter som flypassasjeravgiften bortfalt (Samferdselsdepartementet, 2020). Videre gikk staten inn og dekket en stor andel av faste kostnader for virksomheter som ble pålagt å stenge, i tillegg til at virksomheter som opplevde en omsetningsreduksjon på mer enn 30 prosent ville få delvis kompensasjon for dette (Finansdepartementet, 2020b). På veien ut av pandemien ble det i den tredje fasen iverksatt tiltak for å bidra til økonomisk vekst, økt sysselsetting og omstilling, blant annet gjennom en lønnsstøtteordning for å bringe permitterte tilbake i arbeid (Finansdepartementet, 2020a, s. 8).

Ut over dette ble en rekke andre faktorer som påvirker økonomien og virksomheter justert. Som nevnt ble styringsrenten satt ned. Dessuten ble bankenes krav til motsyklisk kapitalbuffer redusert fra 2,5 prosent til 1 prosent med den hensikt å unngå en unødvendig stram lånepraksis (Finansdepartementet, 2020a, s. 8). Motsyklisk kapitalbuffer er et soliditetskrav til banker som opparbeides i gode økonomiske tider og som kan reduseres i krisetider for å unngå at bankene forsterker krisen gjennom mer restriktiv lånepraksis for å etterleve kapitalkravene (Norges Bank, 2021). I tillegg ble fristene i forbindelse med årsregnskapet forlenget (Revisorforeningen, 2021a) samt at Skatteetaten, som er aktøren som sender flest konkursbegjæringer, var mer restriktive og ga betalingsutsettelse der de ellers ville begjært konkurs (Funnemark & Solum, 2021).

Summen av disse tiltakene har dempet skadevirkningene av pandemien (Finansdepartementet, 2021, s. 17). Selv om tiltakene ble innrettet for å unngå misbruk er det mulig at enkelte ser potensiale for å utnytte disse støtteordningene med en ramme på nærmere 230 milliarder kroner i bevilgninger for 2020 og 2021 (Finansdepartementet, 2021, s. 67-68). Det er flere saker der misbruk av kompensasjonsordningene har blitt oppdaget, blant annet ved at restauranter utnyttet

ordninger for å motta midler de ikke er berettiget for (Hopland & Fraser, 2020) eller lønnsstøtteordningene som misbrukes (NRK, 2022). Dette reiser spørsmålet om kompensasjonsordningene som staten har lagt på bordet åpner en ny kanal for å tilegne seg midler på uredelige måter, eksempelvis gjennom manipulering eller strekking av regnskapsregler for å få regnskapet til å samsvare med kravene for å motta kompensasjon.

3.4 Risikovurderinger

En lang rekke nasjonale og internasjonale organisasjoner og fagmiljøer har beskrevet manipulasjons- og mislighetsrisikoen som følge av pandemien. Felles for alle er at de peker på virkninger av pandemien som forsterker de nevnte risikoene. KPMG skriver at pandemien har medført en av de mest kritiske mislighets- og korrupsjonsutfordringene markedet har sett (Mitchell, 2020). På samme måte beskriver IFAC, International Federation of Accountants, pandemien som en årsak til økt risiko for misligheter, særlig der interne kontroller blir tilsidesatt som følge av nye arbeidsmetoder og økt bruk av hjemmekontor (Gould & Leka, 2020). Også Deloitte viser til at presset på bedriftene kan lede til manipulasjoner, særlig innen inntekts- og kostnadsføring, verdivurderinger av varelager, samt estimater og utilstrekkelig noteinformasjon (Hambir, Patil & Golcha, 2020, s. 2-3). Økokrim peker også på pandemien som en trussel i en sårbar tid, der det beskrives at automatiserte og digitaliserte kompensasjonsordninger sannsynligvis vil misbrukes som følge av at de er sårbare for utnyttelser når de er bygget på prinsippet om raske utbetalinger uten mye byråkrati, og i stor grad innebærer at virksomhetene selv oppgir riktig informasjon (Økokrim, 2020, s. 53).

3.5 Relevant forskning

3.5.1 Tidligere økonomiske nedgangstider

Det har gjennom historien vært flere tider med stor økonomisk usikkerhet som har påvirket manipulasjonsrisikoen. Heskestad (2016, s. 34) skriver at manipulasjonsrisikoen er større under nedgangstider som følge av press for å oppfylle egenkapitalkrav fra banker i tider med dårligere lønnsomhet, et synspunkt som andre også støtter (Filip & Raffournier, 2014; Sweeney, 1994, s. 281). Dette underbygges av undersøkelser som er gjennomført, blant annet ved at det ble observert en økning i earnings management i Norge, samt en rekke andre europeiske land som følge av finanskrisen mellom 2006 og 2009 (Cimini, 2014, s. 305). Det er derimot sentralt å påpeke at undersøkelsen Cimini (2014) beskriver viser at de norske funnene var i kontrast til EU som i sin helhet opplevde en nedgang i earnings management. Forskjellene innad i Europa

bekreftes også av Latridis & Dimitras (2013, s. 154) i den grad at enkelte europeiske land som Italia og Helles opplevde mer earnings management mens andre, særlig Irland opplevde mindre.

I en undersøkelse om økonomisk kriminalitet i nedgangstider gjennomført av PwC, fant studien, blant annet representert med 75 selskaper fra Norge, at selskapene som ble negativt påvirket rapporterte høyere nivåer av regnskapskriminalitet (Parton, Rajarao & Skalak, 2009, s. 5). Det som også er interessant, og som fremkommer av den samme rapporten, er at selskapene som ikke ble negativt påvirket av nedgangstider i økonomien rapporterte de samme nivåene av økonomisk kriminalitet som «demonstrates that all organisation's, whether or not suffering a decline in financial performance in a downturn, are at risk of economic crime» (Parton et al., 2009, s. 4).

Det er gjennomført internasjonale undersøkelser som avgir motstridende konklusjoner, der enkelte konstaterer at earnings management benyttes for å redusere negative aspekter ved kriser (Ali, Amin, Mostafa & Mohamed, 2022, s. 4), mens andre konkludere med at krisene fører med seg lavere forventninger slik at presset for å gjennomføre earnings management reduseres (Francis, Hasan & Wu, 2013; Chintrakarn, Jiraporn & Kim, 2018, s. 478; Kousenidis, Ladas & Negakis, 2013, s. 361; Türegün, 2020, s. 69). Disse motstridende funnene bekreftes også i enkelte undersøkelser som viser at regulatoriske forskjeller i ulike land bidrar til ulik grad av earnings management (Dimitras, Karyiakou & Iatridis, 2015, s. 346; Bao & Lewellyn, 2017, s. 836). Med tidvis motstridende funn fra tidligere kriser er det videre aktuelt å se på forskning rettet mot effekten av Covid-19 på misligheter.

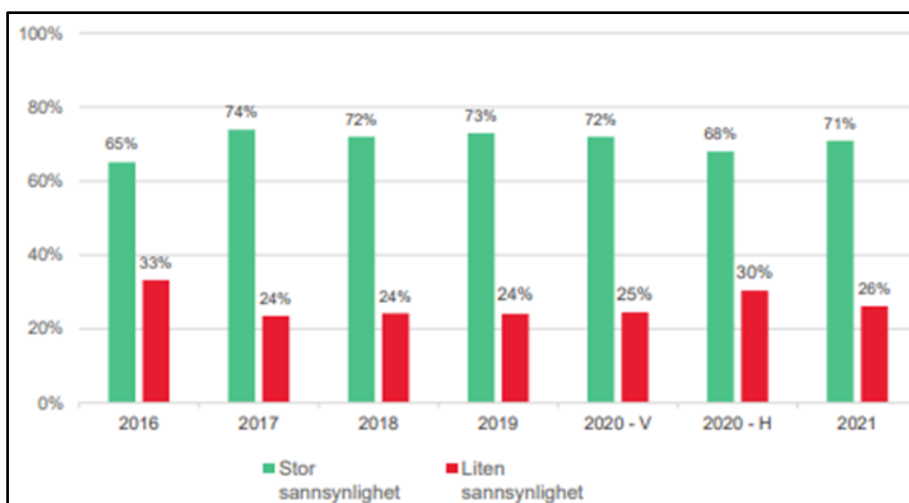
3.5.2 Covid-19 og mislighetsrisiko

Det er i utgangspunktet få undersøkelser rettet spesifikt mot risikoen for misligheter i Norge som følge av pandemien, men internasjonale funn kan til en viss grad være overførbare. Association of Certified Fraud Examiners gjennomførte i slutten av 2020 en undersøkelse blant 1 700 medlemmer verden over om deres erfaringer knyttet til pandemiens innvirkning på misligheter. Undersøkelsen fant at 79 prosent av respondentene hadde sett en økning i det totale nivået på misligheter etter pandemien (2020, s. 4). I tillegg kommer det frem at 46 prosent av respondentene hadde observert en liten eller stor økning i 'financial statement fraud', og 60 prosent erfart en liten eller stor økning i antall 'Loan and Bank Frauds' (2020, s. 8). I den samme undersøkelsen kommer det frem at pandemien har vanskeliggjort oppgaven med å avdekke misligheter, blant annet som følge av restriksjoner på reising, gjennomføringen av digitale

intervjuer og manglende tilgang til bevis (2020, s. 13). Disse funnene indikerer dermed at pandemien har ført til flere misligheter.

Andre undersøkelser peker på faktorer ved pandemien og smitteverntiltakene som kan medføre økte misligheter på kort sikt, der etterspørselsendringer og store innhogg i selskapskapital er særlige faktorer som gir grobunn (Karpoff, 2021, s. 2). Likevel er pandemien og smitteverntiltakenes påvirkning på økonomien en kjent utfordring i samfunnet, og forskning har vist at det faktum at dette er et kjent problem reduserer presset på ledelsen for å vise til gode resultater (Putra, 2022, s. 131).

I norsk sammenheng gjennomfører Skattetaten en årlig undersøkelse om etterlevelse, rapportering og oppdagelsesrisiko som gir noen indikasjoner omkring enkelte misligheter i lys av Covid-19. Som følge av koronapandemien ble det gjennomført en ekstra undersøkelse høsten 2020 som sammen med undersøkelsen fra våren 2021 har flere interessante funn. Det vises blant annet til at over en tredjedel av næringslivet opplevde at pandemien påvirket dem i stor grad, og at av de som ble påvirket var det overveiende negativt (2021, s. 41). Bransjene som pekte seg ut var særlig frisering, servering og taxibransjen, som beskrives som forventet på bakgrunn av grad av kundekontakt i yrkene (2021, s. 11). I tillegg utforsket undersøkelsen i hvilken grad norske bedrifter opplevde oppdagelsesrisikoen for unnlater i rapporterte skatter og avgifter. Utviklingen er gjengitt i tabellen nedenfor, og viser at det er en statistisk signifikant nedgang i antall bedrifter som mente at sannsynligheten for at unnlater i innrapporterte skatter og avgifter ble oppdaget var stor. På samme måte var det en signifikant økning i de som anså oppdagelsesrisikoen som liten (2021, s. 35).

Figur 2: Opplevd oppdagelsesrisiko (Skattetaten, 2021, s. 36)

Spørsmålet er om disse funnene om lavere opplevd oppdagelsesrisiko kan indikerer økte muligheter eller enklere rasjonalisering av misligheter. Skaalbones & Haakens (2020) skriver at sett i lys av økonomisk teori omkring skatteunndragelse er misbruk av kompensasjonsordningene sannsynlig når bedrifter opplever at fordelene overstiger ulempen, der en lavere opplevd oppdagelsesrisiko indikerer et skifte i forholdet slik at den opplevde ulempen reduseres. Sett i sammenheng med Association of Certified Fraud Examiners sine funn hvor pandemien har vanskeliggjort avdekkingen av misligheter (2020, s. 13), i tillegg til faktorer som at Skatteetaten har måtte redusere antall fysiske kontroller av smittevern hensyn (Skaalbones & Haakens, 2020), kan det argumenteres for at det foreligger faktorer som følger av pandemien som kan gi økte misligheter og manipulasjoner.

Som forskningen beskrevet viser, er det stor variasjon i konsekvensene økonomiske nedgangstider og pandemi har på mislighetsrisikoen. Der enkelte undersøkelser viser økt risiko, indikerer andre det motsatte. Nettopp disse motsetningene gjør undersøkelser omkring dette tema spesielt interessant fordi det kan bidra til forståelsen av hva som skjer under økonomiske krisetider og gi viktige læringsmomenter for fremtiden.

3.5.2.1 Hjemmekontor

En effekt av pandemien var en unik økning i frivillig eller pålagt bruk av hjemmekontor (Deloitte, 2020, s. 3) der bruken oversteg nivået som er anslått for potensiale knyttet til hvor mye arbeid som kan utføres på hjemmekontor (NHO, 2021, s. 43). En slik rask omveltning kan ha konsekvenser for mislighetsrisikoen som følge av at kontrollmiljøet innad i organisasjoner svekkes (Mitchell, 2020). Kontrollmiljøet inkluderer kulturelle kontroller, der kollegaer kontrollerer hverandre i form av gjensidig overvåking (Merchant & Van der Stede, 2017, s. 97), blant annet i form av å gi tilbakemeldinger til hverandre (Kolk, Veen-Dirks & Bogt, 2018, s. 907). Dette leder Empson (2021, s. 1386) til å stille spørsmål ved om redusert sosial kontakt, manglende gjensidig overvåking og begrensninger i kulturelle kontroller øker sannsynligheten for misligheter. I tillegg har hjemmekontor påvirket i hvilken grad inspeksjoner kan gjennomføres der Wronka (2021) blant annet skriver at finanssektoren ikke var beredt til å gjennomføre virtuelle inspeksjoner, eksempelvis tilknyttet revisjon og andre viktige kontrollaktiviteter. Dette påpeker Wronka (2021) at kan føre til at misligheter florerer samtidig som de i stor grad går uoppdaget.

3.5.2.2 Pandemiens påvirkning på mennesker

Covid-19 og restriksjonene pålagt samfunnet har gjort seg synlig i befolkningen på flere måter. Forskning har funnet økt stress og psykiske helseplager i befolkningen som følge av pandemien (Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, u.å.). Videre fører dårligere økonomiske tider til trangere budsjetter for bedrifter som fører til økt stress og følelsesmessig utmattelse (Bedford, Speklé & Widener, 2022, s. 12) som har negative effekter på arbeidsmoral og jobbprestasjoner (Bedford et al., 2022, s. 2). Dessuten er det dokumentert en vesentlig nedgang i mellommenneskelig tillit som følge av pandemien, økt ensomhet, og en signifikant nedgang i hvor fornøyd med livet befolkningen er (Nes, Aarø, Vedaa & Nilsen, 2020). Disse faktorene kan spille inn på motivasjonen til mennesker der man tidligere ikke ville gjennomført ulike handlinger, men som på grunn av ulike pressfaktorer leder til at misligheter begås (Mitchell, 2020).

3.5.3 Covid-19, regnskapsmanipulasjon og regnskapsstrekking

Regnskapsmanipulasjonrisikoen er større når virksomheter opplever press, der Trombetta & Imperatore (2014, s. 205) skriver at graden av earnings management avtar når presset under en krise er lavt, men øker når krisen er akutt. Koronapandemien og dens effekter kom svært raskt og sett i lys av den nevnte studien, så kan det indikere at graden av regnskapsmanipulasjon og regnskapsstrekking har økt. Wang & Huang (2014) følger opp dette synspunktet ved å konkludere med at selskapet øker graden av earnings manipulation i nedgangstider.

Koronapandemien er en faktor som kan føre til økt press som følge av stor usikkerhet. Dette kan blant annet føre til at virksomheter som går godt kan utvise overforsiktighet ved å bygge reserver til usikre tider. Carvalho (2021) undersøker dette og konkluderer med en signifikant økning i omfanget av inntekts-reduserende manipulasjoner for Nord-Amerikanske selskaper. Dette forklares blant annet på bakgrunn av forskningen til Conrad, Cornell & Landsman (2002, s. 2507) som konkluderer med at investorer reagerer mer på skuffende resultater i gode tider, enn dårlige tider. Også Veronesi (1999, s. 975) forklarer denne sammenhengen ettersom investorer reagerer sterkere på skuffende resultater i gode tider, enn gode resultater i dårlige tider.

3.5.4 Avsluttende betraktninger

Hensikten med å forklare konsekvensene av pandemien er å illustrere risikomomenter som fagmiljøer peker på, samt belyse virkningene av pandemien i lys av eksisterende teori. Som forklart har pandemien påført enkelte bransjer store økonomiske konsekvenser som øker presset og dermed kan påvirke motivasjonen for å gjennomføre misligheter. Samtidig har næringslivets evne til å drive kontroll blitt redusert, som har innvirkning på mulighetene for å begå misligheter.

Forskningen knyttet til pandemiens effekter er tydelig på at pandemien kan ha innvirket på manipulasjonsrisikoen. Det bilde som er skapt i dette kapitlet er at pandemien i stor grad førte med seg negative konsekvenser. Det er viktig å nyansere det bilde ytterligere ved å understreke at pandemien i realiteten ble en periode der store deler av næringslivet leverte gode resultater og generelt sett opplevd gode økonomiske tider (Nickelsen & Hirsch, 2022). Denne utviklingen havner fort i skyggen av de store konsekvensene som enkelte bransjer opplevde og står i kontrast til det inntrykket samfunnet sitter med. Det gjør derimot ikke pandemien noe mindre interessant å studere fordi usikkerheten var fremdeles stor, i tillegg til at nettopp det at situasjonen la til rette for vanskeligheter mens virkeligheten viste det motsatt kan motivere regnskapsprodusenter til overforsiktighet for å nedjustere resultatene og skape handlingsrom dersom situasjonen skulle snu.

Kapittel 4: Metode

For å forstå hvordan undersøkelsen er gjennomført og konteksten funnene i denne oppgaven er satt i, må man ha en forståelse for forskningsmetoden som er benyttet og hvilke konsekvenser dette har for resultatene (Johannessen, Christoffersen & Tufte, 2020, s. 171). Den følgende delen vil forklare hvilke metoder som er benyttet i forskningsprosessen, hvilke valg som er tatt og påpeke hvilke konsekvenser dette har for resultatene nettopp for å gi leseren denne kontekstuelle forståelsen.

4.1 Vitenskapsteoretisk tilnærming

Formålet med studien er å få innsikt i vurderinger og erfaring rundt regnskapsmanipulasjon og regnskapsstrekking i næringslivet, med et visst fokus på konsekvensene av koronapandemien på dette fenomenet. Dette inviterer til en fenomenologisk tilnærming der målet er å forstå hvordan mennesker erfarer og vurderer fenomenet (Johannessen et al., 2020, s. 171; Busch, 2013, s. 56).

Vi benytter oss av en deduktiv tilnærming til forskningen ved å skape empiri på bakgrunn av teori (Busch, 2013, s. 51). Dette er aktuelt fordi det er en rekke teoretiske rammeverk som forklarer fenomenet regnskapsmanipulering, blant annet mislighetstriangelet og prinsippal-agent teori. Mislighetstriangelet har vært grunnlaget for spørsmål knyttet til hvordan regnskap manipuleres i praksis, når og hvorfor misligheten begås og for å forstå om Covid-19 kan være en kontekstuell faktor som innvirker på fenomenet. I tillegg har prinsippal-agent teori vært det teoretiske rammeverket som har lagt grunnlaget for spørsmål knyttet til hvem som manipulerer og begår misligheter, samt hvorfor.

4.2 Forskningsdesign

Forskningsdesign utgjør planverket for hvordan studien skal gjennomføres, for å besvare problemstillingen og de tilhørende forskningsspørsmålene. Problemstillingen går ut på å nyansere hva regnskapsmanipulasjon er, og om pandemien har påvirket risikoen. I dette må det først kartlegges hva som regnes som regnskapsmanipulasjon. Deretter kan fenomenet studeres videre ved å undersøke hvorfor det oppstår, hvordan det gjennomføres og hvilke konsekvenser en pandemisituasjon har. Disse motivene styrer valg av forskningsdesign.

4.2.1 Eksplorativt design

Det finnes en rekke ulike forskningsdesign. Studien benytter et intensivt design ettersom data samles inn fra få kilder gjennom intervju. Dette er hensiktsmessig fordi regnskapsmanipulasjon er et komplekst fenomen med en rekke variabler, og for å forstå helheten ble lengre samtaler med aktuelle informanter gjennomført (Busch, 2013, s. 52-53). Oppgaven kunne tatt utgangspunkt i et ekstensivt design ved å samle data fra mange ulike kilder for å skape et større sammenligningsgrunnlag, men på bakgrunn av det omfanget oppgaven tillater hadde det medført et mindre helhetlig bilde av fenomenet. Den komplekse problemstillingen med mange ulike variabler fører til at et intensivt design er benyttet. Dette eksplorative designet med hensikt å forstå fenomenet fører til at vi innhenter kvalitative data gjennom intervju.

Disse valgene har både positive og negative konsekvenser. Få datakilder gir lite grunnlag for å generalisere fordi informasjonen som innhentes er farget av hvem informantene er, hvilke kunder og erfaringer de har og hvor de jobber. Samtidig er forskningen omfangsrik slik at enkelte elementer kan være mer generaliserbare enn andre. Pandemien var en unik situasjon ettersom tiltakene som ble innført var myndighetspålagte og viljen til å kompensere for disse kan dermed være annerledes andre kriser, i tillegg til at det kan foreligge geografiske ulikheter. Samtidig er det begrensede muligheter for hvordan man kan påvirke regnskapet slik at de risikoområdene som trekkes frem kan være relevant i andre sammenhenger både med tanke på bransjer og situasjoner.

I tillegg er det en svært tidkrevende prosess å lage en intervjuguide, finne og kontakte potensielle informanter, gjennomføre intervjuene, transkribere dem, og behandle og analysere datagrunnlaget. Samtidig er det lettere å opparbeide seg den nødvendige forståelse av fenomenet gjennom fyldige og dyptgående samtaler. Det er også en mer hensiktsmessig metode for å undersøke tankene og erfaringene til informantene knyttet til grensdragningene mellom strekking og manipulasjon, samt om pandemien har ført til endringer på fenomenet.

Det er klart at dersom vinklingen på oppgaven hadde vært en annen kunne en annen metode vært mer hensiktsmessig. Eksempelvis kunne en spørreundersøkelse til en rekke brukere og bekreftere av regnskap vært med på å kartlegge om omfanget av regnskapsmanipulasjon er et problem i næringslivet, og hvordan holdning til regnskapsstrekking er i en større del av næringslivet. Vinklingen denne studien har, der begrepet nyanseres mer enn tidligere, samt settes i en ny situasjon, fører til at en kvalitativ studie gjennom intervjuer er den metoden som gir best svar på problemstillingen og forskningsspørsmålene. Dette begrenser derimot

muligheten til overføre resultatene til andre situasjoner og gjør at de er svært avhengig av de få informantene studien benytter.

Studien gjennomføres i en begrenset tidsperiode og med begrensede midler som følge av at dette er en masteroppgave som gjennomføres på et semester. Det innebærer at studien gir et øyeblikksbilde av hvordan situasjonen har vært og er basert på synspunktene og vurderingene til informantene. Studien er dermed en tverrsnittsundersøkelse (Busch, 2013, s. 54). Dette har få negative konsekvenser for elementer av forskningen der nyanseringen av hva manipulasjon egentlig er og hvordan det foregår, ikke lider nevneverdig av at intervjuene kun gjennomføres en gang. Samtidig er det andre elementer av studien, særlig knyttet opp mot pandemien som innehar noen ulemper.

Etttersom pandemien var en langvarig prosess over flere år kunne det vært interessant å studere utviklingen på temaet i ulike faser av pandemien, men tidsperspektivet og ressursgrunnlaget muliggjorde ikke det. Dette er derimot ikke avgjørende for oppgaven fordi regnskap leveres en gang i året og svingninger innad i pandemiårene blir dermed i stor grad motvirket. Dersom det oppleves at det forelå en stor manipulasjonsrisiko i de tre første månedene av pandemien før man innså at situasjonen ikke var så alvorlig som forespeilet, var det fremdeles mer enn et halvt år til regnskapsåret ble avsluttet for bedrifter som ikke har avvikende regnskapsår. Likevel kunne holdningen til regnskapsstrekking vært interessant å kartlegge gjennom pandemien for å se utviklingen, men dette var dessverre utenfor oppgavens tidsramme.

At det er en stund siden pandemien inntraff gjør også at informantene muligens har fått virkningene på avstand og ikke har konsekvensene og erfaringene i deres umiddelbare tanker, og at de uttrykker seg på et mer generelt grunnlag enn det som kunne vært ønsket. Dette kan påvirke de svarene som informantene gir, der de inntrykkene som var i 2020 ikke nødvendigvis er de samme som i 2022.

4.3 Datainnsamling

For å få innsikten og forståelsen som forklart over, benyttes både primærdata i form av intervjuer og sekundærdata i form av forskning og teori. Vi benytter oss av intervjuer fordi de gir et godt utgangspunkt for å studere erfaringer, meninger og holdninger (Johannessen et al., 2020, s. 105). Hensikten med bruk av sekundærdata er at det danner et grunnlag for mekanismene og risikoene knyttet til regnskapsmanipulasjon som danner utgangspunktet for spørsmålene til informantene. Dette kunne blitt benyttet i større grad før intervjuene slik at

spørsmålene og oppgaven ble mer fokusert. En rekke elementer ble identifisert som påvirker risikoen for regnskapsmanipulasjon, og dersom oppgaven hadde fokusert på et enkelt segment, som små selskaper, så kunne dette medført at informantenes synspunkter var mer sammenlignbare. Dette er fordi informantene da hadde hatt en smalere ramme å vurdere fenomenet mot. Utfordringen derimot, er at forskningen i stor grad retter seg mot internasjonale forhold, og gjerne på store og børsnoterte foretak, som dermed begrenser overførbarheten til de norske forholdene som oppgaven tar for seg.

Dette er en svakhet ved oppgaven fordi størrelsesforskjeller har potensielt stor innvirkning, men på grunn av et bredere fokus i intervjuene, blir resultatene mer generelle og avhengig av informantenes egne vurderinger. Derimot så foreligger det lite forskning knyttet til manipulasjon av regnskap for norske forhold, og internasjonale studier tar ofte for seg store selskaper som vi har svært få av i norsk sammenheng, og som dermed begrenser denne muligheten.

Som beskrevet tidligere legger forskningsdesignet naturlige føringer for hva som er en aktuell datainnsamlingsmetode. En kvalitativ studie med intervjuer som datainnsamlingsmetode er hensiktsmessig i denne studien. Dette får konsekvenser for resultatene i den grad at de ikke er generaliserbare fordi utvalget er lite. Vi kan ikke på grunnlag av samtaler med ti informanter konkludere på hva som er akseptabel utnyttelse av handlingsrommet i regnskapsreglene, og om regnskapsmanipulasjon er et økt problem som følge av pandemien, fordi vurderingene til få personer gjenspeiler ikke nødvendigvis helheten og fordi pandemien har slått forskjellig ut geografisk og bransjemessig. I tillegg gir ikke nødvendigvis våre informanter det samme inntrykket som næringslivet for øvrig sitter med, eksempelvis med tanke på hva som anses som manipulasjon fordi kulturelle forskjeller kan spille inn.

4.3.1 Populasjon og utvalg

Valget av informanter belager seg i stor grad på hvem som har de «nødvendige forutsetninger for å formidle innsikt i forskningsspørsmålene» (Busch, 2013, s. 57) og de er dermed ikke tilfeldig utvalgt. Informantene må ha en relasjon til regnskapet ettersom regnskapsmanipulasjon er fenomenet som studeres. I den forbindelse er valget konkretisert til enten produsent av regnskap, bekrefter av regnskap eller bruker av regnskap. For å møte manipulasjonsproblematikken fra litt ulike vinkler tar studien utgangspunkt i to ulike grupper.

Revisor er en bekrefter av regnskap som blant annet har som oppgave å sikre at informasjonen som gis i årsregnskapet er uten vesentlige feil. I dette bør revisor komme borti manipulasjonsproblematikken dersom det viser seg at dette foreligger. Derimot er ikke alle selskap i Norge revisjonspliktige, og ettersom kun ca. 40% av norske aksjeselskap blir revidert (Revisorforeningen, 2021b) inkluderes også en annen regnskapsinteressent. Bankene er en profesjonell bruker av regnskap som blant annet belager sine kundevurderinger på regnskapsinformasjon, både for revisjonspliktige og ikke-revisjonspliktige selskap. Disse gruppene er utvalgte ettersom de potensielt møter flere tilfeller av problematiske regnskap enn den enkelte regnskapsavleggeren som kun står for sitt regnskap og dermed ikke har erfaringer utover egen situasjon.

Dette er derimot en svakhet ved oppgaven ettersom regnskapsprodusentene ikke får uttrykt sine vurderingen om temaet. Det hadde vært interessant å få deres perspektiv på hva de anser som akseptabel tøying av regnskapsregler. Hadde oppgaven vært mer fokusert på en bransje eller en viss selskapsstørrelse kunne dette muliggjort dette perspektivet, og fokusert oppgaven.

Studien tar dermed utgangspunkt i informanter fra banknæringen og revisjonsbransjen. Utvalget består derfor av alle bankansatte i Norge og alle ansatte i revisjonsbransjen i Norge. Dette er to store grupper med potensielle informanter, eksempelvis arbeidet det 9842 ansatte i revisjonsbransjen i 2020 (Revisorforeningen, 2021b). Bankutvalget innskrenkes til bankansatte som jobber med bedriftskunder. Revisjonsutvalget konkretiseres til oppdragsansvarlige revisorer fordi de har lengre erfaring og antakelig ser et større omfang av regnskap enn revisjonsmedarbeidere, samt at oppdragsansvarlige står oppført som bekrefter. Valget av informantene har vi derimot ikke gjort selv. Vi har pekt ut aktuelle selskaper innenfor revisjon og bank, og henvendt oss til dem med en forespørsel om å bli henvist videre til aktuelle intervjukandidater som har erfaring og kunnskap om fenomenet, og er villige til å delta i et intervju. Utvelgelsesprosessen ender dermed på hvilke selskap som kontaktes.

De utvalgte bankene og revisjonsselskapene har flere kriterier knyttet til seg. Størrelse på selskap antar vi at påvirker hvor mange kunder de har, og hva slags kunder de har. På bakgrunn av antakelsen om at både store og små kunder velger store banker og store revisjonsselskaper, sett opp mot at små revisjonsselskaper og små banker ofte velges av mindre kunder, har valget falt på større banker og revisjonsselskaper. Både fordi det gir et bredere kundespekter, men også fordi de har flere ansatte og dermed større sannsynlighet for at det er noen med spesialisert kompetanse. Bredden i kundeporteføljen er variabel ettersom vi kontaktet filialer av store

revisjonsselskaper og banker på ulike geografiske lokasjoner, der enkelte informanter har både børsnoterte selskap og små-mellomstore selskaper som kunder, mens andre kun har små og mellomstore bedrifter. Dette påvirker svarene informantene våre gir, men den bredden gir anledning til å få innsikt i de største selskapene som ikke er tilfellet for mindre revisjonsselskaper.

Størrelsen på kundene er viktig fordi konsekvenser av at det manipuleres kan være alvorlig i større selskaper, mens mindre selskaper uten mange regnskapsbrukere og små beløp ikke nødvendigvis fører til like store skader for samfunnet. De samme refleksjonene er relevante for bankene der de større selskapene kan potensielt ha større kunder der misvisende regnskapsinformasjon kan få større konsekvenser enn for mindre kunder. De utvalgte bankene er valgt fra listen over Norges største banker (Neste Bank, 2022), og de utvalgte revisjonsselskapene er basert på omsetning der de fem største er hensyntatt (Revisorforeningen, 2021c, s. 23).

Utvalget er dermed kortet ned til fem store revisjonsselskaper og fem store banker, både landsdekkende og regionale. Henvendelser ble sendt ut til ulike regionale kontorer for de utvalgte selskapene med forespørsler om å henvise oss videre til aktuelle informanter som var villige til å delta i et intervju. Dette førte til at enkelte av informantene som ble utpekt stammet fra andre regionale kontorer enn de vi i utgangspunktet henvendte oss til, men innebar at informantene hadde en relevant kundeportefølje eller stilling der dette temaet var aktuelt. Totalt ble 15 henvendelser sendt ut til seks representanter for fem ulike banker og ni representanter for fem ulike revisjonsselskaper. Dette førte til fem informanter knyttet til banknæring, der totalt fire ulike selskaper er representert, og fem informanter knyttet til revisjonsnæringen der totalt fem ulike selskaper er representert. En av de utvalgte bankene ønsket ikke å stille til intervju og ble dermed ikke medtatt i oppgaven.

Dette innebærer at en bank ble representert av to informanter. Dette intervjuet ble gjennomført med begge informantene til stede etter eget ønske. Disse informantene har ikke besvart alle spørsmålene hver for seg, men samlet sett forklart sine erfaringer og sammen representerer bankens ståsted. De har kommet med utfyllende informasjon og kommentert dersom de har andre formeninger enn den andre. I presentasjonen av funnene blir disse informantene behandlet som en informant nettopp fordi de utfyller hverandre.

Utvalgene var ikke større av tidshensyn, særlig knyttet til at revisorene var i en svært hektisk periode når studien ble utført og i hovedsak ønsket å ha intervjuene i april. Dessuten ble et

datametningspunkt i stor grad oppnådd som viser når utvalget og antall informanter er tilstrekkelig innenfor ressursene og tidsperspektivet til oppgaven (Johannessen et al., 2020, s. 74).

4.3.2 Intervjuer

Intervjuer kan gjennomføres på mange ulike måter og hovedinnretningen ved denne studien var digitale intervjuer. Dette var en konsekvens av retningslinjer fra UiA om hvordan gjennomføre forskning i tråd med smittevernråd fremlagt av Folkehelseinstituttet. Underveis i forskningsprosessen ble derimot disse retningslinjene endret som følge av at smitteverntiltak ble fjernet. Det er likevel i hovedsak gjennomført digitale intervjuer med ett unntak. Dette er blant annet fordi det gir rom for en større geografisk spredning av informanter som er særlig interessant for studien ettersom det er forskjeller knyttet til pandemiens geografiske effekter. I tillegg er det mer effektivt både for forskerne og informantene, som dessuten har fått god erfaring knyttet til digitale møteplasser de siste årene. Det er likevel få informanter fra de ulike utvalgsgruppene som begrenser den geografiske spredning, og som gjør det vanskelig å vurdere hvordan ulike geografiske effekter påvirker fenomenet.

Det at informantene er komfortable ved at intervjuene gjennomføres i kjente omgivelser, ofte på deres kontorer eller møterom, og på kjente plattformer åpner for en avslappet og fokusert dialog. På den andre siden påvirker den digitale plattformen intervjuene ved at flyten ikke alltid er like naturlig, og at det i enkelte tilfeller var flere avbrytelser som telefoner som ringte og kollegaer som kom inn som følge av at informanten satt på arbeidsplassen. I tillegg vanskeliggjør de digitale plattformene tolkningen av kroppsspråk, men vår vurdering gjennom både digitale og fysiske intervjuer er at fordelene ved digitale intervjuer overstiger ulempene. En informant ønsket et fysisk møte til gjennomføring av intervju som ga muligheten til å sammenligne gjennomføringen av digitale kontra fysiske intervjuer, og utover at flyten var enklere og mer naturlig i det fysiske møte, opplevdes digitale intervjuer som vel så bra som det fysiske.

I forbindelse med intervjuene ble det tatt lydopptak og som følge av dette ble det søkt om godkjenning i forkant fra Norsk senter for forskningsdata til å gjennomføre studien ettersom informantenes stemmer anses som personopplysninger (Norsk senter for forskningsdata, u.å.). Prosjektet og behandlingen ble godkjent før datainnhenting startet, og det ble dermed tatt lydopptak av intervjuene ettersom alle informantene samtykket til det. Databehandlingen har vært i tråd med retningslinjene til UiA der opptakene er gjort på godkjent diktafon. Lydfilene

er transkribert og slettet ved prosjektets slutt i tillegg til at all data har blitt lagret sikkert i UiAs OneDrive. Informantene er gitt en kode slik at navn og dataene de oppgir aldri lagres sammen. Revisorene har fått en kode med bokstav R fra en til fem, mens bankene har fått bokstav B fra en til fire. Dette sørger for sikker databehandling og anonymitet for informantene.

I datainnsamlingen benyttes semi-strukturerte intervjuer ettersom vi som forskere ikke har mye erfaring innenfor bruk av intervju og utforskende design. Konsekvensene av dette er at vi har en ramme å forholde oss til som gjør at alle informantene svarer på de samme spørsmålene som gir et godt sammenligningsgrunnlag, samtidig som det åpner for oppfølgingsspørsmål knyttet til vurderinger informantene trekker frem. Det gir også rom for å vurdere om det er en utbredt felles forståelse blant våre utvalgsgrupper, eller om det foreligger ulikheter. Derimot så har ikke intervjuguiden blitt fulgt slavisk, som medfører at ikke alle informantene har besvart alle spørsmålene. Dette svekker sammenligningsgrunnlaget for enkelte spørsmål, men er i hovedsak en konsekvens av et ønske om å unngå å spørre flere ganger om ting som informantene trekker frem, både av tidshensyn og for at informantene skal slippe å gjenta seg. Hadde intervjuguiden blitt fulgt i større grad ville dette økt sammenligningsgrunnlag på enkelte spørsmål.

Som følge av et spørsmål der informantene kan kommentere ting de føler er usagt, identifiseres en rekke elementer og erfaringer som vi ønsket å utforske videre ved å spørre andre informanter. Dette innebærer at det er utarbeidet en intervjuguide som ble bygget på gjennom intervjuene slik at de ulike informantene ble stilt enkelte grunnleggende spørsmål, samtidig som innsikten utvikles og ekspanderes. Dette medførte også at ikke alle informantene har besvart alle spørsmålene som vil bli synlig i presentasjonen av resultatene. To ulike intervjuguider ble laget, der den ene rettet seg mot revisorer og den andre mot banker. Dette var fordi de ulike gruppene har ulike roller knyttet opp mot regnskap, og for å bygge forståelse for hvordan fenomenet hensyntas i deres arbeid, var det behov for ulike spørsmål. En stor del av spørsmålene var likevel identiske.

For å opparbeide en forståelse av temaet er enkelte spørsmål stilt, men ikke presentert i resultatene. Disse ligger vedlagt i intervjuguiden, men er ikke hensyntatt i resultatene fordi de hadde til hensikt å bygge en forståelse, og tilfører dermed ikke erfaringer og vurderinger som er like relevante for oppgaven. Dette er også med hensyn til omfanget av studien, og for å fokusere på det som er nytt og interessant.

I tillegg til et informasjonsbrev fikk informantene tilsendt en forenklet versjon av intervjuguiden i forkant av intervjuene slik at informantene hadde tid til å forberede seg dersom

de ønsket det. Dette er et metodisk valg som medfører at spontaniteten og de umiddelbare meningene til informantene til en viss grad faller bort. På den andre siden er erfaringene svært positive fordi informantene hadde reflektert over temaet i forkant, noe som gav veldefinerte og nøyaktige svar. Dessuten blir intervjuet effektivt samtidig som at flere informanter hadde medbrakte materialer som var nyttig for å få en forståelse av hvordan regnskapsmanipulasjon hensyntas. En konsekvens av at det ble sendt ut en forenklet versjonen av intervjuguiden er at flyten brytes i enkelte intervjuer hvor informantene forventet en mer strukturert form. Erfaringen er likevel at dette ikke var en stor utfordring og informantene trakk fram flere interessante erfaringer og refleksjoner på oppfølgingsspørsmål som ikke var på den utsendte versjonen.

4.4 Databehandling og analyse

Dataen må behandles, analyseres og tolkes etter gjennomført intervju (Johannessen et al, 2020, s. 155). Dette gjøres i fire steg, helhetsinntrykk og sammenfatning av meningsinnhold, meningsbærende enheter, kondensering og sammenfatning (Johannesen et al., 2020, s. 174). Denne prosessen ble gjennomført i Excel der dataen kondenseres til de ulike elementene som beskriver og påvirker fenomenet er identifisert. Hvordan dette gjennomføres forklares videre.

I den første fasen av databehandlingen og analysen ble lydopptakene transkribert og dataen organisert etter temaer, der både forskningsspørsmålene og leddene i mislighetstriangelet ga gode organiseringsmuligheter. I denne prosessen er irrelevant informasjon utelatt og muntlige uttalelser omskrevet. Dette betyr at ord som «likksom» og «i hvert fall» o.l. ble fjernet og utsagnene omskrevet til setninger som gir mening i skriftlig format, blant annet ved at lange utgreiinger og resonnement omgjøres til korte setninger. Her foreligger det en risiko for at ordlyden forandres og meningen bak ordene utvannes eller endres, men svarene er forsøkt tolket i lys av konteksten de er satt i.

I den andre fasen ble meningsbærende enheter identifisert ved at de temaene som er relevante for forskningsspørsmålene og problemstillingen ble trukket ut. Ettersom intervjuene ble gjennomført ved bruk av en intervjuguide ble spørsmålene som omhandler det enkelte forskningsspørsmålet organisert sammen. Deretter ble dataen kodet i form av deduktive koder. Disse kodene gir hovedelementene i forskningsspørsmålene og bygger opp beskrivelsen av fenomenet (Johannessen et al., 2020, s. 176). De deduktive kodene som benyttes er blant annet leddene i mislighetstriangelet der elementene press, rasjonalisering og mulighet brukes for å

knytte de meningsbærende enhetene som informantene uttrykker til fenomenet regnskapsmanipulasjon. I denne fasen er også sitater som belyser funnene utpekt.

I kondenseringsfasen ble sammenhengen mellom de ulike kodene organisert slik at kodene som forklarte forskningsspørsmålene ble ført sammen til underkoder. Dette var viktig for å se sammenhengen i form av hvordan de ulike elementene sammen spiller inn for å påvirke manipulasjon og manipulasjonsrisikoen. Til slutt ble materialet sammenfattet for å skape beskrivelser. Her ble det blant annet identifisert hvilke elementer som kan være overførbare i andre sammenhenger og hva som knyttes spesifikt til den situasjonen som utforskes. I tillegg ble det kontrollert for at dataen ga den samme oppfatningen etter å ha blitt behandlet som ved gjennomføringen av intervjuene.

4.5 Reliabilitet

Reliabilitet er påliteligheten til forskningen, hvorvidt den er utført på en måte som skaper tillit til resultatene, og knytter seg blant annet til hvilke data som benyttes, hvordan de innhentes og hvordan de behandles (Johannessen et al., 2020, s. 250). På bakgrunn av dette er en konkret beskrivelse av metodikken som er benyttet med på å sikre god reliabilitet og skille mellom hva som er informantenes synspunkter og forskernes tolkninger (Thagaard, 2018, s. 188). Dette sikres i dataanalysen ved å samstemme kodene og kategoriene som dataen deles inn i med de meningsbærende enhetene som informantene uttrykker gjennom analyseprosessen. En klar resultatpresentasjon og deretter en analyse som skiller dette er også med på å sikre reliabiliteten. I tillegg tydet begge forskerne utsagnene til informantene i transkripsjonsfasen der det forelå usikkerhet knyttet til hva informantene sa på opptaket for å unngå feil.

Påliteligheten til forskningen er også avhengig av hvilke informanter studien benytter. I forbindelse med rekruttering av informanter ble det derfor søkt etter aktuelle kandidater med kunnskap eller erfaring med temaet. At informantene har lang erfaring i deres respektive yrker anses som positivt og at stillingene de innehar møter dette temaet, gir gode argumenter for å påstå at informantene var kvalifiserte til å svare på spørsmålene som benyttes for å konkludere på problemstillingen og forskningsspørsmålene. Likevel fører informantene til begrensninger som følge av at deres vurderinger og erfaringer påvirkes av hvilke kunder de har, hvilket selskap de jobber i og deres personlige meninger og refleksjoner.

Intervjureliabilitet innebærer blant annet å ha presise intervju spørsmål slik at informantene oppfatter og skjønner hva det blir spurt om, og at spørsmål med uklare definisjoner bør unngås

fordi de gir rom for ulike forståelser og ulike svar (Krumsvik, 2015, s. 132). Dette er forsøkt hensyntatt ved å ha spørsmål med klare og tydelige temaer med kjente ord og uttrykk, men er en utfordring særlig når studien kartlegger hva informantene selv legger i fenomenet regnskapsmanipulasjon. Deres oppfatning av hva begrepet innebærer påvirker de svarene som gis på øvrige spørsmål som knytter seg til dette fenomenet. Dette var derimot ikke en stor utfordring ettersom informantene var samstemte i hva begrepet innebærer og i stor grad satt med den samme forståelsen.

Der det var usikkerhet knyttet til begreper, særlig for regnskapsstrekking, revisjonsrisikomodellen og alternative resultatmål, ble disse forklart for informantene som alle var kjent med innholdet, men ikke nødvendigvis begrepet. At informantene forstod begrepene var viktig for svarene de gir. For å sikre reliabiliteten ble begrepene forklart på samme måte til alle informanter som var usikre på betydningen. Dette kunne med fordel vært forklart for samtlige informanter slik at alle hadde likt utgangspunkt for å besvare spørsmålene.

Det var enkelte spørsmål som burde vært omformulert fordi de inneholdt to ulike elementer, der kun et av de er besvart i enkelte tilfeller. I tillegg ville andre omformuleringer gjort at enkelte spørsmål ble mer aktuelle, eksemplifisert ved spørsmålet om hyppige endringer av regnskapsprinsipp anses som problematisk. Dersom ordet hyppig var fjernet, kunne dette aktualisert spørsmålet ytterligere, ettersom det hadde blitt mer presist rettet mot det som var hensikten, nemlig om prinsippendringer er en indikator på regnskapsmanipulasjon uavhengig av om det skjer hyppig.

For å sikre reliabiliteten ble en rekke tiltak iverksatt, men det foreligger likevel en risiko for at enkelte informanter misforstår spørsmål, gir et svar som ikke nødvendigvis reflekterer virkeligheten, men heller slik de ønsker at det skal fremstilles, eller at vi misforstår svarene informantene gir. Dermed foreligger det en risiko dersom forskningen ble gjentatt med de samme intervju spørsmålene, for at andre informanter gir andre svar, særlig når informantenes erfaringer står i fokus og der ulike oppfølgingsspørsmål leder samtalene i ulike retninger.

4.6 Validitet

Validitet er gyldigheten av resultatene (Johannessen et al., 2020, s. 43) og knytter seg både til ekstern validitet i form av overførbarhet av funnene og intern validitet gjennom troverdigheten, altså at funnene faktisk knytter seg til fenomenet som studeres. For å sikre den interne validiteten, og sørge for at fremgangsmåten og funnene er i tråd med formålet til studien

(Johannessen et al., 2020, s. 250) er blant annet intervjuguiden gjennomgått med oppgavens veiledere og andre studenter for å luke ut uklarheter og vurdere hvorvidt spørsmålene er egnet til å besvare forskningsspørsmålene og problemstillingen. Intervjuguiden er vedlagt oppgaven nettopp for at leseren selv kan vurdere dette. I tillegg knyttes resultatene fra studien opp mot teori og annen forskning slik at resultatene kan sammenlignes og på den måten øke validiteten.

Den eksterne validiteten i form av generalisering eller i kvalitativ sammenheng, overførbarhet (Johannessen et al., 2020, s. 251-252) er begrenset. Dette følger av at funnene i stor grad er påvirket av enkeltpersoners vurderinger og erfaringer som ikke nødvendigvis gjenspeiler det generelle, i tillegg til at utvalget er svært begrenset. Konteksten undersøkelsen baserer seg på der blant annet geografiske ulikheter spiller inn og andre særpreg, begrenser overførbarheten i enkelte elementer. Et konkret eksempel er forskjeller knyttet til viljen til å kompensere for de økonomiske tapene som følge av pandemien sammenlignet med andre perioder som kan ha stor innvirkning på fenomenet som studeres, og er dermed ikke like overførbart til andre situasjoner som har andre utgangspunkt. Likevel er elementer av oppgaven overførbare ettersom enkelte funn ikke er like situasjonsbestemte.

Kapittel 5: Resultater

I dette kapitlet presenteres funnene fra studien. Her trekkes de mest relevante resultatene frem for å senere besvare studiens problemstilling og forskningsspørsmål. Innledningsvis introduseres studiens informanter, etterfulgt av resultatene fra intervjuene, som i hovedsak vil bli presentert med utgangspunkt i studiens forskningsspørsmål. Spørsmålene som ble stilt til de ulike informantgruppene var noe ulike, derfor presenteres enkelte funn med både bankenes og revisorenes synspunkter, og andre kun for den enkelte informantgruppen.

5.1 Presentasjon av informantene

Informantene i studien blir her kort presentert med den informasjon som er relevant for å danne seg et bilde av hvilke informanter som har tatt del i studien og deres grunnlag for å uttale seg om temaet regnskapsmanipulering. Utvalget består som tidligere forklart av to grupper informanter, hvorav en gruppe med fem revisorer og en gruppe med fem ansatte i banknæringen. Samtlige informanter representerer henholdsvis store revisjonsselskaper og store banker. Disse informantene anses som intervjuobjekter med kvalifiserende kunnskap og erfaring til å kunne delta i studien, i lys av deres roller som bekreftere og brukere av regnskap.

Den første informantgruppen består av fem revisorer fra fem ulike, store revisjonsselskaper. Bakgrunnen for å velge informanter blant store revisjonsfirmaer var å nå frem til informanter med spesialisert kunnskap og erfaring innen temaet regnskapsmanipulering, samt et bredt kundespekter. Samtlige av revisorene er partnere og oppdragsansvarlige revisorer, som gjør at informantene innehar stor kunnskap og erfaring gjennom å ha mellom 16 og 30 års fartstid i revisjonsyrket.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Stillingstittel	Partner / oppdragsansvarlig	Partner / oppdragsansvarlig	Partner / oppdragsansvarlig	Partner / oppdragsansvarlig	Partner / oppdragsansvarlig
Antall år erfaring i revisjonsyrket	16 år	20 år	25 år	30 år	20 år

Tabell 2: Revisor - Presentasjon av informantene

Den andre gruppen med informanter består av fem representanter fra fire ulike banker, der samtlige representerer store banker. To av informantene representerer samme bank og stilte sammen til intervju, og vil gjennom dette kapitlet omtales som en informant. På samme måte som med informantgruppen med revisorer, var bakgrunnen for å velge representanter fra store banker at det var ønskelig med informanter med god kunnskap og erfaring, samt at større banker gjerne også representerer et bredt kundespekter. Informantgruppen som representerer

banknæringen består av tre regionbanksjefer, en regionleder og en leder for et kredittanalytikerteam. Informantene har mellom 14 og 30 års erfaring med regnskap og bankvirksomhet.

	B-1	B-2	B-3	B-4.1	B-4.2
Stillingstittel	Regionbanksjef	Regionbanksjef for bedriftsmarkedskunder	Regionbanksjef for bedriftsmarkedskunder	Leder for kredittanalytikerteam	Regionleder for SMB-kunder
Antall år erfaring i bank	20 år	25 år	30 år	21 år	14 år

Tabell 3: Bank - Presentasjon av informantene

5.2 Hvor går grensen mellom regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon?

Spørsmålene som er stilt under dette forskningsspørsmålet har som formål å finne ut hva regnskapsmanipulasjon egentlig er, gjennom en innsikt i hvilke holdninger de to informantgruppene har til begrepene regnskapsmanipulering og regnskapsstrekking, samt finne ut hvor grensen mellom manipulering og strekking av regnskap går.

«Hva legger du i begrepet regnskapsmanipulering?»

Innledningsvis ble de to informantgruppene spurt om hva de legger i begrepet regnskapsmanipulering. Her kommer informantene med sine personlige definisjoner av regnskapsmanipulering, noe som gjør at svarene som fremkommer varierer etter måten informanten ordlegger seg. Likevel er det noen hovedtrekk som går igjen i informantenes definisjoner av regnskapsmanipulering. Et flertall av informantene legger særlig vekt på at regnskapsmanipulering må være en bevisst handling, og at det kan gå begge veier, gjennom å fremstille et regnskap som er bedre eller dårligere enn realiteten. Enkelte informanter trekker frem at regnskapsmanipulering handler om å pynte på regnskapet eller å fremsette uriktige opplysninger. Dessuten, legger flere informanter også vekt på at regnskapsmanipulering handler om at man ønsker å villede brukerne.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Hva legger du i begrepet regnskapsmanipulering?	Bevisst og uredelig juks og endringer, bedre eller dårligere enn realiteten	Bevisst presentere tall som er bedre eller dårligere enn virkeligheten	Skjønnmaling av regnskapsinformasjon, villedte brukerne, bedre enn den objektive realiteten	Bevisst påvirke regnskapet i en ønsket retning	Bevisst presentere tall som ikke stemmer med virkeligheten

Tabell 4: Revisor - Definisjon av regnskapsmanipulering

	B-1	B-2	B-3	B-4
Hva legger du i begrepet regnskapsmanipulering?	Bevisst fremsetter uriktige opplysninger på en bedre eller dårligere måte enn realiteten, brudd på loven.	Bevisst legger frem feilinformasjon	Pynte på regnskapet for å skjule ting	Hensikt å forlede, ved å vri sluttresultatet i en ønsket retning

Tabell 5: Bank - Definisjon av regnskapsmanipulering

«Assosierer du det å tøyne regnskapsregler, det vi kaller regnskapsstrekking, med manipulasjon av regnskap?»

Videre stilles det spørsmål til informantene om hvorvidt de assosierer regnskapsstrekking, altså det å tøyne regnskapsregler, med manipulasjon av regnskap. Her er det noe uenighet blant informantene om hvorvidt de assosierer tøyning av regnskapsregler med manipulasjon.

Enkelte informanter trekker frem at dette er to forskjellige ting, da de mener regnskapsstrekking handler om å utnytte det utfallsrommet som ligger i regnskapsreglene. Flere av informantene påpeker at så lenge man holder seg innenfor lovverkets grenser vil regnskapsstrekking og regnskapsmanipulering være to forskjellige ting, og legger også vekt på at intensjonen bak handlingen er avgjørende for om handlingen anses som manipulasjon eller strekking av regnskapet.

På den andre siden er det enkelte informanter som mener at regnskapsstrekking og regnskapsmanipulering er å anse som to sider av samme sak. Her blir det trukket frem at dette er en gråsoner eller beskrives som en fin linje, og at jo lengre du strekker strikken, jo mer beveger du deg over mot manipulasjon.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Assosierer du det å tøyne regnskapsregler med manipulasjon av regnskap?	Utnytte utfallsrommet i regnskapsreglene er innenfor lovverket, altså ikke manipulasjon	To sider av samme sak, gråsoner der jo mer strekking desto nærmere manipulasjon	To sider av samme sak, det er en reell problemstilling	Benytte regelverket er ikke manipulasjon, men strekker man for langt blir det manipulerings	Grenser til hverandre, en linje der jo mer strekking, jo nærmere manipulasjon

Tabell 6: Revisor - Definisjon av regnskapsstrekking

	B-1	B-2	B-3	B-4
Assosierer du det å tøyne regnskapsregler med manipulasjon av regnskap?	Er man åpen og lett kan finne hensikten, og det er innenfor loven så er det ikke manipulasjon	Grunnlag for å tenke at det er to forskjellige ting, men strekker du for langt blir det manipulerings	Både ja og nei, innenfor regelverket er ikke manipulasjon men det handler om hvor langt man tøyner strikken	Fin grense mellom strekking og manipulasjon der intensjonen er avgjørende, lovlig så lenge det er innenfor handlingreglene

Tabell 7: Bank - Definisjon av regnskapsstrekking

«Hvor mener du skille mellom regnskapsstrekking og regnskapsmanipulering går?»

Informantene ble så spurt hvor de mener grensen mellom regnskapsstrekking og regnskapsmanipulering går. Flere informanter mener at det ikke er noen eksakt grense mellom manipulerings og strekking fordi det blir en konkret vurderingssak for den enkelte handlingen. Enkelte henviser her tilbake til forrige spørsmål, hvor informantene trekker frem at jo lengre du strekker regnskap, jo nærmere manipulasjon blir det. Det er også informanter som legger vekt på at når man har strukket strikken så langt at brukeren tar feil beslutning på bakgrunn av den finansielle informasjonen, beveger man seg over i manipulasjon. Likevel er det enighet blant flertallet av informantene om at lovverket blir et naturlig skille mellom strekking og

manipulering av regnskapet. Informantene hevder her at så lenge man holder seg innenfor lovverket blir det ikke manipulering, men så fort man strekker seg utover lovverkets grenser går man over i manipulasjon.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Hvor mener du skille mellom regnskapsstrekking og regnskapsmanipulering går?	Bevisst utenfor utfallsrommet i loven blir manipulering	Ingen eksakt grense	Strekkes objektiviteten til en subjektiv forskjøning er det manipulasjon	Ingen eksakt grense, konkret vurdering der lovverket er avgjørende	Når brukere tar feil beslutninger, går det over i manipulasjon

Tabell 8: Revisor - Grensedragning mellom manipulasjon og strekking

	B-1	B-2	B-3	B-4
Hvor mener du skille mellom regnskapsstrekking og regnskapsmanipulering går?	Gråsoner der lovverket er avgjørende	Når brukere tar feil beslutninger går det over i manipulasjon	Lovverket er avgjørende	Lovverket er avgjørende

Tabell 9: Bank - Grensedragning mellom manipulasjon og strekking

5.3 Er omfanget og konsekvensene av regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon et problem i næringslivet?

Dette forskningsspørsmål har til hensikt å undersøke hvorvidt banker og revisorer opplever omfanget og konsekvensene av regnskapsmanipulasjon som problematisk. Det oppnås gjennom å stille spørsmål rundt informantenes holdninger til dette, samt om hvorvidt de selv har avdekket eller vært bruker av manipulerede regnskap.

«Anser du regnskapsmanipulasjon som problematisk med tanke på konsekvensene bruken av et manipulert regnskap kan medføre?»

Innledningsvis ble informantene spurt om hvorvidt de anser regnskapsmanipulering som problematisk med tanke på konsekvensen bruken av et manipulert regnskap kan medføre og samtlige svarer at det er problematisk. Flere av informantene påpeker at de anser det som særlig problematisk fordi brukeren kan ende opp med å ta beslutninger på feil grunnlag. Informant R-2 trekker her frem at det i verste fall kan føre til store økonomiske konsekvenser, eksempelvis gjennom uriktige bonusutbetalinger eller at man får innvilget nye eller utvidede banklån på feil grunnlag. Videre påpeker informant R-3 at regnskapsmanipulasjon er problematisk med tanke hva du tilegner deg av vareleveranser eller bankfinansiering.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Anser du regnskapsmanipulasjon som problematisk med tanke på konsekvensen bruken av et manipulert regnskap kan medføre?	Ja, absolutt problematisk for brukerne	Ja definitivt, fordi det kan få store økonomiske konsekvenser	Ja helt opplagt, fordi man kan tilegne seg eksempelvis varer og finansiering på feil grunnlag	Ja åpenbart, fordi brukerne vil kunne fatte beslutninger på et feilaktig grunnlag	Ja, det er vanskelig å svare noe annet

Tabell 10: Revisor - Konsekvensene av regnskapsmanipulasjon

	B-1	B-2	B-3	B-4
Anser du regnskapsmanipulasjon som problematisk med tanke på konsekvensen bruken av et manipulert regnskap kan medføre?	Ja, vi godtar aldri et regnskap for det det er og kjører alltid en egen analyse, dersom vi finner noe som ikke stemmer blir de ikke kunde hos oss	Ja absolutt, får du fremlagt informasjon som gjør at du tar beslutninger på feil grunnlag så er det problematisk	Ja, problematisk fordi vi må ha et riktig bilde av selskapets økonomiske situasjon og da må regelverket følges	Ja, fordi bank handler om tillit og hvis grunnlaget for tilliten er manipulerede regnskap så er det problematisk

Tabell 11: Bank - Konsekvensene av regnskapsmanipulasjon

«Anser du det å tøyne regnskapsregler som problematisk med tanke på konsekvensene det kan medføre?»

Videre ble informantene spurt om de anser det å tøyne regnskapsregler som problematisk med tanke på konsekvensene det kan medføre. På dette spørsmålet var det noe mer uenighet i svarene til informantene. Her svarer to av revisorene at de ikke anser regnskapsstrekking som problematisk med tanke på konsekvensene det kan medføre, da de legger vekt på at dette er noe som foregår innenfor lovverkets grenser, mens de tre andre revisorene anser det å tøyne regnskapsregler som problematisk. Her trekkes det blant annet frem at regnskapsstrekking kan påvirke tilliten til regnskapet og at jo lengre man strekker reglene, jo mindre sannhet blir det i regnskapet og at det kan være problematisk.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Anser du det å tøyne regnskapsregler som problematisk med tanke på konsekvensene det kan medføre?	Nei, såfremt man gir brukerne tilstrekkelig informasjon til at de kan vurdere konsekvensene	Ja, det er definitivt problematisk fordi det påvirker tilliten til regnskapstall	Ja, det er en reell problemstilling	Nei, det å utnytte reglene er ikke særlig problematisk, men heller det som er normalen	Ja, fordi jo mer man strekker det i en retning som stemmer mindre med sannheten, jo mindre relevant blir det

Tabell 12: Revisor - Konsekvensene av regnskapsstrekking

Det er også uenighet blant bankene. Informant B-2 sier at regnskapsstrekking generelt er problematisk med tanke på konsekvensene det kan få, spesielt for selskaper som er tynt kapitalisert. På den andre siden svarer informant B-4 nei, ettersom regnskapsstrekking er handlinger innenfor lovverkets grense og at det er lov å ha ulike vurderinger knyttet til skjønsmessige poster i regnskapet, uten at det blir manipulering og dermed problematisk.

De to andre informantene svarer både ja og nei når det kommer til om regnskapsstrekking er problematisk. De legger vekt på at hensikten bak er avgjørende. Dersom man foretar en litt for stor avsetning i regnskapet er ikke det nødvendigvis problematisk hvis en holder seg innenfor lovverkets grenser, men i den grad man tøyner regnskapet for å oppnå noe som medfører uriktighet blir det problematisk.

	B-1	B-2	B-3	B-4
Anser du det å tøyne regnskapsregler som problematisk med tanke på konsekvensene det kan medføre?	Både ja og nei, hvis det medfører uriktighet så er det problematisk, men så lenge du er innenfor det som er lovlig så er det ikke problematisk	Ja, spesielt for selskapene som er tynt kapitalisert, som driver marginalt og legger frem overskudd istedenfor underskudd	Både ja og nei, avhengig av hvor langt du strekker strikken	Nei, det er mange områder hvor man kan tøyne reglene for å vri sluttresultatet i en ønsket retning uten at det blir ulovlig

Tabell 13: Bank - Konsekvensene av regnskapsstrekking

«Opplever du at omfanget av regnskapsmanipulasjon og regnskapsstrekking er et problem i næringslivet?»

Informantgruppene ble så spurt om hvorvidt de anser omfanget av regnskapsmanipulering og regnskapsstrekking som et problem i næringslivet. Samtlige informanter fra banknæringen svarer at de ikke anser omfanget av regnskapsmanipulering og regnskapsstrekking som et problem i næringslivet. Den generelle oppfatningen er at manipulasjon er noe som skjer i svært sjelden grad, og at det derfor ikke er en stor bekymring for informantene.

	B-1	B-2	B-3	B-4
Opplever du at omfanget av regnskapsmanipulasjon/strekking er et problem i næringslivet?	Nei, vi ser veldig fort om vi ønsker å gå videre med kunden og hvis ikke så bruker vi ikke energi på de	Nei, for næringslivet generelt, og for våre kunder, så er ikke det en bekymring eller et problem.	Nei egentlig ikke	Nei, det er ikke så ofte vi er i inngripen med det

Tabell 14: Bank - Omfanget av regnskapsmanipulasjon og -strekking

Videre er det også stor enighet blant informantgruppen med revisorer. Her trekker fire av informantene frem at omfanget av regnskapsmanipulasjon er lite i næringslivet og at det dermed ikke anses som et problem. Informant R-3 svarer ikke direkte på spørsmålet, men trekker frem at vedkommende tror at revisor har en fornuftig funksjon i samfunnet særlig når det er spenn mellom eier og ledelse grunnet ulike interesser fordi sannsynligheten og omfanget er større der.

Når det kommer til regnskapsstrekking er samtlige revisorer av den oppfatningen at regnskapsstrekking er noe som skjer i næringslivet, men i varierende grad. På den ene siden mener informant R-2 at det er noe som skjer til tider, mens andre informanter peker på at dette er noe som skjer ofte. Informant R-3 trekker her frem at det er noe som skjer nesten ved enhver regnskapsavleggelse.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Opplever du at omfanget av regnskapsmanipulasjon/strekking er et problem i næringslivet?	Lite manipulasjon, men mye strekking som følge av estimatusikkerhet	Lite manipulasjon, men strekking skjer til tider	Ja, jeg tror at vi har en fornuftig funksjon, opplever strekking nesten ved enhver regnskapsavleggelse	Nei, manipulasjon skjer veldig sjeldent, men vi har ofte diskusjoner om hva som er riktig utøvelse av skjønn	Nei, egentlig ikke

Tabell 15: Revisor - Omfanget av regnskapsmanipulasjon og -strekking

«Har du eller selskapet du jobber for vært bruker av/avdekket manipulerte regnskap?»

På oppfølgingsspørsmål ble informantgruppene med bankansatte og revisorer henholdsvis spurt om de, eller selskapet de jobber for, har vært bruker av eller avdekket manipulerte regnskap. Svarene som fremkommer er at alle fra banknæringen har vært bruker av manipulerte regnskap. Informant B-1 trekker frem at samtlige banker nok har vært brukere av et manipulert regnskap. Fra revisorenes side kommer det frem at tre av revisorene har avdekket manipulering, mens to av informantene trekker frem at de ikke har avdekket manipulering selv, men at de likevel har hatt eksempler hvor det har blitt stilt spørsmål rundt manipulasjon.

	B-1	B-2	B-3	B-4
Har du eller selskapet du jobber for vært bruker av et manipulert regnskap?	Ja, vi har vært borti det, særlig i forbindelse med konkurser	Ja, vi opplevd flere tilfeller av manipulerte regnskap	Ja, vi har hatt noen få tilfeller, men vi har ikke utvist noen kunder	Ja, vi har vært bruker av et manipulert regnskap

Tabell 16: Bank - Bruk av manipulerte regnskap

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Har du eller selskapet du jobber for avdekket et manipulert regnskap?	Ja, jeg har revidert manipulerte regnskap hos to kunder	Nei, ikke manipulasjon	Ja, vi har opplevd større forsøk på å være smart	Ja, men det er relativt sjeldent vi ser det	Nei, ikke manipulasjon, men vi har hatt diskusjoner i konkrete tilfeller

Tabell 17: Revisor - Avdekking av manipulerte regnskap

5.4 Hvilke områder er spesielt risikoutsatt for regnskapsstrekking og regnskapsmanipulering?

Hensikten med dette forskningsspørsmålet er å kartlegge hvilke områder informantgruppene anser som mest utsatt for regnskapsmanipulering. Under dette forskningsspørsmålet ble det innledningsvis stilt spørsmål om hvorfor regnskap blir manipulert, etterfulgt av spørsmål rundt ulike faktorer som kan påvirke risikoen for regnskapsmanipulering, blant annet knyttet til bransje, foretaksstørrelse og poster i regnskapet.

«Hva tror du oftest er den utløsende årsaken til at regnskap manipuleres eller regler tøyes?»

Innledningsvis i denne kategorien ble informantene spurt om hva de mener oftest er den utløsende årsaken til at regnskap blir manipulert. Her trekker informantene frem litt ulike begrunnelser til hvorfor regnskap blir manipulert, men det er likevel flere av de samme årsakene som går igjen i informantenes svar. Seks av informantene trekker frem at årsaken til at noen manipulerer kan være for å opprettholde lånekrav fra bank eller for å tilfredsstille egenkapitalkrav. Fire av informantene trekker frem forventningspress til å levere bestemte resultater som en utløsende årsak. Her er det flere informanter som mener at manipuleringen både kan være grunnet i at man ønsker å vise til bedre eller dårligere resultater enn det som er realiteten. Det er også flere informanter som trekker frem at personlige årsaker kan være grunnen til hvorfor regnskap manipuleres, deriblant bonusordninger eller personlig vinning. Her trekker informant R-3 spesifikt frem at det er mange store egoer i næringslivet som kan ha insentiver til å manipulere for å unngå personlig nederlag i form av underskudd. Andre årsaker som trekkes frem er skattemessige årsaker, dårlig internkontroll, og kompensasjonsordninger.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Hva tror du oftest er den utløsende årsaken til at regnskap blir manipulert eller regler tøyes?	Bonusordninger og for å opprettholde lånekrav	Press på å levere resultater, bonusordninger, personlig vinning, dårlig kontrollmiljø	Unngå personlig nederlag, opprettholde finansiering, personlig vinning, skjule for gode resultater	Lederbytte, forventningspress, bonusordninger, personlig vinning	Opprettholde lånekrav, tilfredsstille egenkapitalkrav, vise til gode resultater, skattemessige årsaker

Tabell 18: Revisor - Utløsende årsak

	B-1	B-2	B-3	B-4
Hva tror du oftest er den utløsende årsaken til at regnskap blir manipulert eller regler tøyes?	Fremstå best mulig for å få tilgang på kapital, opprettholde lånekrav og skattemessige årsaker	Forventningspress, vise til overskudd ovenfor kunder og leverandører, og kompensasjon sordning og likviditetslån (Covid-19)	Skjule dårlige resultater, opprettholde lånekrav, skattemessige årsaker	Skjule dårlige resultater og opprettholde lånekrav

Tabell 19: Bank - Utløsende årsak

«Er det noen bransjer dere er særlig oppmerksomme på med tanke på manipulasjon?»

Videre var det ønskelig å finne ut hvilke bransjer som er særlig risikofylt med tanke på regnskapsmanipulering. På dette spørsmålet blir i hovedsak to kategorier av bransjer som trukket frem. Seks av informantene svarer at de bransjene de anser som mest risikofylte er bransjer som driver med prosjektarbeid og med store estimater. Informantene vektlegger særlig eiendomsbransjen, entreprenørbransjen og bygg- og anleggsbransjen. Videre var det fire av informantene som anser hotell-, restaurant og utelivsbransjen som spesielt utsatt for manipuleringsrisiko. Flere av informantene forteller også at dette er bransjer de bevisst ikke ønsker å ha som kunder, også uavhengig av koronapandemien. I tillegg trekker informant R-4 frem bilbransjen, og informant B-3 frem mote, sko og tekstil-industrien som risikofylte bransjer.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Er det noen bransjer dere er særlig oppmerksomme på med tanke på manipulasjon?	Ikke bransjespesifikt problem, men trekker frem entreprenørvirksomhet, eiendom utvikling, selskaper med store estimater, løpende avregning og prosjektrengskaper	Bransjer med store estimater, herunder eiendomsselskaper, bygg- og anleggselskaper, skipsverft, typisk selskaper med prosjekter og anleggskontrakter	Restaurant og barbransjen og bygg- og anleggsbransjen	Bilbransjen, restaurant- og utelivsbransjen	Bransjer med store estimater og prosjekter, typisk entreprenørbransjen

Tabell 20: Revisor - Risikofylte bransjer

	B-1	B-2	B-3	B-4
Er det noen bransjer dere er særlig oppmerksomme på med tanke på manipulasjon?	Eiendoms- og entreprenørbransjen, kjøp og salg av bedrifter	Hotell-, restaurant- og kafébransjen	Mote/sko/tekstilbransjene og restaurantbransjen	Eiendomsbransjen

Tabell 21: Bank - Risikofylte bransjer

«Opplever du at størrelsen på kunden har noen påvirkning på risikoen for manipulering eller strekking av regnskap?»

Informantene ble så spurt om de tror størrelsen på kunden har noen påvirkning på risikoen for regnskapsmanipulering. Flertallet av informantene er enige om at størrelsen på kunden påvirker risikoen for regnskapsmanipulering. Her trekker informantene frem at økt størrelse på kunden reduserer risikoen for manipulering, i den forstand at økt størrelse gir økt profesjonalitet, flere kontrollinstanser, flere personer som kan sjekke at ting er gjort riktig, mer arbeidsdeling og en større bevissthet rundt hvilke konsekvenser regnskapsmanipulering kan få. Informant B-4 trekker derimot frem at risikoen blir høyere i større selskaper ettersom regnskapene blir vanskeligere å vurdere i store, komplekse selskaper og konsern. På den andre siden mener informant B-3 at størrelsen på kunden ikke påvirker risikoen, og at det går mer på hvilken

bransje kunden opererer i. R-5 trekker derimot frem at kompetanse kan benyttes til å utnytte systemet, slik at risikoen kan øke avhengig av økonomifunksjonen.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Tror du at størrelse på kunden har noen påvirkning på risikoen for manipulering eller strekking av regnskap?	-	Ja, økt størrelse gir økt profesjonalitet og nøyere regnskapstall	Ja, økt størrelse gir økt profesjonalitet som øker objektiviteten	Ja, færre mennesker øker risikoen	Ja, store selskap er ofte mer profesjonelle mens de små er litt mer opportunistiske

Tabell 22: Revisor - Størrelsesforskjeller hos kunden

	B-1	B-2	B-3	B-4
Tror du at størrelse på kunden har noen påvirkning på risikoen for manipulering eller strekking av regnskap?	-	Ja, har eier rollen som daglig leder og styreleder uten mange ansatte så er det andre utgangspunkt enn en profesjonalisert organisasjon med CFO, ekstern styreleder og flere rapporteringsledd	Nei, tror det går mer på bransje, men vi er tryggere på store industribedrifter som kvalitetssikrer godt og har en økonomifunksjon	Ja, vanskeligere å vurdere regnskapet i store, komplekse selskaper og konsern

Tabell 23: Bank - Størrelsesforskjeller hos kunden

«Hvilke regnskapsposter anser du som mest utsatt for manipulasjon og/eller strekking av regnskap?»

Informantene ble så spurt hvilke deler av regnskapet de anser som mest utsatt for manipulasjon og strekking av regnskap. Her er det liten tvil om at informantene med overvekt anser de subjektive og skjønnsmessige postene i regnskapet som mest risikofylte. Flertallet av informanter trekker frem at poster knyttet til prosjekter og estimater er spesielt risikofylte. Videre er det også et flertall av informantene som trekker frem kundefordringer og varelager som poster med høy risiko. Andre poster i regnskapet som går igjen i informantenes svar er konserninterne transaksjoner, opptjent ikke-fakturert inntekt, goodwill og andre immaterielle poster.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Hvilke regnskapsposter anser du som mest utsatt for manipulasjon og/eller strekking av regnskap?	Poster med vanskelige estimater som varige driftsmidler, kundefordringer, opptjent ikke-fakturert inntekt, prosjekter og prosjektrekskap	Estimater, prosjekter, impairment av goodwill, eiendom, immaterielle eiendeler, tapsavsetninger, konserninterne transaksjoner og virkelig verdi av investeringer i unoterte selskaper	Arbeid under utførelse, varer i arbeid og varelager, og immateriell egenutviklet forskning og utvikling.	Skjønnsposter som prosjekter, varelager, varer i arbeid, tap på fordringer, nedskrivning på varelager, aksjer (særlig ikke-noterte), øvrige fordringer som penger lånt til selskaper som driver utvikling	Estimater som prosjektvurderinger, opptjent ikke-fakturert inntekt, garantiavsetninger, kundefordringer, varelager, ukurans og andre verddivurderinger

Tabell 24: Revisor - Risikofylte regnskapsposter

	B-1	B-2	B-3	B-4
Hvilke regnskapsposter anser du som mest utsatt for manipulasjon og/eller strekking av regnskap?	Verdivurdering av eiendeler etter loan-to-value i IFRS, kundefordringer og varelager, prosjekter, og immateriell eiendeler	Prosjekter i arbeid, avskrivninger og konserninterne transaksjoner og leieavtaler	Kundefordring og varelager	Subjektive vurderinger, avsetninger, fordringer, varelager, goodwill, og konserninterne transaksjoner som leieavtaler og salg av varer

Tabell 25: Bank - Risikofylte regnskapsposter

«I hvor stor grad benytter dere noteinformasjon i deres vurderinger?»

Videre fikk informantgruppen med revisorer spørsmål om i hvor stor grad de benytter noteinformasjon i sine vurderinger. Informantene svarer enstemmig at de benytter noteinformasjon og anser noteinformasjon som en viktig informasjonskilde til regnskapet. Flere informanter trekker frem at det er viktig for brukerne at noteinformasjonen som fremkommer gir riktig og utfyllende informasjon om regnskapet, særlig med tanke på de subjektive og usikre postene.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
I hvor stor grad benytter dere noteinformasjon i deres vurderinger?	Det bruker vi ganske mye, der du strekker estimatene i den ene eller andre retningen så er du nødt til å gi gode noteopplysninger slik at en regnskapsbruker kan forstå hvordan dette ville blitt gitt endringer i ulike forutsetninger	Vi leser de kjempenøye, i hvertfall på børsnoterte, fordi når vi avgir en revisjonsberetning så går vi god for tallene og at notene er i henhold til lovkravene	Vi krever at det skal gis informasjon i noter eller årsberetning ved stor usikkerhet	Notene er en viktig del av informasjonen i regnskapet fordi det kan forklare noen av de postene som ligger	Vi pusher på kunden for å i stor grad gi informasjon i note som ikke klart fremgår av tallene

Tabell 26: Revisor - Bruk av noteinformasjon

«Opplever du at noteinformasjon er nyttig?»

Revisorene ble så spurt om de opplever at noteinformasjon er nyttig. Her svarer alle informantene at de opplever noteinformasjon som nyttig, men da særlig for regnskapsbrukeren ettersom revisor har tilgang på mye annen informasjon i tillegg til notene. Informant R-5 sier at noteinformasjonen blir stadig viktigere med den økende usikkerheten i verden og at det er fullt mulig å avlegge en ren revisjonsberetning selv om det er mye usikkerhet, gitt at det er tilstrekkelig omtale i notene.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Opplever du noteinformasjon som nyttig?	Ja, det er absolutt viktig å bruke noter til å informere brukerne om hvilke utfall de ulike alternativene ville gitt hvis du har vesentlige estimater hvor det er et stort utfallsrom	Ja, notene er definitivt nyttige for omverdenen	Ja, noter er en viktig del av regnskapet og en viktig måte å kommunisere der hvor det er usikkerhet	Ja, en regnskapsbruker vil lese regnskapet inkludert notene, slik at det er en del av informasjonspakken	Ja, jeg synes det, men er litt mer usikker på hva bankene sier, hvis du dytter alt av tallmessige nøkkeltall inn i en modell så går du glipp av mye, vi kan gi en ren revisjonsberetning selv om det er mye usikkerhet, gitt at det er en tilstrekkelig omtale i note

Tabell 27: Revisor - Nyttien av noteinformasjon

«Opplever du at viktig noteinformasjon drukner i mengden?»

Videre ble informantgruppen med revisorer spurt om de har erfart at viktig noteinformasjon drukner i mengden. Enkelte av informantene trekker her frem at for store foretak kan det bli problematisk, og at det fort kan bli så mye noteinformasjon at det som er viktig forsvinner i mengden. På den andre siden trekker flere informanter frem at for små foretak har notekravene blitt svært forenklet, noe som kan føre til motsatt problematikk, nemlig at notekravene har blitt såpass forenklet at viktig informasjon uteblir.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Opplever du at noteinformasjon drukner i mengden?	-	Både ja og nei, hvis du har små foretak så er notene veldig enkle, så der er det ikke noe problem, men for større, børsnoterte virksomheter så vokser årsrapportene med mange sider hvert år, det ser jeg også i styrer der de begynner å ryrke på nesen og sier at det blir for mye, så det går feil vei	Nei, noteinformasjon drukner ikke, den blir bare ikke skrevet, problemet er at de er for dårlige, ser du på fortsatt drift noter i mindre selskaper der egenkapitalen er tapt så står det fremdeles at dette blir flott og fint	Ja, i større selskaper og spesielt under IFRS så er det en kjent problemstilling fordi det er veldig omfattende notekrav, der uvesentlig informasjon fikk en for stor plass, mens det som var vesentlig ikke får stor nok plass	Nei, det har nok litt med størrelsen på kunden og vi jobber i SMB-markedet der de har betydelige forenklinger, og folk er ikke veldig villige til å gi mer informasjon enn de må, så det er ikke så mye mengde å drukne i

Tabell 28: Revisor - Omfanget av noteinformasjon

«Tenker du at det er problematisk at notekravene har blitt så forenklet for små foretak?»

På spørsmål om revisorene vurderer de forenklete notekravene for små foretak som problematisk svarer de ulikt, der enkelte er skeptiske til hvor stor nytte noteinformasjonen har og hvor mye disse mindre selskapene skal pålegges. Samtidig så påpeker informant R-4 at for mindre selskaper så foreligger det ikke krav om en forklaring i notene om hva selskapet driver med, slik at dersom det ikke står i selskapsnavnet så faller en viktig brikke til å forstå regnskapet bort. Informant R-3 påpeker at forenklete notekrav er veldig negativt fordi krav om redegjørelser av vurderinger som regnskapsavlegger gjør, faller bort.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Tenker du at det er problematisk at notekravene har blitt så forenklet for små foretak?	-	-	Ja, det er veldig negativt fordi vi har brukt noteinformasjon som en slags trussel, der det er greit hvis du mener at det som er gjort er riktig, men da må du tørre å skrive det i notene, hvis ikke så kan det ikke være hold i det	Vanskelig spørsmål, det bør gis så mye informasjon i notene at det gir en fornuftig forklaring til regnskapet, men hvor mye skal disse pålegges, generelt sett så kan du sitte med ti små regnskap uten å vite hva de driver med hvis det ikke står i selskapsnavnet og det betyr veldig mye for forståelsen av et regnskap	Jeg synes det begynner å bli veldig begrenset, men hvor viktig den informasjon er for andre er jeg litt usikker på, skal en sjekke opp et selskap fordi du skal handle med de og investere med de så kunne man tenkt seg en del mer informasjon

Tabell 29: Revisor - Vurdering av forenklete notekrav

«Benytter dere noteinformasjon i deres kundevurderinger?»

Informantgruppen fra banknæringen ble også spurt om hvorvidt de benytter noteinformasjon i sine kundevurderinger. Her kommer det frem at informantene benytter noteinformasjon i varierende grad. Informant B-1 og B-4 sier her de alltid leser noteinformasjonen i deres kundevurderinger, mens informant B-3 forklarer at noteinformasjonen benyttes der hvor de mener det er behov.

	B-1	B-2	B-3	B-4
Benytter dere noteinformasjon i deres kundevurderinger?	Ja alltid, vi må forstå notene fordi noteinformasjon er en del av screeningen og vi bruker det når vi intervjuer kunder, hvis vi ikke skjønner det så går vi ikke videre med kunden	-	Ja og nei, vi gjør det ikke på alle selskapet, men der vi føler behovet og det er litt avhengig av bedriftens størrelse og kompleksitet og hva de søker om	Ja, vi går alltid gjennom notene fordi det er der man finner mye av den informasjonen vi er ute etter, jeg opplever at mange skriver minst mulig, og i litt mindre selskaper der vi gjør en intern konsolidering så er det ikke alltid at notene i de forskjellige datterselskapene henger helt sammen, der ulike mellomveier fremkommer i notene til den ene, men ikke den andre, og med ulike beløp

Tabell 30: Bank - Bruk av noteinformasjon

«Anser du hyppige endringer av regnskapsprinsipper som en indikasjon på regnskapsmanipulering?»

Videre ble informantene spurt om risiko for manipulasjon rundt endring i regnskapsprinsipper. Her svarer samtlige informanter at de anser det som en risiko og at det er problematisk, og er

derfor opptatte av at selskaper skal ha en konsistent prinsippanvendelse over tid. Flere informanter trekker konkret frem at endring av prinsipper skal begrunnes i notene gjennom prinsippnoten. Det blir likevel trukket frem av flere informanter at endring av regnskapsprinsipp er noe som skjer sjeldent i praksis da det er noe som krever omarbeidelse av regnskapet og sammenligningstall, som kan påføre bedrifter en betydelig merkostnad.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Anser du hyppige endringer av regnskapsprinsipper som en indikasjon på regnskapsmanipulering?	Ja, bekymringsverdig fordi konsistens i prinsipper sørger for konsistens i regnskapstall, og hvis man veksler mellom prinsipper så vil det være bekymringsfullt, men det skjer ytterst sjeldent	Ja, prinsippendring er alltid et rødt flagg og da spør vi om det er for å øke kvaliteten i regnskapet eller for å få et resultat som de ønsker, likevel en sjelden sak og som regel så er det for å få et riktigere bilde	Ja, regnskapshopping er ikke bra, da skal du angi hva regnskapet ville gitt hvis du ikke hadde endret prinsipp, og hvis det forsvinner i dragsuget så ligger det noe under	Ja, det er problematisk fordi hvis du skifter prinsipp som du skifter sokker så blir ikke regnskapet særlig pålitelig, det bør være konsistens over tid	Ja, hvis det gjøres ofte så er det problematisk, men vi opplever ikke det, vi er opptatt av konsistent prinsippanvendelse, men vi kan gjerne anbefale at man endrer prinsipp hvis det gir mer verdi

Tabell 31: Revisor - Endring av regnskapsprinsipp

	B-1	B-2	B-3	B-4
Anser du hyppige endringer av regnskapsprinsipper som en indikasjon på regnskapsmanipulering?	-	Sjeldent vi ser det, i de områdene vi er opptatte av så er det mulighet for å endre prinsipper, og det er noe vi følger med på i våre bedrifter, vi har også selv tatt initiativ til prinsippendringer	Det er ikke veldig ofte vi ser det, men det er litt innenfor eiendom, de aller fleste følger det tradisjonelle og det de har hatt i mange år	Det vil alltid være en utfordring som gjør at vi må gjøre et ekstra stykke arbeid for å se trender

Tabell 32: Bank - Endring av regnskapsprinsipp

«Hvordan vurderer du risikoen for manipulasjon knyttet til alternative resultatmål?»

Enkelte av revisorene ble også spurt hvordan de vurderer risikoen for manipulasjon knyttet til alternative resultatmål. Informanten R-2 trekker frem at vedkommende anser risikoen for manipulasjon som mye høyere enn for andre deler av regnskapet ettersom dette er regnskapstall selskapet selv justerer, samtidig som dette revideres i liten grad av revisor. Informant R-3 mener at alternative resultatmål i seg selv ikke er en risiko, men dersom du begynner å lage egne nøkkeltall som er vanskelige å etterprøve har man en stor risiko. Informant R-4 stiller seg bak dette utsagnet, og mener også at det er en risiko dersom selskaper justerer regnskapet for det de selv ønsker og lager egne nøkkeltall som er vanskelig å etterprøve. Informant R-5 ser ikke på alternative resultatmål som særlig risikofylt.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Hvordan vurderer du risikoen for manipulasjon knyttet til alternative resultatmål?	-	Ja, risikoen er mye høyere fordi dette er justerte tall som de ønsker at analytikere skal bruke, samtidig som at det innebærer mye strekking som revisor ikke nødvendigvis reviderer så nøye	Ja, utfordringen ligger ikke i alternative resultatmål i seg selv, men jeg er kjempeskeptisk til når du begynner å lage egne nøkkeltall som det ikke går an å etterregne for andre enn de som har laget dem	Ja, det er en risiko fordi tall fremstilles som du selv ønsker, veldig ofte er det justert med noe som ikke er forklarbart og uten mulighet til å regne seg frem til hva i all verden det er	Nei, av og til så har vi en diskusjon på det blant annet knyttet til operasjonell og finansiell leasing i forhold til om det slår bra ut på EBITDA, men ser ikke noen store risikoer

Tabell 33: Revisor - Vurdering av alternative resultatmål

«Hva tenker du om risikoen for å manipulere nøkkeltall for å oppfylle lånekrav (covenants)?»

Informantgruppen med bankansatte ble så spurt om hva de tenker om risikoen for at nøkkeltall blir manipulert for å oppfylle lånekrav. Svarene som fremkommer her, viser at bankene generelt

er proaktive når det kommer til covenants. Flertallet av informantene er enige om at det foreligger en viss risiko for at nøkkeltall kan manipuleres, og er dermed opptatt av å innføre tiltak for å minimere denne risikoen, blant annet gjennom å lage covenants som ikke er manipulerbare, for eksempel gjennom et sett av både finansielle og ikke-finansielle covenants-krav.

	B-1	B-2	B-3	B-4
Hva tenker du om risikoen for å manipulere nøkkeltall for å oppfylle lånekrav (covenants)?	Ja selvfølgelig er det en risiko, men vi prøver å lage ikke-manipulerbare covenants og bruker eksterne takster på virkelig verdi	Ikke avdekket noe, vi har en løsningsorientert tilnærming og er opptatt av å være i forkant	Ja det er en risiko, men vi kjenner kunden godt så vi vil nok oppdage det, ber om uttalelse fra revisor ved behov	Ja, det er klart at det er en risiko for det, men vi prøver å lage et sett av covenants for å minimere risiko, bruker ekstern takst ved virkelig verdi

Tabell 34: Bank - Manipulering for å oppfylle lånekrav

5.5 Har risikoen for regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon økt som følge av koronapandemien?

Hensikten med følgende forskningsspørsmål er å undersøke om regnskapsmanipulering har blitt et økt problem som følge av koronapandemien. Her ble informantene spurt en rekke spørsmål rundt sammenhengen mellom risiko for regnskapsmanipulering og Covid-19.

«Har dere gjort noen vurderinger på om selskaper har fått ekstra motivasjon til å manipulere/strekke regnskap som følge av Covid-19?»

Informantene ble innledningsvis spurt om de har gjort noen vurderinger på om selskaper har fått ekstra motivasjon til å manipulere regnskapet eller tøyne regnskapsregler som følge av Covid-19. Et flertall av informantene mener at selskaper ikke har fått økt motivasjon til å manipulere eller strekke regnskapet som følge av koronapandemien. Den generelle betraktningen blant disse informantene er at det overordnet har gått bra for de aller fleste, og at noen til og med har gjort det bedre enn noen gang under pandemien.

De resterende informantene mener at selskaper kan ha fått ekstra motivasjon til å manipulere eller strekke regnskapet som følge av pandemien, blant annet fordi noen har gjort det dårlig under pandemien, på grunn av svekket internkontroll, og fordi det har dukket opp nye muligheter til å manipulere, for eksempel for å motta støtte fra kompensasjonsordningene. Disse informantene poengterer likevel at de ikke har avdekket noe mer, selv om motivasjonen kan være til stede.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Har dere gjort noen vurderinger på om selskaper får ekstra motivasjon til å manipulere/strekke regnskap som følge av COVID-19?	Nei, jeg tror det er motsatt fordi folk har blitt mer forsiktige og regnskap har blitt mer konservative som følge av at det er en generell forventning i samfunnet om at det går dårlig, men så har det gått ganske bra for veldig mange	Ja, Covid-19 har økt den iboende risikoen fordi enkelte selskaper har gjort det ganske dårlig, mens andre har gjort det veldig bra, kombinert med at det er vanskeligere å utøve god interkontroll	-	Nei, det er noe vi diskuterer i en ordinær revisjon og dermed har det ikke blitt annerledes på grunn av korona, men det kan hende at det har introdusert et høyere ønske	Nei, jeg opplever ikke det

Tabell 35: Revisor - Ekstra motivasjon til å manipulere som følge av Covid-19

	B-1	B-2	B-3	B-4
Har dere gjort noen vurderinger på om selskaper har fått ekstra motivasjon til å manipulere/strekke regnskap som følge av Covid-19?	Nei, fordi vi gjør uansett en egen analyse av regnskapet	Ja, det er åpenbart at noen har fått økt motivasjon, men vi har ikke avdekket noe	Nei, vi opplever at vi ikke er veldig berørt av pandemien	Ja, vi har hatt dialoger med kunder i forhold til støtteordningene som skilte mellom leasingkostnader som var omfattende, og renter og avdrag på lån som ikke var det, for å gjøre sale-leaseback

Tabell 36: Bank - Ekstra motivasjon til å manipulere som følge av Covid-19

«Mener du at risikoen for at selskaper overvurderer resultatet har økt under Covid-19?»

Videre ble informantgruppen med revisorer spurt om de anser risikoen for at selskaper overvurderer resultatet har økt under koronapandemien. Her er svarene noe delt blant informantene. Tre av informantene anser ikke risikoen for å overvurdere resultatet som økt, mens to andre informanter trekker frem at risikoen kan være økt i de bransjene som har gjort det dårlig under pandemien, som for eksempel reiselivsbransjen, men påpeker likevel at de fleste egentlig har gjort det bra under pandemien.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Mener du at risikoen for at selskaper overvurderer resultatet har økt som følge av COVID-19?	Nei, jeg sitter ikke med den oppfatningen	Ja, men avhenger av bransje fordi det er en generell tendens til "earnings smoothening" der de som gjør det dårlig gjerne ønsker å pynte litt på resultatene	Ja, vi opplever det litt begge veier, det er noen som har gjort det dårlig som jeg vil anta ønsker å gjøre det bedre, men vi har ikke så mange av de	Nei, ut fra min erfaring så tror jeg ikke det	Nei, man tenkte det, men i mange tilfeller har det motsatte vist seg mest aktuelt

Tabell 37: Revisor - Risiko for overvurderte regnskap som følge av Covid-19

«På den andre siden, mener du at risikoen for at selskaper underdriver resultatet har økt under Covid-19?»

Så ble revisorene spurt om de mener risikoen for at selskaper underdriver resultatet har økt under pandemien. Her er det større enighet blant informantene. Samtlige revisorer svarer at de anser det som en risiko at selskaper har underdrevet resultatet under pandemien, og at risikoen er høyere her enn for å overvurdere resultatet. Informantene trekker frem to hovedgrunner til at det foreligger en risiko for at selskaper har underdrevet resultatet som følge av pandemien. Den første årsaken som går igjen hos informantene er at mange selskaper har gjort det bedre enn ventet under pandemien og på den måten ønsker å holde igjen på resultatet for å enten ikke fremstå så bra som de har gjort under pandemien, eller for å strekke det gode resultatet ut over flere år. Den andre årsaken som trekkes frem er at resultatet underdrives for å motta støtte fra kompensasjonsordningene.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
På den andre siden, mener du at risikoene for at selskaper undervurderer resultatet har økt som følge av COVID-19?	Ja, man har en bevisst holdning om å være litt mer defensiv for å ha noe i banken til en "rainy day" og for å ikke fremstå for bra i en pandemisituasjon, så jeg tror at det er en del regnskap som kan være undervurdert	Ja, hvis du gjør det veldig bra og spesielt i en situasjon der andre sliter, så ønsker du gjerne å ikke vise så gode resultater	Ja, de som har gjort det ekstremt bra holder litt igjen, og for vår kundeportefølje er det nok flere som har prøvd å jekke ned enn å jekke opp resultatene fordi det er bedre å holde igjen og bygge reserver og ha litt å gå på når det kommer tøffere tider igjen	Ja, underdrivelse er mer aktuelt fordi regelverket for statsstøtte var til de som opplevde store omsetningsfall så det kan være en mulighet for at selskaper valgte å påvirke i den retningen	Ja, fordi det har gått så mye bedre enn man trodde, og kompensasjonsordningene gir ikke akkurat insentiver til å vise at det går bedre enn det går

Tabell 38: Revisor - Risiko for undervurderte regnskap som følge av Covid-19

«Ser du en risiko for at regnskapet manipuleres for å motta støtte fra kompensasjonsordninger?»

Som oppfølging var det ønskelig å finne ut om informantene så en risiko for at regnskap ble manipulert for å motta støtte fra kompensasjonsordninger. På dette spørsmålet svarer revisorene noe ulikt. Informanter R-1 så ikke en særlig risiko her, da vedkommende mener at de som fikk støtte faktisk var berettiget til å få, mens de andre informantene peker på kompensasjonsordningen som en reell risiko. Deriblant trekker R-2 frem at med en gang man kobler regnskapet opp mot noe som gir en utbetaling, så er det en risiko for manipulasjon.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Ser du en risiko for at regnskapet manipuleres for å motta støtte fra kompensasjonsordninger?	Nei, tror ikke det fordi de som var berettiget til ordning har faktisk slitt	Ja, med en gang du kobler regnskapet til noe som gir utbetaling så er det risiko	Ja, tror mange har strukket regnskapet og det har med rettferdighetssansen, folk føler de fortjener det	Ja, risiko for at selskaper bevisst underdrev omsetningen	Ja, gikk nøyte gjennom søknadene

Tabell 39: Revisor - Risiko ved kompensasjonsordninger

Informantene i banknæringen er også uenige om hvorvidt det foreligger risiko for manipulasjon av regnskapet for å motta kompensasjonsmidler. Flere informanter trekker frem at enkelte har et behov for å benytte regelverket til det fulle for å få kompensasjon, og der det kan utnyttes så er det naivt å tro at det ikke blir det. Samtidig så påpeker informantene at kompensasjonsordningene har i liten grad blitt benyttet, og at det er gjennomført kontroller med ordningen.

	B-1	B-2	B-3	B-4
Ser du en risiko for at regnskapet manipuleres for å motta støtte fra kompensasjonsordninger?	Nei, statsstøtte lån under korona har vært aktuell uten at jeg føler at det har vært noe voldsom manipulering av den grunn	Ja, vi er skrudd sammen sånn at man ønsker å strekke så langt en kan innenfor lovens regler for å få det en har krav på, så det er absolutt en risiko	Ja, vi har gjort vurderinger, men lite av rammen på statsgaranterte lån er benyttet, de som tok lånene gjorde det for å føle seg trygge på likviditeten, men brorparten har ikke brukt det	Både ja og nei, det er naivt å tro at ikke noen har klart å være litt kreative i søknadsprosessen og tilgang til penger vil alltid trigge de som ikke har ærlige hensikten, men det var dokumentasjonskrav og etterkontroll

Tabell 40: Bank - Risiko ved kompensasjonsordninger

«Har du erfart at selskaper har misbrukt kompensasjonsordningene eller feilaktig fått utbetalt midler?»

Videre ble informantgruppen med revisorer spurt om de har erfart at selskaper har misbrukt eller feilaktig fått utbetalt midler fra kompensasjonsordningene. Her er det ulike erfaringer blant informantene. Flertallene sier at de ikke har erfart dette selv, men har lest eller hørt om tilfeller

hvor det har skjedd, og legger samtidig vekt på at de aller fleste som har benyttet støtteordningen faktisk har hatt behov for det. Andre informanter har sett feil, men trekker frem at det ikke nødvendigvis er snakk om manipulering eller misbruk av støtteordningene, heller misforståelse av regelverket som følge av uklare regler.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Har du erfart at selskaper har misbrukt kompensasjonsordningene eller feilaktig fått utbetalt midler?	Ikke erfart selv, de som fikk var berettiget	Ikke erfart selv, men har hørt om tilfeller	Vi har sett konsekvenser av ordningen med urimelige utbetalinger	Har sett tilfeller av feil, men var misforståelser av regelverket, ikke manipulasjon	Ikke misbruk, men har helt klart oppstått feil på grunn av ukyndighet og uklare regler

Tabell 41: Revisor - Misbruk av kompensasjonsordninger

«Innebærer det at du anser risikoen for regnskapsmanipulasjon som økt som følge av Covid-19?»

Videre ble begge informantgruppene spurt om de totalt sett anser risikoen for regnskapsmanipulasjon som økt som følge av koronapandemien. Informantene er her todelt i svarene, hvorav fire informanter svarer ja, fire informanter svarer nei og en siste informant er noe usikker. Informantene som svarer at risikoen for manipulasjon har økt trekker i sin begrunnelse frem at støtteordningen i hovedsak er påvirkningsfaktoren, og at folk har hatt utfordrende tider eller føler seg urettferdig behandlet. På den andre siden vektlegger de som svarer nei to begrunnelser for at risikoen ikke har økt, herunder at de fleste egentlig har gjort det bra under pandemien og vært løsningsorienterte, og at alle de som har gjort det dårlig ikke nødvendigvis kan skyldes på Covid-19, da de gjerne også gjorde det dårlig før pandemiens inntog.

Informanten B-2 som er mer usikker på om risikoen har økt legger vekt på at faktorene som påvirker risikoen har endret seg og at selskaper heller har fått endret motivasjon til å manipulere. Der hvor selskaper før gjerne ville fremstå som gode samarbeidspartnere eller manipulere for å ha en positiv, økonomisk bunnlinje, vil selskaper under pandemien ha insentiver for å levere dårlige resultater for å motta støtte fra kompensasjonsordningene.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Innebærer dette at du totalt sett anser risikoen for regnskapsmanipulasjon som økt som følge av Covid-19?	Nei, jeg vil si at den er ganske konstant	Ja, det er nok en økt iverboende risiko	Ja, fordi noen føler seg urettferdig behandlet mens andre har gjort det bedre enn de kunne håpet på så tror jeg at risikoen har økt	Ja, når det er tilskuddsordninger som noen kan tenkes å utnytte så tror jeg det øker risikoen generelt sett, det er så enkelt som at når det er mulighet så er det alltid noen som vil prøve å utnytte den	Nei, ikke under pandemien fordi mange har gjort det veldig bra, men mer den nåværende generelle økonomiske situasjonen og politikken, der flere sliter som følge av krig og ettervirkninger av pandemien

Tabell 42: Revisor - Oppsummert risiko for manipulasjon som følge av Covid-19

	B-1	B-2	B-3	B-4
Anser du risikoen for regnskapsmanipulasjon som økt under Covid-19?	Nei, ikke i vesentlig grad, vi opplever at vi og de fleste andre er løsningsorienterte og finner løsninger som er levelig for oss og kunden	Usikker på om den er økt, men endret fra å fremstå som gode samarbeidspartnere med positive resultater til insentiver for å prestere dårlig	Nei, vi har vært heldige med at vi ikke har vært veldig hardt rammet av pandemien, enkelte små selskaper har slitt, men det er ikke sikkert at de hadde klart seg uavhengig av pandemien	Ja, det er klart at mange har opplevd utfordrende år og det er i de periodene man kan fristes til å pynte på tallene, men enkelte vektlegger korona mer enn det egentlig er

Tabell 43: Bank - Økt risiko for manipulasjon som følge av Covid-19

«Tror du at økt bruk av hjemmekontor under pandemien har påvirket risikoen for regnskapsmanipulasjon?»

Det var så ønskelig å finne ut hvorvidt informantene mener at økt bruk av hjemmekontor har påvirket risikoen for regnskapsmanipulering. Her kommer det frem blandede svar fra informantene. To revisorer trekker frem at risikoen har økt som følge av at det er vanskeligere å følge opp internkontrollen på hjemmekontor. Informant R-5 trekker også frem internkontrollen som en risikofaktor, men tror ikke at økt bruk av hjemmekontor har hatt en påvirkning. To andre revisorer påpeker at kommunikasjonen blir vanskeligere, men knytter større risiko ved ubevisste feil enn manipulasjon av regnskap. Likevel trekker R-3 frem at ansvarsfølelsen og tilhørigheten påvirkes av at ansatte sitter på hjemmekontor.

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5
Tror du at økt bruk av hjemmekontor har påvirket risikoen for regnskapsmanipulasjon?	Ja, det påvirker risikoen fordi det er vanskeligere å følge opp internkontrollen som bygger på at man er pålogget et system og har møter med avklarende kollegaer	Ja, det er lettere å gjemme seg bort på hjemmekontor, vanskeligere å se folk i øynene, og følge opp internkontrollen som ofte bygger på at flere skal se på de samme tingene	Både ja og nei, manglende kommunikasjon kan føre til mer ubevisste feil, men hjemmekontor reduserer tilhørigheten og ansvarsfølelsen noe, slik at det påvirker folks rettferdighetsans ved at det blir lettere å rettferdiggjøre for seg selv	Nei, det har jeg ingen holdepunkter for å si, men kommunikasjonen blir tyngre og det kan være enklere å snakke forbi hverandre, så det fungerer bedre når man har mulighet til å være sammen	Nei, jeg tror ikke det, det måtte ha vært hvis kontrollrutinene i selskapet ikke ble fulgt som følge av det

Tabell 44: Revisor - Hjemmekontor

Informantene fra banknæringen er i likhet med revisorene uenige om konsekvensene av økt bruk av hjemmekontor. To av informantene trekker frem at de ser en risiko som følge av at personlige møter unngås. På den andre siden uttrykker de to øvrige informantene at de ikke har erfart av økt bruk av hjemmekontor har påvirket risikoen for regnskapsmanipulasjon.

	B-1	B-2	B-3	B-4
Tror du at økt bruk av hjemmekontor har påvirket risikoen for regnskapsmanipulasjon?	Ja, vi har ikke møtt kunden så mye face-to-face så vi merker noe til det, det har betydning at vi har vært ekstra forsiktige med nye kunder	Ja, man mister litt den daglige kontakten med å se hverandre ordentlig i øynene og det å jobbe i team	Nei, vår erfaring fra bankens side er at vi ikke ser det	Nei, ikke i forhold til regnskapet men i forhold til svindel så er man mer utsatt når man sitter desentralisert og øker bruken av digitale plattformer

Tabell 45: Bank - Hjemmekontor

«Opplever du en endring i hvilke regnskapsposter som er utsatt for regnskapsmanipulasjon eller tøying av regnskapsregler som følge av Covid-19?»

Som en oppfølging til tidligere spørsmål angående hvilke regnskapsposter som er utsatt for regnskapsmanipulering eller tøying av regnskapsregler, ble informantene spurt om de har opplevd en endring som følge av pandemien. På dette spørsmålet svarer samtlige informanter som ble spurt avkrefteende. Informantene peker på at det er de samme postene de anser som risikofylt nå som før pandemien.

«Har dere sett en endring i hvilke bransjer som er spesielt utsatt med tanke på regnskapsmanipulering eller regnskapsstrekking som følge av Covid-19?»

Til slutt var det også ønskelig å finne ut om informantene har sett noen endringer i hvilke bransjer som er spesielt utsatt for manipulering eller strekking av regnskapet som følge av koronapandemien. På dette spørsmålet svarer flertallet av informantene at det ikke har vært en endring i hvilke bransjer som er spesielt risikofylt, og begrunner det med at pandemien i all hovedsak har hatt liten påvirkning generelt. Likevel er det to informanter som trekker frem bransjer de anser som mer risikofylte som følge av pandemien. Informant R-3 trekker frem restaurant og reiseliv, mens B-2 trekker frem det vedkommende omtaler som HORECA, nemlig hotell, restaurant og kafébransjene. Informantene trekker her frem at dette er de bransjene som ble hardest rammet under pandemien, og at de dermed kan ha fått ekstra motivasjon til å manipulere.

Oppsummert viser studiens resultater at informantene har ulike oppfatninger av begrepet regnskapsstrekking og hvorvidt dette er å anse som regnskapsmanipulering, samt at det er vanskelig å sette en grense mellom regnskapsmanipulasjon og regnskapsstrekking i praksis. Informantene er i stor grad enige om at regnskapsmanipulasjon kan være alvorlig i den grad det foregår, men det er noe informantene opplever sjeldent, mens regnskapsstrekking dukker ofte opp i praksis med ulike formeninger om alvorlighetsgraden av konsekvensene. Det fremkommer også hvordan en rekke elementer påvirker risikoen, og hvordan informantene vurderer pandemiens effekter på risikoen for regnskapsmanipulasjon.

Kapittel 6: Diskusjon

I dette kapitlet vil resultatene fra studien diskuteres i lys av teori og tidligere forskning. Drøftingen er organisert i tråd med forskningsspørsmålene. Det drøftes hvordan og hvorfor grensen mellom hva som regnes som akseptabel utnyttelse av handlingsrommet i regnskapsreglene og hva som er manipulasjon, er vanskelig å definere. Deretter påpekes hvordan omfanget av regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon samsvarer med tidligere studier. Det problematiseres at informantenes inntrykk ikke nødvendigvis gir grunnlag for å konkludere på om omfanget er stort eller lite, fordi mye kan gå uoppdaget, som en rekke tidligere skandaler viser. Videre vurderes risikoområdene som informantene trekker frem opp mot hva regnskapsteorien antyder, og knyttes mot de eksemplene som ble introdusert. Til slutt vurderes inntrykkene informantene sitter med angående pandemiens konsekvenser opp mot det forskningen antyder. Det diskuteres blant annet hvordan informantenes kunder gjenspeiler de risikomomentene de ser, hvor det sentrale momentet er at pandemien har gått bra for de fleste som skaper en underdrivelsesrisiko.

6.1 Hvor går grensen mellom regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon?

Manipulerte regnskap som villeder brukeren gir ikke beslutningsnyttig informasjon. Setter man sammen hovedtrekkene som informantene påpeker, samsvarer dette i stor grad med definisjonene av regnskapsmanipulasjon til Healy og Wahlen (1999, s. 368), ISA 240 og Olsen (2007, s. 77) der å villedde, gjennom en bevisst handling står sentralt. Dette viser at både revisorene og bankene innehar en felles forståelse av hva regnskapsmanipulasjon er, som samsvarer med teorien.

Det særlige interessante funnet knyttet til regnskapsstrekking er at det er uenighet mellom de to informantgruppene, men også innad i gruppene er det uenighet om hvorvidt regnskapsstrekking, ved å utnytte det handlingsrommet som ligger i regnskapsreglene, er å regne som manipulasjon eller ikke. Dette henger sammen med at det ikke foreligger noen klar grense mellom regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon, som tidligere beskrevet. Når informasjonen blir påvirket i så stor grad at beslutningen til brukeren endres, er ikke nødvendigvis avhengig av om informasjonen er utarbeidet innenfor regnskapsreglene (Stewart, 2003, s. 63), fordi tilpasningene som tillates kan være større enn brukeren vurderer som akseptabel.

At det foreligger uenighet blant revisorene om hvorvidt regnskapsstrekking er en form for manipulasjon eller ikke kan være problematisk. Når det er uenighet innad i gruppen med revisorer, så kan man stille spørsmål rundt hva som faktisk er det rettviseende bilde. Hvis holdningen til en revisor ikke sammenfaller med en annen, og de setter ulike grenser for hva som er akseptabelt og hva som ikke er, blir det en utfordring for regnskapsbrukeren å vite i hvor stor grad tallene som fremkommer i regnskapet kan stoles på. Her faller ulike vurderinger av vesentlighetsgrenser inn, hvor skjønnet som utøves kan variere mellom ulike revisorer, og føre til at grensedragningen blir mer subjektiv.

En informant trekker frem at *«det å benytte reglene som ligger synes jeg ikke er manipulasjon, det er ofte fullt forsvarlig og fornuftig, for noen ganger så velger noen å være forsiktige og det er ikke manipulasjon for min del»* (R-4). På oppfølgingsspørsmål om hvorvidt revisorene anser det som like problematisk at regnskap er forsiktige og verdier underdrives sett opp mot optimisme og overdrivelser, svarer informantene at forsiktighet er å foretrekke. Det å eksempelvis vurdere varelageret konservativt foretrekkes fordi *«når du skal bekrefte tallene for om verdiene er til stede så er det lettere når det er lavt»* (R-5). Fra et revisors ståsted er dette synspunktet forståelig, men fra et brukerperspektiv kan dette være problematisk ettersom konservativ regnskapsføring er et typisk eksempel på regnskapsstrekking (Vatne & Jensen, 2018, s. 15).

Både et konservativt og offensivt regnskap kan villedde brukere og målt opp mot hensikten til regnskapet blir det et spørsmål om det ene gir et mer rettviseende bilde enn det andre. Det er likevel forståelig i den grad at norske regnskapsregler maner til forsiktighet, der nettopp dette er et fundamentalt regnskapsprinsipp (Regnskapsloven, 1998, §4-1). Likevel foreligger det en klar risiko for å bli villedet i fremtidige perioder dersom forsiktigheten har medført reserver som senere kan føres tilbake når selskapet ønsker å fremvise et bedre resultat.

Teorien tilsier at hensikten med å strekke regnskapet er å fremstå bedre enn den underliggende realiteten (Stewart, 2003, s. 63) eller ved å benytte seg av konservativ regnskapsføring for å rapportere lavere resultater (Penmen & Zhang, 2002, s. 238). Dette poenget belyser en rekke informanter der utsagnet *«det er en generell tendens til det som kalles earnings smoothing, at en ønsker å glatte resultatene, så har en tenkt at de som har gjort det veldig bra, og bedre enn forventet, de ønsker gjerne ikke å vise så gode resultater [og] de som gjør det dårlig ønsker gjerne å pynte litt på resultatene.»* (R-2) poengterer dette. Men hva som gir mest beslutningsnyttig informasjon er fremdeles et ubesvart spørsmål.

At det ikke foreligger noen klar grense mellom hva som er regnskapsmanipulasjon og hva som er regnskapsstrekking er tydelig, og i samsvar med NOU 2008:16. Gjennom intervjuene har informantene uttrykt at *«det går ingen eksakt grense mellom når du har strukket en regel og når du faktisk har manipulert»* (R-5) fordi *«det er ikke noe helt åpenbart svar på det fordi det er en konkret vurdering i en sak»* (R-3). Inntrykket som skapes oppsummeres godt med følgende utsagn: *«de grenser til hverandre, og hvis du har en linje hvor du strekker og strekker, så blir det manipulering til slutt»* (R-5). Dette er ikke overraskende med tanke på at de vurderingene og estimatene som ligger i regnskap åpner for slike tilpasninger, og vurderingen av når den tilpasningen blir for stor er usedvanlig vanskelig. Som en informant trekker frem *«hvis du strekker så langt at det blir en vesentlig feil og at det tas andre beslutninger så er det manipulering»* (R-5).

Disse funnene er i tråd med rammeverk og tidligere funn, herunder ISA 320 pkt. 2 og det Stewart (2003, s. 63) trekker frem, der å strekke et regnskap ikke er vesentlig annerledes enn å bryte regnskapsreglene, og at desto lengre regnskapet strekkes desto nærmere grenser handlingen til regnskapsmanipulasjon. Det følger også av at kreativ regnskapsføring både faller utenfor manipulasjonsbegrepet (Jones, 2012), men også innenfor (Kinserdal, 2017, s. 69), og beskrives som lovlig men uetisk (Gupta & Kumar, 2020, s. 398). En av informantene illustrerer dette gjennom at *«det å strekke betyr at du kanskje har gått til det du mener er det riktige og litt til, og det er den litt til som jeg synes ligner på manipulasjon»* (R-4).

Nettopp det at strekking og manipulasjon grenser til hverandre, gjør at hvor grensen går er umulig å fastslå. Man kan trekke frem innenfor og utenfor loven, når den villeder brukeren, og om det er bevisst eller ikke som mål på grensedragningen, men å gjøre den vurderingen i praksis er noe helt annet. Hvordan kan revisor avgjøre om feilen er bevisst eller ikke? Hvor store endringer påvirker beslutningene til brukerne? Hvor store vurderinger tillater regnskapsregler knyttet til estimer? Alle disse faktorene som både teorien og informantene trekker frem belyser hvorfor dette forskningsspørsmålet er vanskelig å svare på. Det er likevel viktig å få frem denne nyansen fordi omfanget av det ene kan være betydelig høyere enn det andre uten at konsekvensene av de nødvendigvis er veldig forskjellige.

Dette kan illustreres ved å trekke frem et par eksempler som informantene har erfart selv eller gjennom kollegaer. På den ene siden er de tydelige manipulasjonseksempelene der det foreligger liten tvil om at handlingen er bevisst og ment til å villed. Et eksempel på dette er en varetelling som en informant trekker frem der revisor skulle kontrollere store og dyre maskiner på to ulike

lokasjoner på to ulike dager. I løpet av natten flyttet kunden de samme varene fra den første lokasjonen til den andre slik at de samme varene ble telt to ganger. Dermed ble varelageret dobbelt så stort slik at balansen var oppblåst, som dermed ikke gav et rettmessig bilde av den underliggende økonomiske situasjonen i selskapet.

Et annet eksempel som trekkes frem var et verft som var svært forsiktige i sine prosjektvurdering i så stor grad at når selskapet opplevde dårlige tider og ansatte ble permittert grunnet manglende arbeid, viste regnskapet like fine resultater. Dette var som følge av at det var bygd opp reserver som ble løst ut når bedriften opplevde utfordringer som direkte samsvarer med det Penman & Zhang (2002, s. 238) skriver om konservativ regnskapsføring.

På den andre siden trekker informantene frem eksempler som de selv er usikre på om er manipulasjon eller strekking av regnskap. Et eksempel er et selskap som har aksjeposter i et datterselskap der informantene kommenterer *«at de har strukket det langt i forhold til å være i overkant offensive i verddivurderingene er det liten tvil om»* (R-5), men som kan sammenlignes med Lunde Gruppen der virkelig verdi av aksjeposter ble overvurdert som følge av feilaktig verdsettelse (Skrudland & Hammersbøen, 2017, s. 78). Et annet eksempel der informanten uttaler *«om det er manipulasjon vet jeg ikke, men det er i hvertfall noen vanskelige vurderinger»* knytter seg til en situasjon der det var usikkerhet knyttet til hvor store eierskapsjusteringer var nødvendig i en konsernintern omorganisering for å endre verdien av aksjeposter som hadde høy verdi, men som var bokført med lav verdi, uten å bryte kontinuiteten. Konserninterne risikoer har også vist seg i tidligere tilfeller, blant annet i Finance Credit saken.

Et annet eksempel er diskusjoner der verdiene brukt i virkelig verdi-vurderinger *«så ekstremt overvurdert ut som ga en høy egenkapital som godt kan ha gitt finansiering av noe slag»* (R-5), samtidig som det i etterkant ble registrert at verdiene var nedskrevet. Dette eksemplet trekkes frem som *«på grensen til manipulasjon»* (R-5) og Heskestad (2016, s. 36) beskriver dette som et rødt flagg. Dessuten trekker en informant frem at det på spørsmål om bonusordninger ble diskusjoner knyttet til *«avsetningene på varelager og at viljen til å ta de tapene som lå hadde vært for liten»* (R-5) knyttet opp mot en daglig leder som hadde kontroll over regnskapet og presenterte det for styret og eier. Slike manglende nedskrivninger har også vist seg i WorldCom og Toshiba (Petersen et al., 2017, s. 569).

Disse eksemplene illustrerer det informantene sier om at det ofte er vanskelig å vurdere om regnskapet er manipulert eller ikke. Vurderingene knytter seg opp mot spørsmålene som ble stilt i introduksjonen og problematisert i teorien, ettersom hvor stor fleksibilitet

regnskapsreglene tillater og når manglende verdjusteringer som ikke gjennomføres blir en manipulasjon eller ikke, er en vanskelig vurdering som ikke har et klart og entydig svar. Det viser også at revisor vegrer seg for å omtale enkelte saker som fremstår alvorlige som regnskapsmanipulasjon.

6.2 Er omfanget og konsekvensene av regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon?

6.2.1 Omfang

Som nevnt, knyttet til tidligere forskning på omfanget av regnskapsmanipulasjon, har ulike masteroppgaver konkludert med både 30% og 53% av spurte banker har vært bruker av manipulerede regnskap (Haugen & Hesthag, 2020; Bryde & Finsrud, 2021). Blant studiens informanter trekker samtlige frem at de har opplevd eller stilt spørsmål rundt manipulering av regnskap, der en informant går så langt i å si at *«jeg tror alle banker har vært borti manipulerede regnskap en gang i tiden»* (B-1). Dette er derimot ikke et mål på hvorvidt omfanget av manipulasjon er et problem i næringslivet. Informantene våre har lang fartstid i sine respektive yrker og har gjennom årene kun vært vitne til et par tilfeller av manipulerede regnskap. Det er to revisorer blant informantene som sier at de ikke har vært borti direkte manipulering selv, men stilt spørsmål rundt konkrete eksempler hvor kunden har dratt ting for langt.

Det er likevel viktig å få frem poenget om at de fleste regnskap ikke manipuleres. En informant påpeker at *«min erfaring basert på mange år med revisjon er at de fleste ønsker å gjøre ting rett»* (R-2). Dette er lite overraskende og samsvarer med funnene til Vatne & Jensen (2018, s. 76) der inntrykket revisorene sitter med er at omfanget er lite, og Association of Certified Fraud Examiners (2022, s. 9) observasjon om at regnskapsmanipulasjon er den formen for svindel som utspiller seg mest sjeldent.

Likevel påpeker en av informantene at det kan være en betydelig mengde manipulasjon uten at det i sum utgjør en betydelig verdi, fordi manipulasjon går begge veier (R-3). I lys av bruk av vesentlighetsgrenser kan dette gjøre at manipulasjoner faller utenfor revisors undersøkelser fordi beløpene samlet sett ikke fører til at regnskapet er vesentlig feil, selv om deler av det kan være det. Dette belyser hvordan regnskapsmanipulasjon kan gå uoppdaget gjennom revisjonsprosessen. Det har vist seg å være tilfellet i flere av de mest kjente regnskapsskandalene som har rammet verden de siste tiårene, deriblant Enron og WorldCom, hvor velrennomerte revisjonsselskaper burde hatt få problemer med å avdekke

manipulasjonstilfellene (Petersen et al., 2017, s. 562-568), fordi de innehar en unik mulighet til å avdekke det (Finneide, 2014, s. 38).

På den andre siden er informantene i revisjonsnæringen tydelige på at de ofte stiller spørsmål rundt regnskapsstrekking. En informant påpeker at *«det er ikke noe særlig tvil om at det er ganske få regnskap vi egentlig får inn til oss til revisjon som ender opp akkurat slik de var før vi fikk de levert»* (R-3) der den samme informanten sier *«strekking opplever du jo på en måte mer eller mindre ved hver regnskapsavleggelse»* (R-3). Omfanget av regnskapsstrekking er slik resultatene våre viser svært utbredt, og sammenfaller med det Stewart (2003) skriver, der tøyning av regnskapsregler har blitt inngrodd i selskapskulturen. Dette gjenspeiles i at over halvparten av informantene uttrykker at et godt regnskap er som regel bedre, og et dårlig regnskap som regel dårligere enn det som er realiteten, som også er uttrykt av Stephen Cooper som var bobestyreren i Enron-saken (Heskestad, 2016, s. 36). Dette er lite overraskende nettopp fordi revisors rolle ofte innebærer å stille spørsmål ved hva som er riktig utøvelse av skjønn, og skjønn er en stor del av regnskapet slik det argumenteres for i teorien blant annet gjennom utsagnet til Andrew Fastow om at 90% av regnskapsføringen ligger i gråsonen (Naidu-Ghelani, 2015).

Informantene er tydelige på at selskap tilpasser regnskapsrapporteringen etter hvilke resultater selskapet oppnår. Dette belyses gjennom en rekke utsagn informantene uttrykker som *«det er ingen tvil om at man i perioder der det går bra ligger i den ene delen av estimatet, mens når det går veldig dårlig så ligger de i den andre enden av estimatene»* (R-1). Også følgende utsagn underbygger dette: *«det vi ser er at når et selskap gjør det godt så kan de være mer tilbøyelige til å eksempelvis gjøre nedskrivninger av aksjeposter fordi de uansett har et godt resultat [...] på samme måte ser vi at når det går veldig dårlig så er selskapene redde for å ta merkostnader og da er vi bevisste på at resultatet kanskje skulle vært enda dårligere»* (R-4). Også at *det er veldig mange som skal strekke seg til å få en null eller en veldig liten pluss»* fordi for *«et selskap som går i null så er sannsynligheten for at det regnskapet er dårligere enn null veldig stor, og det ser vi ofte»* (R-3) viser hvordan og hvorfor tilpasninger gjøres. Disse utsagnene belyser det Penman & Zhang (2002) skriver knyttet til et ønske om å skape stabile resultater, og viser at omfanget er stort.

6.2.2 Konsekvens

Selv om informantene fra revisjonsnæringen og banknæringen uttrykker at omfanget av manipulerede regnskap ikke er et problem, tar de likevel fenomenet på alvor nettopp fordi konsekvensene kan bli alvorlige. Samtlige informanter svarer at de anser konsekvensene av regnskapsmanipulasjon som alvorlig såfremt det foreligger reelle brukere av regnskapet, for som en informant trekker frem: *«utfordringen er ikke knyttet til at det i Brønnøysundregisteret ligger et regnskap med feil tall, det skader jo ingen (...) men der det er reelle brukere (...) vil det få en direkte konsekvens»* (R-3).

Disse funnene samsvarer i stor grad med grunnlaget for hvorfor regnskapsmanipulasjon er ulovlig, nettopp fordi det å villedde brukerne kan få store økonomiske konsekvenser som vist gjennom skandalene rundt WorldCom og Lehman Brothers. Også Association of Certified Fraud Examiners (2022, s. 9) funn om at regnskapsmanipulasjon er den formen for svindel som utspiller seg mest sjeldent, men har de dyreste konsekvensene, støtter opp under informantenes inntrykk av at omfanget er lite samtidig som konsekvensene likevel kan være problematiske.

En av informantene oppsummerer dette på en god måte ved å trekke frem at banken ved ett tilfelle var bruker av et manipulert regnskap, hvor saken endte med domfellelse og fengselsstraff. I den samme saken tapte banken penger. Dette belyser informantenes oppfatning om at omfanget er lite i praksis, men kan få alvorlige konsekvenser i den grad det foregår.

Konsekvensene av regnskapsstrekking er et moment der informantene ikke er helt enige om er problematiske eller ikke. En informant i banknæringen uttaler at *«hvis du tøyer regler for å oppnå noe som medfører uriktighet så er det problematisk, men som en tommelfingerregel så er et godt regnskap bedre enn det er, og et dårlig regnskap som regel dårligere enn det fremstår som»* og *«så lenge du er innenfor det som er lovlig så er det ikke noe problematisk i det»* (B-1). En annen informant i revisjonsnæringen uttaler at *«det å utnytte regler er helt ok og er ikke særlig problematisk for meg, men heller det som er normalen»* (R-4). Disse utsagnene står i kontrast til det Stewart (2003, s. 63) skriver. Det påpekes likevel at det er *«viktig at man gir god informasjon i regnskapet om estimatusikkerheten, hvor langt man har tøyd strikken i regnskapsstrekkingen og gjerne også sensitiviteten og konsekvenser av å ende på den ene eller andre siden»* (R-1).

Andre informanter trekker frem det motsatte synet som samsvarer i større grad med Stewart, der strekking av regnskap *«er definitivt problematisk»* fordi *«hvis en ikke kan stole på at*

regnskapet er riktig så kan det få store konsekvenser for (...) tilliten til finansiell rapportering» (R-2). Konsekvensene som trekkes frem er at et uriktig bilde av den økonomiske situasjonen gjør at selskap kan tilegne seg verdier de ellers ikke ville, blant annet vareleveranser og bankfinansiering. Det kan helt åpenbart få konsekvenser hvis leverandører og banker taper penger, som vist gjennom Finance Credit (Petersen et al., 2017, s. 567-568) eller virkningen på samfunnet forøvrig som eksemplifisert gjennom Arendal Sparebank saken (Petersen et al., 2017, s. 557).

Nettopp fordi konsekvensene kan være store er deler av grunnlaget for revisjonsnæringens eksistens. En informant trekker frem at revisorene *«har en fornuftig funksjon»* (R-3) og fungerer nok som en avskrekker. Dette viser at når revisors rolle omfatter å sikre at både bevisste og ubevisste vesentlige feil ikke går uoppdaget gjennom et regnskap, så utfører de en viktig funksjon for både å forhindre at problematikken oppstår, men også å oppdage den når det først skjer. Informantene fra banknæringen er tydelige på at de har tillit til revisor og lener seg på revisjonsberetningen og stoler på et revisorgodkjent regnskap, selv om de påpeker at de gjør egne vurderinger. Denne funksjonen kan være grunnlaget for at enkelte danske banker krever at kundene deres har revisor, og avskrekkingen tyder til å fungere på bakgrunn av mistenkelige transaksjoner som ble rapportert til den danske versjonen av Økokrim, der kun 3 av 625 selskaper hadde revisor (Revisorforeningen, 2019).

Resultatene viser at revisorene har fokus på området i tråd med ISA 240 i planleggingsfasen og gjennomføringsfasen, særlig knyttet til dersom det foreligger bonusordninger til sentrale personer i selskapet. En informant uttaler at *«vi har det vi kaller særskilt risiko knyttet til misligheter, og det gjør at revisor er ekstremt fokusert på regnskapsmanipulasjon og misligheter»* (R-1). Bankene gjennomfører også en rekke tiltak, blant annet ved å innhente en mengde informasjon for å sikre at de ikke gir kreditter på et feilaktig grunnlag. Dette er et ledd i kredittvurderingen som bankene er pålagt, men som i utgangspunktet ikke retter seg mot manipulasjonsrisikoen. Blant informasjonen som innhentes er anmerkninger på nøkkelperson, anmerkninger på selskapet og leieavtaler for å kontrollere *«at dette er folk vi ønsker å banke med»* (B-4). Dette viser at manipulasjonsrisikoen tas på alvor både i revisjonsnæringen og banknæringen.

6.2.3 Et kritisk blikk

Så er det et viktig spørsmål å stille, og det er om omfanget av regnskapsmanipulasjon er lite eller om revisor ikke er gode nok til å fange det opp eller klassifisere det som manipulasjon.

Nettopp dette er et relevant spørsmål å stille når informantene påpeker at revisjonsnæringen «*innretter sin revisjon for å avdekke vesentlige forhold knyttet til misligheter, også oppdager vi nok ikke alt*» (R-1), samtidig som flere uttrykker at det er et vanskelig spørsmål å vurdere om det skyldes inkompetanse eller gjennomføres med viten og vilje.

Det foreligger en mulighet for at «*noen prøver seg, ofte litt tankeløst*» (R-4) og at revisor avdekker dette, men vurderer feilen som ubevisst eller som følge av inkompetanse, og dermed faller utenfor manipulasjonsområdet. Dette underbygges av det faktum at hensikten til regnskapsavleggeren kan være vanskelig å vurdere og dokumentere, som en informant uttrykker. Dette gjør at omfanget av regnskapsmanipulasjon er vanskelig å kartlegge ved metoden som benyttes i denne studien fordi den bygger på det inntrykket sentrale aktører har, der det er uklare grenser mellom hva som er manipulasjon og hva som ikke er det, som diskutert i det forrige forskningsspørsmålet, samtidig som at hvorvidt handlingen er bevisst eller ikke er en vanskelig vurdering.

Et kritisk blikk på det informantene våre trekker frem synliggjør at de i sin rolle som revisor er opptatt av forsiktighet og ikke påføre unødvendig store konsekvenser for selskapene de reviderer. Manipulasjon er et sterkt uttrykk som enkelte kanskje vegrer seg for å benytte på sine kunder. Dette vises blant annet gjennom at informantene trekker frem eksempler der regnskapsposter tøyes i relativt stor grad uten at de nødvendigvis ser på det som manipulasjon.

6.3 Hvilke områder er spesielt risikoutsatt for regnskapsstrekking og regnskapsmanipulering?

Mislighetstriangelet er den sentrale teoretiske forankringen for hvorfor manipulasjon av regnskap og annen økonomisk kriminalitet foregår (Tvedt & Thaysen, 2015, s. 46). De ulike elementene, knyttet til press, mulighet og rasjonalisering er sentrale momenter å diskutere resultatene i lys av. Det er særlig interessant å påpeke at flere av informantene selv trekker frem mislighetstriangelet når spørsmålet besvares.

6.3.1 Press

Press kan være både finansielt og ikke-finansielt blant annet gjennom covenantskrav eller press fra ledelsen om å oppnå et finansielt resultat, eller som følge av misnøye i jobben og livstilsnøyssetninger (Albrecht et al., 2018, s. 34-35). Resultatene fra intervjuene viser samsvar mellom det teoretiske rammeverket og informantenes synspunkter. Dette er synlig ved at over

halvparten av informantene trekker frem at press til å oppfylle lånekrav til banken er en utløsende faktor blant annet gjennom krav til størrelsen på egenkapitalen. Også det faktumet at fire informanter trekker frem forventningspress knyttet til resultatet kan være en utløsende årsak, samsvarer med det teorien og forskningen tilsier (Albrecht et al., 2018, s. 35; Association of Certified Fraud Examiners, 2022, s. 58; Franz, HassabElnaby & Lobo 2014, s. 473; Payne & Robb, 2001, s. 372).

I eksempler som trekkes frem av informantene er presset selskapene utsettes for illustrert. En informant trekker frem en bedrift som eide flere lastebiler der reparasjonskostnader ble betalt på forskudd til et verksted, samtidig som selskapet unnlot å avregne bruken på slutten av rapporteringsperioden. Dette gjorde at historikken til selskapet viste et lite, men positivt resultat uavhengig av omsetningen, som forskning også viser er en aktuell årsak til earnings management (Kerstein & Rai, 2007, s. 399). Også verft-eksemplet som nevnt tidligere tydeliggjør at forventninger om et jevnt resultat motiverer selskap til å utjevne bølgedaler, eller som en informant uttrykker det *«det er en generell tendens til det som kalles earnings smoothening, at en ønsker å glatte resultatene»* (R-2). Dette samsvarer også med det forskningen trekker frem som motivasjoner til å begå earnings management (Matsuura, 2008, s. 63).

Informantene trekker frem en rekke bransjer der presset oppleves som stort. Særlig entreprenørvirksomheter som har lengre prosjekter, små marginer og stor konkurranse kan oppleve et press. Her kobles nettopp lengre prosjekter med at det inntektsføres over tid som medfører subjektive vurderinger der *«det er store muligheter til å påvirke resultatene»* (R-3). At over halvparten av informantene mener at bransjer som driver med prosjektarbeid som entreprenør og bygge- og anleggsbransjen er mest risikoutsatte er forenlig med Association of Certified Fraud Examiners (2022, s. 33) resultater der byggebransjen har den høyeste andelen av regnskapsmanipulasjon sammenlignet med en rekke andre bransjer. Dette står derimot i kontrast til bransjene som trekkes frem av PwC (2009, s. 15) og Anti-Fraud Collaboration (2021, s. 2), men dette kan være et resultat av at de nevnte undersøkelsene baserer seg på internasjonale funn og er dermed ikke nødvendigvis overførbare til norske forhold.

I tillegg til det selskapsorienterte presset, påpeker informantene personlige årsaker til at mennesker i bedriften velger å manipulere regnskapet. Bonusordninger trekkes frem der personlig vinning for sentrale nøkkelpersoner i ledelsen motiverer manipulasjon. Bonusordninger brukes som et insentiv til å motivere ansatte til å jobbe mot bedriftens mål og

studier har konkludert med at bonusordninger motiverer regnskapsmanipulasjon (Guidry et al., 1999, s. 140; Healy, 1985, s. 106). I sammenheng med prinsipal-agent teorien blir målsetningene prinsipalen har, altså eierne av bedriften, og den enkelte ansatte i ledelsen, altså agenten, satt opp mot hverandre slik at den ansatte velger egen vinning over selskapets. Denne problematikken er dermed et velkjent problem som også informantene ser. En informant kommer med et selverfart eksempel på spørsmål knyttet til bonusordninger, der en daglig leder som utøvde stor kontroll over regnskapet og presenterte det for eiere og styret ikke var villig til å ta tapene som det ble diskutert at lå på varelageret. Dette belyser hvordan bonusordninger motiverer en leder til å ikke gjennomføre en nedskrivning for å ikke redusere resultatet slik at bonusordninger oppfylles.

6.3.2 Mulighet

Det andre elementet i mislighetstriangelet er mulighet. I dette ligger det flere elementer. For det første må det oppstå situasjoner der det er muligheter for å begå regnskapsmanipulasjon, og for det andre så må kontrollmekanismene være fraværende eller manglende (Tvedt & Thaysen, 2015, s. 47). Begge disse momentene hensyntas videre i diskusjonen.

6.3.2.1 Regnskapspostser

Gjennomgangsmelodien hos alle informantene er at der det foreligger subjektive vurderinger i regnskapet, foreligger det risiko for regnskapsmanipulasjon og regnskapsstrekking. Det er fordi de subjektive vurderingene som regnskapsreglene legger opp til knyttet til nedskrivning av varelager, avsetninger og andre estimater er avhengig av et påvirkbart skjønn. Dersom motivasjonen til et selskap er å redusere resultatet for å unngå skatt kan skjønnnet bygge på et forsiktighetsprinsipp som overdrives. Dersom varelageret nedskrives i tråd med forsiktighetsprinsippet vil varekostnaden øke, og følgelig reduseres resultatet i tråd med det dobbelte bokholderis prinsipp.

De regnskapspostene som trekkes frem der det foreligger muligheter, er i stor grad knyttet til subjektive vurderinger. Blant informantene peker estimater seg særlig frem som en risikofylt post, illustrert gjennom utsagnet til informant R-2, som uttrykker at *«hvis det er estimater i balansen som er vesentlig så vil det jo alltid være en risikopost [...] og det er jo kanskje det vanskeligste området å revidere i et regnskap, fordi det er så mye skjønn»*.

Varige driftsmidler nevnes som en risikopost der vurderinger knyttet til levetid og restverdi i avskrivingskostnaden påvirker kostnadene i resultatet, og eiendelene og egenkapitalen i balansen, noe som samstemmer med tidligere skandaler, som SAS-saken (Kinserdal, 2014; Peterson et al., 2017, s. 505). Man kan ta «*litt heftige avskrivninger noen år som gjør at det bygges opp en reserve*» eller så kan «*selskaper med mye leasingavtaler justere nedbetalingstiden på avtalene som slår direkte ut i driftskostnadene*» (B-2) som en informant kommenterer. Denne type påvirkning er transparent ettersom justeringen på avskrivningsreglene må kommenteres i regnskapet, men viser likevel hvilket rom for justering som regnskapsreglene tillater, som påvirker både resultat og balanse (Barton & Simko, 2002, s. 21).

Kundefordringer er en annen post som utheves av informantene der vurderinger knyttet til tap på fordringer kan påvirkes i stor grad. Heskestad (2016, s. 37) påpeker at kundefordringene er risikofylte nettopp fordi posten baseres på skjønsmessige estimat for når en fordring anses som tapt, og hvor store tap neste regnskapsperiode vil inneholde. Dette er prediksjoner som enkelt kan påvirkes. Dersom selskapet ønsker å vise gode resultater kan de vurdere tapsrisikoen til lav, og dersom de ønsker å redusere resultatet kan de sette tapsrisikoen til høy.

Andre poster som vurderes som risikofylte er immaterielle eiendeler. Dette følger av at verdien i utgangspunktet er vanskelig å måle fordi den er immateriell, i tillegg til at manglende nedskrivninger er en kjent kanal for å manipulere regnskap (Jahmani et al., 2010, s. 23). Konserninterne poster trekkes også frem av informantene der begge parter i transaksjonen kontrolleres av samme aktør. En informant belyser dette området med en sak der «*et eiendomsselskap og et driftsselskap i samme konsern hadde en leieavtale mellom drift og eiendom, og hvis driftsselskapet gikk dårlig så justerte de på leieavtalen slik at det likevel gikk bra*». Denne erfaringen knytter seg direkte opp mot det Heskestad (2016, s. 34) skriver, der det foreligger spesielt stor risiko på konserninterne fordringer dersom selskapene har problemer med lønnsomheten.

En annen sentral post som informantene trekker frem som en mulighet for å påvirke regnskapet er prosjektvurderinger. Dette knyttes tett opp mot bransjerisikoen som informantene er tydelige på at foreligger i stor grad i entreprenør og bygg- og anleggsvirksomheter. Årsaken er at prosjekter ofte tar tid å fullføre som innebærer at kostnader og inntekter må fordeles over flere regnskapsperioder ettersom regnskapsloven § 4-1 er tydelige på at inntekter skal føres i tråd med opptjeningsprinsippet. Her foreligger det muligheter for å inntektsføre for tidlig, eller for

sent (Schilit & perler, 2010, s. 44) fordi vurderinger knyttet til fullføringsgrad er en skjønnsmessig øvelse som dermed er påvirkbar.

6.3.2.2 Noteinformasjon

Noteinformasjon er en viktig del av informasjonspakken, som informantene uttrykker, både for å gi uttrykk for der det er usikkerheter, men også for å gi forklaringer til regnskapstallene. Informantene i banknæringen er tydelige på at de i stor grad benytter seg av noteinformasjon i sine vurderinger, selv om det ikke alltid er tilfelle. Bankene arbeider med digitalisering av søknadsprosessene, der kunden avgir informasjon til et system som automatisk behandler søknaden. I disse tilfellene er det ikke en selvfølge at noteinformasjon hensyntas i vurderingene. Informant R-5 uttrykker skepsis til bankene der vedkommende gjennom samtaler med banken erfarte at de *«bare dyttet alt av tallmessige nøkkeltall inn i modellen, og da går du glipp av mye [fordi] vi kan gi en ren revisjonsberetning selv om det er mye usikkerhet, gitt at det er en tilstrekkelig omtale i note, og hvis du da bare ser etter om det er en ren beretning så er det masse du ikke får med deg»* (R-5).

Når det i tillegg foreligger en diskusjon knyttet til forenklete notekrav for små selskaper, som ble endret i 2021, der informantene fra revisjonsnæringen utviser en viss skepsis til utviklingen, kan man diskutere hvorvidt dette gjør at manipulerte regnskapstall forblir uoppdaget. Ved endringen i regnskapsloven i 2021 ble notekravene til små selskaper forenklet, blant annet gjennom frafall i kravet om å opplyse om hvilke virkninger endring i regnskapsprinsipper har (Skotvold, 2021). Sett i sammenheng med informantenes synspunkter, der hyppige endringer i regnskapsprinsipper anses som et rødt flagg, så blir diskusjonen enda viktigere. Når små selskaper har valgmuligheter i form av ulike prinsipper som følge av at norsk regnskapsrapportering er prinsippbasert, samtidig som kravene til å opplyse om virkningene av endringene mellom disse prinsippene lettes på og informant R-5 sitt utsagn om at det kan foreligge stor usikkerhet rundt regnskapstallene som i enkelte tilfeller benyttes i automatiserte systemer, gir dette uttrykk for en skummel risiko der regnskapsavleggeren kan påvirke regnskapet for å oppnå noe.

6.3.2.3 Foretaksstørrelse

Videre kan manglende kontrollmekanismer påvirke elementet mulighet i mislighetstrianglet. Dersom selskaper har manglende internkontroll og rutiner for å fange opp misligheter i regnskapet, og hvis man i tillegg anser muligheten for å bli oppdaget som lav, åpnes en mulighet

for å begå manipulasjon. I dette spiller størrelse på virksomheten en betydelig rolle. Informantene er i stor grad enige om at større selskaper med flere ansatte har større profesjonalitet og mindre risiko for manipulasjoner. Dette følger blant annet av at større selskaper gjerne har flere ansatte som driver kontroll med hverandre.

Dette står i kontrast til mindre selskaper der det i ytterste fall kan være en person som kler daglig leder, styreleder og eierrollen. I slike tilfeller er kontrollfunksjonen svært begrenset og mulighetene dermed store. Informant R-5 uttrykker det slik: *«de store er ofte mer profesjonelle (...) og de små er jevnt over litt mer opportunistiske»*, og informant R-4 bygger på dette når vedkommende uttrykker at *«det er mye enklere å stikke omsetning i egen lomme dersom man driver for seg selv, så risikoen øker når det er færre mennesker involvert»*. Størrelsesforskjeller spiller dermed inn på arbeidsdelingen, der mangler muliggjør manipulasjoner (Albrecht et al., 2018, s. 37). Synspunktene som informantene formidler samsvarer med Association of Certified Fraud Examiners (2022, s. 5) sin oppsummeringer av misligheter, der selskaper med få ansatte har de høyeste forekomstene av tap.

Størrelse på selskap er en viktig faktor av ulike årsaker. Først og fremst kan store selskaper forårsake større konsekvenser for samfunnet dersom regnskap manipuleres, enn mindre selskaper. Konsekvensene av Lehman Brothers og WorldCom er eksempler på dette. Samtidig som konsekvensene er større blir også risikoen mindre, fordi profesjonaliteten øker. Som informantene påpeker fører økt størrelse til økt profesjonalitet, flere kontrollinstanser, større arbeidsdeling og større bevissthet rundt konsekvensene av regnskapsmanipulasjon. Forskning samsvarer med dette ettersom profesjonelle og kunnskapsrike ledere assosieres med høyere resultat kvalitet (Demerjian et al., 2013, s. 463) såfremt de ikke er velkjente stjerneledere (Francis et al. 2008; Malmendier & Tate, 2009). Dette kan forklare hvorfor Association of Certified Fraud Examiners finner at mindre selskaper oftere påføres tap som følge av regnskapsmanipulasjon.

Likevel er det ikke slik at risikoen utelukkende er mindre i store foretak. Slik informantene trekker frem fører økt størrelse til økt profesjonalitet, og med dette medfølger gjerne økt kompetanse og økt bevissthet rundt konsekvensene av å manipulere regnskap. Dette gjør også at det foreligger en risiko for at selskapene utnytter denne kunnskapen til å manipulere. Dette kan illustreres gjennom et utsagn hvor en av informantene peker på at *«har du en kompetent, men litt for lur økonomisjef så vil det øke risikoen»* (R-5) og gjenspeiles i at forskning har konkludert med selskapets regnskapsføring varierer med ledelsen (Demerjian et al., 2013, s.

466). På samme måte kan man sette spørsmålsteget til hvorvidt høy risiko i små foretak stammer fra bevisst manipulering, eller rett og slett inkompetanse hos selskapene. En av informantene belyser dette gjennom at «*hvis du har en svak økonomifunksjon rent faglig, så er det mer ubevisste feil som ligger der*» (R-5). Det illustrer hva forskning viser, der resultat kvaliteten er dårligere i mindre selskaper (Demerjian et al., 2013, s. 466).

Samtidig trekker en informant frem et viktig poeng, nemlig at større selskaper og konsern ofte har mer komplekse regnskap. I dette ligger blant annet erfaringer som flere informanter har der større selskaper oppgir så mye informasjon i regnskapene og notene at den viktige informasjonen 'forsvinner i mengden', mens det som faktisk er viktig ignoreres. Å påstå at dette regnes som en måte å villedde brukerne på skal vi være forsiktige med å uttrykke, men det foreligger helt klart risikomomenter dersom viktig informasjon forsøkes skjult. Dette har blant annet kommet til uttrykk i Finance Credit saken der en kompleks selskapsstruktur vanskeliggjorde bankenes og revisors evne til å verifisere tallene (Petersen et al., 2017, s. 567).

En utvikling som er avhengig av størrelse på selskaper er bruk av alternative resultatmål. Alternative resultatmål er tall som justeres for at selskaper kan vise måloppnåelse. Disse justeringene av regnskapstall kan i enkelte tilfeller være svært vanskelige, om ikke umulig å lese ut av regnskapet. Flere informanter trekker frem at de ser risikoer knyttet til dette ettersom justeringene kan være umulig for en bruker å forstå, samtidig som selskapene oppfordrer brukerne til å benytte seg av disse målene. Informantene trekker frem alternative resultatmål som en mulighet for å villedde brukerne og Finanstilsynet hadde i 2017 et tematilsyn på disse målene der en rekke momenter knyttet til etterlevelse ble påpekt.

6.3.3 Rasjonalisering

Det siste elementet i mislighetstriangelet er rasjonalisering, som omfatter rettferdiggjørelse av regnskapsmanipulasjon (Tvedt & Thaysen, 2015, s. 48). I lys av at informantene uttrykker at regnskapsstrekking er svært utbredt, samtidig som grensen for hva som er regnskapsstrekking og hva som er regnskapsmanipulasjon er uklar og vanskelig å definere, kan rasjonaliseringen til regnskapsavleggerne være relativt enkel. En informant trekker frem at det er mange store egoer i næringslivet som innehar en iboende holdning til å forsvare en rekke former for manipulasjoner og utnyttelser av regelverket. Når det foreligger både press og en mulighet til å manipulere regnskapet er ofte rasjonaliseringen det enkleste momentet å innfri fordi den kan bestå av nesten hva som helst.

6.4 Har risikoen for regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon økt som følge av koronapandemien?

Koronapandemien og de påfølgende nedstengningene påførte alle norske virksomheter stor usikkerhet. Samtidig som enkelte bransjer opplevde yrkesforbud og dårligere tider, opplevde andre bransjer uventede og store positive virkninger. Informantene er samstemte i at pandemien gikk bra for de aller fleste virksomheter. Utsagnet til informant B-1 belyser dette ved at *«forholdene rundt Covid-19 har gjort at man i stor grad har kunnet operere normalt, samfunnet har gått videre og det har stort sett vært uproblematisk for de fleste bedrifter»*. Inntrykket som skapes er dermed at pandemien ikke hadde veldig stor påvirkning på fenomenet regnskapsmanipulasjon. Likevel er det en rekke momenter å diskutere.

Forskning på en rekke tidligere økonomiske kriser har konkludert ulikt med tanke på om risikoen for regnskapsmanipulasjon øker eller ikke (Cimini, 2014; Trombetta & Imperatore, 2014, Wang & Huang 2014; Ali et al., 2022; Francis et al., 2013). Enkelte påpeker at risikoen øker som følge av at presset øker, mens andre konkluderer med at presset reduseres som følge av økt forståelse fra samfunnet. Begge synspunktene kommer frem i resultatene av denne studien. Flere informanter trekker frem at enkelte virksomheter har opplevd økt press og at den iboende risikoen har økt som følge av det, sammen med at *«det er vanskelig å utøve god internkontroll når en sitter på hjemmekontor»* (R-2). Andre informanter kommenterer at *«vi opplever at de fleste, også vi, er løsningsorienterte»* (B-1) og *«i den fasen vi har vært så er det mye større sympati og forståelse for at noen bedrifter har slitt og da er det kanskje ikke like farlig at en fremstår med negative tall»* (B-2). Disse utdragene viser hvordan delt forskning gjenspeiler seg i synspunktene til informantene.

Selv om synet er delt, er det stor enighet om at de aller fleste virksomheter gjorde det bedre enn forventet under pandemien. Dette gjenspeiler seg i risikoene informantene ser, der de knytter størst risiko til at bedriftene underdriver resultatet, slik også Carvalho (2020) konkluderer med. En informant uttaler at *«det er nok en fornuftig risiko at selskap underdrev ved å bevisst få en mindre omsetning»* (R-4) fordi *«det er bedre å holde igjen og bygge reserver og ha litt å gå på når det kommer tøffere tider igjen»* (R-3). Motivasjonene som nevnes er nettopp de gode resultatene som ble oppnådd, men også innføringen av kompensasjonsordninger. Dette er en logisk sammenheng ettersom virksomhetene som var berettiget til å motta kompensasjon måtte ha omsetningsfall. For å kvalifisere for disse vil det da være mot sin hensikt å overdrive resultatet. Synet om at de fleste virksomheter ikke opplevde store negative konsekvenser av

pandemien sammenfaller med undersøkelsen Skatteetaten (2021, s. 41) gjennomførte der kun en tredjedel av næringslivet opplevde at pandemien påvirket dem i stor grad, slik at flesteparten ikke opplevde pandemiens påvirkning i stor grad.

En refleksjon knyttet til den risikoen informantene vurderer som mest aktuell som følge av pandemien, er at informantene selv påpeker at å manipulere regnskap innebærer både å fremsette et regnskap som er bedre eller dårligere enn realiteten. Likevel anser de det som mindre problematisk at regnskap viser et forsiktig bilde enn et optimistisk bilde. At informantene vurderer den minst problematiske risikoen som økt kan påvirke i hvilken grad de vurderer de eventuelle justeringene som er gjort som manipulasjon eller ikke. Det er viktig å være kritisk til de vurderingene informantene uttrykker fordi de farges av deres personlige synspunkter. Utsagn som *«vi liker bedre at ting er litt mer defensivt enn litt mer offensivt (...) selv om den ene ikke er mer riktig enn den andre, men personlig liker jeg bedre at man er forsiktig enn at man er offensiv»* (R-1) og *«regnskapsstrekking kan sikkert gå andre veien ved at du er for konservativ og prøver å holde igjen, men det oppleves ikke like problematisk fordi du er mest redd for at de blåser opp tall enn at du er konservativ. Du kan si at hvis vi hadde vært like bekymret for begge veier så hadde det nok vært mer påtagelig de siste årene»* (R-5) understreker dette poenget.

6.4.1 Kompensasjonsordninger

En rekke kompensasjonstiltak ble innført for å motvirke de økonomiske tapene virksomheter ble påført under pandemien og de påfølgende nedstengingene. Blant tiltakene var statsgaranterte lån, dekning av faste kostnader for virksomheter som ble pålagt å stenge og kompensasjon for virksomheter som opplevde et omsetningsfall på minst 30%. Informantene i banknæringen er tydelige på at bruken av statsgaranterte lån var mye mindre enn rammene la til rette for. En informant illustrerer dette ved å påpeke at under 1/6 av rammen banken ble tildelt ble benyttet av kundene deres. Informantene i revisjonsbransjen er også tydelige på at få av deres kunder benyttet seg av kompensasjonsordningene.

På spørsmål om revisorene anser kompensasjonsordningene som en faktor som påvirker risikoen for at selskap manipulerer regnskap, svarer flertallet at kompensasjonsordningen innebar en reell risiko. Dette følger av at *«når regnskapet får en direkte konsekvens for en utbetaling så øker risikoen med en gang»* (R-2). Sett i lys av Økokrims (2020, s. 53) trusselvurdering der det ble ansett som sannsynlig at digitale kompensasjonsordninger ville misbrukes er synspunktene til revisorene forståelig. Økokrim poengterte i den samme

trusselvurderingen at blant årsakene til at det var forbundet risiko med ordningen var prinsippet om raske utbetalinger uten mye byråkrati. Dette samsvarer med det enkelte av informantene har uttalt selv om de påpeker at de ikke har erfart manipulasjon av regnskapet for å motta kompensasjonsmidler. De har likevel opplevd flere tilfeller der midler har blitt tilbakebetalt. De argumenterer for at dette følger av misforståelser og inkompetanse blant annet som følge av at ordningen ble innført raskt og med litt uklare regler.

Man kan helt klart stille spørsmål ved om selskap har misbrukt kompensasjonsordningene, og dersom det har blitt oppdaget så har de hevdet at de misforsto regelverket og derfor valgte å betale de tilbake. Dersom man hensyntar funnene til Skatteetaten (2021, s. 35) der den opplevde oppdagelsesrisikoen var signifikant mindre, sammen med Skaalbones & Haakens (2020) betraktninger knyttet til økonomisk teori, der en lavere opplevd oppdagelsesrisiko påvirker fordel- og ulempevurderingen, kan man stille spørsmål ved hensikten til regnskapsavlegger. Når revisorene også uttrykker at det er vanskelig å vurdere om en feil er bevisst eller følger av inkompetanse så understrekes dette poenget ytterligere. Også det faktum at pandemien i seg selv har vanskeliggjort avdekkingen av misligheter (Association of Certified Fraud Examiners, 2020, s. 13) underbygger hvorfor dette spørsmålet er relevant å stille.

6.4.2 Hjemmekontor

Bruken av hjemmekontor økte betraktelig under pandemien. På spørsmål om dette påvirket risikoen for manipulerte regnskap var informantene delt i synet. Enkelte informanter trakk frem at *«mye av internkontroller er bygget på fire øyne, at flere skal se på samme ting, som er vanskeligere på hjemmekontor»* (R-2) og at *«det er ingen tvil om at etablerte internkontrollrutiner har blitt utfordret som følge av pandemien»* (R-1). Dette samsvarer med Gould & Leka (2020) og Mitchell (2020) sine synspunkter der slike raske omveltninger, hvor arbeidet plutselig må gjennomføres på hjemmekontor svekker den interne kontrollen.

Sitatene ovenfor belyser også spørsmålet som Empson (2021, s. 1386) stiller vedrørende om redusert sosial kontakt og manglende gjensidig overvåkning sammen med begrensninger i kulturelle kontroller øker mislighetsrisikoen. Andre uttaler at *«jeg tror ikke hjemmekontor i seg selv skaper så mye mer bevisste feil, men ubevisste feil tror jeg øker»* og *«hvis du sitter sammen og jobber med problemstillinger så er kreativiteten til å finne feil større enn når man sitter hver for seg»* (R-3) med på å belyse det motsatte synspunktet.

I forbindelse med hjemmekontor er det relevant å belyse et poeng som en informant trekker frem der bruken av hjemmekontor i revisjonsbransjen diskuteres. Informanten mener at revisjonskvalitetet påvirkes av at planleggingsfasen gjennomføres på hjemmekontor, i tillegg til at en rekke ansatte var syke med viruset og at fristene for å levere årsregnskapet ikke var forlenget. Det interessante er at informanten mener at risikoen for dette er størst i revisjonen av 2021-regnskap. Dette følger av at svært få var syke under revisjonen av 2020-regnskap samtidig som at fristene ble forlenget som ga revisorene muligheter til å gjennomføre gode revisjoner. I den påfølgende revisjonen derimot, når planleggingsfasen gjennomføres digitalt fra hjemmekontor, samtidig som det var mye smitte og sykdom blant de ansatte og tidspress resulterer i at informanten uttrykker at «*det er i år feilene kommer, til tross for at man tenker at pandemien er over*» (R-3).

Dette er et interessant moment som kan medføre at revisor ikke har kapasitet eller mulighet til å fange opp misligheter som de normalt kunne oppdaget. Dette momentet er også aktuelt når en vurderer revisors oppfatning av om Covid-19 har påvirket risikoen for regnskapsmanipulasjon. Dersom revisorene har mindre tid, færre ressurser og dårligere planer så kan man stille spørsmål ved om revisor har dårligere forutsetninger for å fange opp manipulasjonsproblematikk.

6.4.3 Andre påvirkninger

På spørsmål om regnskapspostene som det knyttes manipulasjonsrisiko rundt har endret seg som følge av pandemien er informantene enstemmig i at ikke er tilfelle. Dette er lite overraskende da det er de samme regnskapspostene som innehar subjektive vurderinger, uavhengige av den samfunnsmessige konteksten.

På spørsmål om bransjefokuset har endret seg som følge av pandemien trekker flere av informantene frem at de ikke opplever en endring. Likevel trekker enkelte informanter frem virksomheter som har blitt rammet av pandemien, som hotell-, restaurant-, og kafénæringene, samt reiselivsbransjen. Dette samsvarer med de bransjene Skatteetaten (2021, s. 11) påpeker ble hardest rammet av pandemien.

Oppsummert opplever informantene at Covid-19 har påvirket fenomenet regnskapsmanipulasjon i ulik grad. Fellesnevner uavhengig av om de vurderer risikoen som økt eller ikke, er at de i praksis ikke har sett flere manipulasjonstilfeller. Dette står i kontrast til internasjonale funn der 46% av respondentene observerte en liten eller stor økning i omfanget av regnskapsmanipulasjon (Association of Certified Fraud Examiners, 2020, s. 8). Det er

derimot viktig å påpeke at internasjonale funn ikke nødvendigvis er overførbare til Norge fordi pandemien har utspilt seg svært ulikt, og Norge har vært i en gunstig posisjon der både muligheten til å kompensere virksomheter for negative konsekvenser har vært stor, samtidig som forløpet av pandemien har vært mildt. Dette har ført til at Norge er vurdert til det beste stedet å være i en verden separert av Covid-19 på Bloomberg's «The Covid Resilience Ranking» (Lew, Tan, Gitau & Varley, 2022).

6.4.4 Covid-19 og mislighetstrianglet

Mislighetstrianglet er også sentralt å trekke inn i vurderingen rundt hvorvidt regnskapsmanipulasjon har blitt et økt problem som følge av koronapandemien. De tre elementene i det teoretiske rammeverket er å gjenkjenne i informantenes svar, og det kan på den måten trekkes en klar linje mellom informantenes synspunkter og teorien.

Elementet press i mislighetstrianglet fremkommer i informantenes svar på spørsmålet om hvorvidt de mener selskaper har fått ekstra motivasjon til å manipulere eller strekke regnskapet som følge av pandemien. Her er det flere informanter som mener at selskaper har fått ekstra motivasjon, deriblant påpeker en av informantene at *«det er åpenbart at noen har fått økt motivasjon»* (B-2) til å manipulere eller strekke regnskapet. Det henger sterkt sammen med Mitchells (2020) uttalelse om at presset opplevd under pandemien kan ha ført til at folk har fått motivasjon til å begå misligheter som de ellers ikke ville gjort. Dette kan videre knyttes sammen med de tidligere nevnte kompensasjonsordningene som ble innført under pandemien, hvorav en av informantene trekker frem at *«bedrifter ville fremstå som gode samarbeidspartnere og ha positive bunnlinjer før Covid, mens gjennom Covid så har noen bedrifter i enkelte bransjer insentiver for å prestere dårlig [...] for å få støtte»* (B-2). En annen informant støtter dette gjennom at *«når det foreligger tilskuddsordninger som noen kan tenke å utnytte, så tror jeg det øker risikoen [fordi] når det er en mulighet så er det alltid noen som vil prøve å utnytte den»* (R-4).

Videre kan den økte bruken av hjemmekontor under pandemien trekkes opp mot elementet mulighet i mislighetstrianglet. Som nevnt over er flere av informantene av den oppfatning at den økte bruken av hjemmekontor *«gjør oppfølging av internkontrollen vanskeligere og interne kontrollrutiner vanskeligere å følge opp»* (R-1). Dette henger tett sammen med Skatteetatens funn om at oppdagelsesrisikoen har gått ned under pandemien (2020, s. 35), og Mitchells (2020) uttalelse om at den raske omveltningen kan ha konsekvenser for mislighetsrisikoen da det

interne kontrollmiljøet svekkes på hjemmekontor. På den måten har pandemien åpnet for en ny mulighet for å begå regnskapsmanipulering.

Det er likevel viktig å påpeke at flere informanter mener at økt bruk av hjemmekontor ikke medfører noen høyere risiko. En av informantene trekker imidlertid frem at den økte bruken av hjemmekontor under pandemien ikke øker risikoen for manipulasjon i seg selv, men at *«hjemmekontor reduserer tilhørigheten noe, den reduserer ansvarsfølelsen noe og at gjennom det så kan det være litt lettere å prøve å rettferdiggjøre for seg selv»* (R-3). Dette leder videre over i det siste elementet i mislighetstrianglet.

Dersom elementene press og mulighet er til stede, må man også *«ha en holdning om at det er greit»* (R-2) å begå manipulative handlinger. Pandemien medførte som tidligere forklart store innskrenkninger i folks egne liv, kombinert med at flere bedrifter ble påvirket av stadig nye nedstengninger og restriksjoner. I den forbindelse trekkes det frem av informantene at *«det er klart at mange har opplevd utfordrende år og det er kanskje i de periodene (...) man kan fristes til å pynte på tallene»* (B-4) gjerne fordi *«noen føler seg urettferdig behandlet»* (R-3). Dette kan knyttes opp mot det Bedford et al. (2022, s. 12) skriver, der usikre tider fører til økt press som påvirker arbeidsmoral og jobbprestasjon og en rekke andre studier som påpeker nettopp denne sammenhengen mellom utfordrende tider og vilje til å pynte på tall (Heskestad, 2016; Filip & Raffournier, 2014; Sweeney, 1994).

Slik det tidligere har blitt trukket frem er det *«veldig mange store egoer i næringslivet»* (R-3). Dette kan kobles mot Olsens (2007, s. 39) forklaring av at de som manipulerer føler et press og egenmotivasjon til å oppnå suksess og fortjeneste. Selv om man kan ha opplevd gode resultater under pandemien, har det vært så mange andre negativiteter at vedkommende trekker frem følgende: *«jeg tror det er lettere å rettferdiggjøre for seg selv å strekke litt»* (R-3) og at *«jeg tror rettferdighetssansen til folk er litt der at nå er det min tur til å få noe»* (R-3). Dette støttes av en annen informant som trekker frem at *«tilgang på penger vil alltid trigge de som ikke har helt ærlige hensikter»* (B-4).

Oppsummert viser diskusjonen at det foreligger delte meninger blant informantene som også gjenspeiler ulike syn i forskningen. Dette illustrerer hvorfor regnskapsmanipulasjon og regnskapsstrekking er et vanskelig tema, fordi grensene er uklare og risikomomentene mange, samtidig som skjønn og personlige meninger innvirker som vanskeliggjør det ytterligere.

Kapittel 7: Avslutning

I dette kapitlet vil først studiens resultater oppsummeres i lys av forskningsspørsmålene, som videre danner grunnlaget for å besvare studiens problemstilling. Videre trekkes studiens relevans og begrensninger frem, før det avslutningsvis presenteres fire ulike forslag til videre forskning, som baserer seg på interessante funn som er gjort i studien, men som går ut over studiens fokusområde og som det ikke har vært tilstrekkelig tid og ressurser til å utforske videre.

7.1 Oppsummering

Forskingsspørsmål 1: Hvor går grensen mellom regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon?

Studiens resultater viser at det er stor enighet om at regnskapsmanipulasjon omhandler å bevisst fremsette uriktig regnskapsinformasjon med hensikt å villedde brukeren, enten ved å fremstille et bedre eller dårligere resultat enn den underliggende realiteten. Det er større uenighet til hvorvidt det å strekke regnskapsregler er å anse som regnskapsmanipulering. Ulike synspunkter kommer frem, både at det i stor grad er to sider av samme sak, men også at det er to ulike ting fordi regnskapsstrekking handler om å utnytte et handlingsrom i regnskapsreglene, og derfor må anses som separert fra ulovlig regnskapsmanipulasjon.

Det å sette en grense for når utnyttelse av regnskapsregler går over i regnskapsmanipulasjon viser seg dermed å være vanskelig i praksis. Nettopp fordi at både regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon er på hvert sitt ytterpunkt av en skala, med en stor gråsoner i midten. Jo mer strekking, jo nærmer manipulasjon, men i tråd med spørsmålene stilt i introduksjonen ser vi at dette er en vanskelig vurdering. At lovverket og evnen til å villedde brukerne trekkes frem som elementer som påvirker hvor skillet går, samtidig som dette er uklart i praksis, gjør at det blir en konkret vurdering for hvert enkelt tilfelle.

Forskingsspørsmål 2: Er omfanget og konsekvensene av regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon et problem i næringslivet?

Resultatene viser at det er klar enighet om at bruken av et manipulert regnskap er problematisk ettersom det kan få alvorlige konsekvenser for brukerne. På den andre siden er det stor uenighet om konsekvensene av regnskapsstrekking er problematisk. Dette henger tett sammen med synspunkter rundt hvorvidt regnskapsstrekking og regnskapsmanipulering er to sider av samme sak. De som trekker frem at strekking og manipulasjon er to sider av samme sak påpeker at det

å strekke regnskapsregler også kan få alvorlige konsekvenser, mens de som anser regnskapsmanipulering og regnskapsstrekking som to forskjellige ting opplever at konsekvensene av strekking ikke er problematisk fordi man utnytter det lovlige handlingsrommet.

Studiens resultater viser at omfanget av regnskapsstrekking er stort, mens omfanget av regnskapsmanipulasjon er lite og noe som sjeldent dukker opp i praksis. Dermed anses ikke regnskapsmanipulasjon for å være et problem i næringslivet. Samtlige av informantene fra banknæringen har vært brukere av manipulerede regnskap, men i svært få tilfeller. Blant revisorene har samtlige avdekket manipulasjon eller hatt tilfeller hvor det har vært stilt spørsmål rundt manipulasjon, men påpeker at dette er noe de sjeldent ser. At informantene har lang fartstid i yrkene, og opplevd et fåtall av manipulerede regnskap underbygger påstanden om at omfanget er lite.

Forskningsspørsmål 3: Hvilke områder er spesielt risikoutsatte for regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon?

Forskningen viser at de skjønnsmessige postene i regnskapet er mest risikoutsatt for regnskapsmanipulasjon eller regnskapsstrekking. Særlig estimer, prosjekter, varelager, kundefordringer, konserninterne transaksjoner, virkelig verdi-vurderinger og immaterielle eiendeler trekkes frem. Dette underbygger hvorfor grensedragningen mellom manipulasjon og strekking er vanskelig, nettopp fordi postene som er aktuelle har vurderingselementer ved seg som er påvirkbare.

I tillegg pekes enkelte bransjer ut, deriblant bygg- og anleggsbransjen, eiendomsbransjen og entreprenørvirksomhet, noe som begrunnes i at dette er bransjer med store og komplekse estimer. Også hotell-, restaurant- og utelivsbransjen er risikoutsatt. Videre foreligger det enighet om at risikoen for at regnskap manipuleres eller strekkes er høyere i små sammenlignet med store virksomheter, ettersom profesjonaliteten øker i takt med foretaksstørrelse. Store selskaper har gjerne flere kontrollinstanser, høyere grad av arbeidsdeling, og høyere og mer spesialisert kompetanse, samtidig kan kompetanse misbrukes til å utnytte regelverket.

Forskningsspørsmål 4: Har risikoen for regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon økt som følge av koronapandemien?

Studien viser at det er uenighet knyttet til om Covid-19 har påvirket risikoen for regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon. Enkelte ser ikke en økt risiko, da det i all

hovedsak har gått bra for veldig mange under pandemien. Andre mener derimot at risikoen har økt, grunnet dårlige tider for enkelte og for å motta støtte fra kompensasjonsordningene. Det er stor enighet om at risikoen for å underdrive resultatet er større enn risikoen for at selskaper overvurderer det. Dette begrunnes med at selskapene gjerne ønsker å være mer konservative og holde igjen gode resultater, og at kompensasjonsordningene kan ha gitt incentiver til å presentere dårlige resultater for å motta støtte. Resultatene viser også at informantene i liten grad ser en endring i hvilke regnskapsposter og bransjer som er spesielt risikoutsatt for manipulasjon eller strekking av regnskapet.

7.2 Konklusjon

Hensikten med studien var å utforske temaet regnskapsmanipulering. Oppsummeringen av studiens resultater ved en gjennomgang av masteroppgavens forskningsspørsmål, danner grunnlag for å besvare følgende problemstilling:

Er regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon to sider av samme sak, og har risikoen for at regnskap strekkes eller manipuleres økt som følge av Covid-19?

Masteroppgavens problemstilling tar for seg to hovedtrekk, hvor det første delspørsmålet belyser grensdragningen mellom regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon, mens det andre omfatter hvorvidt koronapandemien har påvirket risikoen for at regnskap strekkes eller manipuleres. Disse hovedtrekkene er to svært komplekse spørsmål som det er vanskelig å gi en overordnet, konkret og endelig konklusjon på. Det foreligger uenighet i svarene på begge delspørsmålene, noe som belyser utfordringen som ligger i næringslivet knyttet til slike problemstillinger.

I hovedtrekk viser studiens resultater at regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon både er å anse som to sider av samme sak, men også som to forskjellige ting, og at det ikke foreligger en klar grense som skiller disse begrepene fra hverandre i praksis. Når det er ulike oppfatninger rundt dette, utdeltiggjøres hva som er riktig og beslutningsnyttig informasjon for brukerne. Dette belyser utfordringen som ligger i regnskapsreglene og næringslivet generelt, samt viktigheten av å utforske dette temaet, fordi det har stor betydning for brukerne av finansregnskapet og tilliten til den finansielle informasjonen.

Når et rettviseende bilde av den finansielle informasjonen er målsetningen med regnskapsrapporteringen, mens reglene som er utarbeidet for å nå det målet er utformet på en måte som åpner for ulike utfall, skaper det utfordringer. Tilliten til, og formålet med

finansregnskapet utfordres fordi håndhevingen av reglene baseres på ulike oppfatninger av hva som er akseptable tilpasninger i et regnskap, og hva som ikke er det.

Videre er det stor uenighet rundt hvorvidt effektene av Covid-19 har medført en økt risiko for regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon. På den ene siden har koronapandemien medført økt usikkerhet og press på bedrifter, og har gitt nye insentiver til å manipulere eller strekke regnskapet. På den andre siden anses ikke risikoen som økt fordi de fleste virksomheter har gjort det bra under pandemien, det var et lavere forventningspress, samtidig som manipulasjonsrisiko er en konstant, gjennomgående problemstilling hos de aller fleste virksomheter.

Kort oppsummert medfører uenighetene blant informantenes synspunkter at det ikke er mulig for oss å gi en overordnet, entydig konklusjon på masteroppgavens problemstilling, hverken når det gjelder grensedragningen mellom regnskapsstrekking og regnskapsmanipulering, eller hvorvidt koronapandemien har medført en økt risiko for strekking eller manipulering av regnskap. Nettopp fordi det foreligger uenighet, som gjør det å konkludere vanskelig, tydeliggjør hvorfor det er viktig å kartlegge holdningene i næringslivet slik at brukere av finansiell informasjon er oppmerksom på hvilke farer som foreligger.

7.3 Relevans

Oppgaven er relevant av to hovedgrunner. Det første bygger på det faktum at regnskapsreglene innehar et handlingsrom som tillater tilpasninger. Å utforske hvordan utnyttelse av dette handlingsrommet står seg opp mot regnskapsmanipulasjon er relevant fordi, som oppgaven viser, foreligger det delte meninger om hva som er akseptabelt. Når dette beror på ulike oppfatninger resulterer det i at regnskapstall kontrolleres og vurderes med ulike forståelser av hva som er det rettviseende bilde av selskapets økonomiske situasjon med tanke på fullstendig og beslutningsnyttig informasjon. Det er viktig at regnskapsbrukerne er klar over denne problemstillingen, og det aktualiserer forskningen.

Det andre poenget knytter seg til pandemien. Konsekvensene av pandemien er relevante for fremtiden ettersom oppgaven identifiserer en risiko for at selskaper har undervurdert regnskapene ved å vise forsiktighet. Denne forsiktigheten kan reverseres i fremtidige perioder. Dette er særlig aktuelt når vi ser at pandemien fortsatt påvirker norske selskaper gjennom nedstengninger i Kina, og at krig og konflikt i Europa fører til usikkerhet og kostnadspress på norske virksomheter. Dette kan føre til at risikoen for regnskapsmanipulasjon øker fremover,

samtidig som at en stor andel norske selskaper har kunnet bygge reserver i tiden som har vært. Når informantene trekker frem entreprenørvirksomhet som bygg- og anlegg frem som risikofylte bransjer, samtidig som materialpriser skyter fart, så er det verdt å stille spørsmål med hva fremtiden vil bringe.

7.4 Begrensninger

En av begrensningene i studien var antall informanter som deltok. Ettersom studien er en utforskende oppgave innen et komplekst tema og hensikten var å undersøke de underliggende faktorene, er en av svakhetene ved oppgaven antall informanter. Det å skulle besvare en kompleks problemstilling med utgangspunkt i svarene fra ti informanter var vanskelig, og noe som begrenset generaliserbarheten i svarene. Derfor kunne det vært interessant å inkludere flere informanter i studien, selv om et økt antall informanter ikke nødvendigvis gir en klarere konklusjon og mer generaliserbare svar.

Informantene som deltok i studien, hadde en viss geografisk spredning fra vest til øst i landet. Både den geografiske plasseringen og selskapet de jobber for, påvirket størrelsen på kundene til informantene, og følgelig svarene som ble gitt i intervjuene. Dersom tilstrekkelig tid og ressurser hadde vært tilgjengelig, ville en økning i antall informanter være ønskelige og gjort det mulig å åpne for en større geografisk spredning. Dette var imidlertid ikke mulig på grunn av begrenset tid og ressurser, fordi masteroppgaven gjennomføres på et semester.

7.5 Forslag til videre forskning

Gjennom intervjuene har informantene trukket frem en rekke elementer som hadde vært interessant å utforske og som dermed foreslås som videre forskningsmuligheter. Fire konkrete forslag trekkes frem, der fokuset er særlig rettet mot fremtidige risikoer innenfor manipulasjonsområdet.

Bankene trekker frem at bruk av automatiske søknadsbehandlinger er under innføring og i stadig utvikling. En informant trekker frem at foreløpig er bruken konservativ i forhold til hvilke selskaper ordningen benyttes på, hvilke krav det stilles til soliditet og hvilke beløp som utbetales. Informanten påpeker at det er interessant «*om vi vil se over tid at det kan skje noe på disse kundene som vi har automatiserte vurderinger av ved at det går galt likevel*» (B-2). Dette fremstår som en interessant utvikling å studere, særlig dersom bruken øker fordi det innebærer at kunden kan søke om lån der informasjon oppgis direkte i en scoringsmodell som godkjenner søknaden dersom kravene oppfylles. Når systemet stoles på i større grad og de vurderingene

som bankene gjør går automatisk kan risikoen for at selskap oppgir uriktig informasjon og på den måte får innvilget kreditter, øke. Dette påpeker også en annen informant gjennom erfaringer andre banker har gjort ved innføring av automatiske behandlinger der *«øker risikoen noe, men ikke veldig mye»* (B-3). Forskning på denne utviklingen og konsekvensene av den hadde vært interessant fra et manipulasjonsperspektiv for å vurdere om det øker risikoen eller om systemene er gode på å identifisere manipulasjoner.

Det andre forslaget er også identifisert gjennom intervjuene, der enkelte informanter er særlig opptatt av bruken av alternative resultatmål (APM) som ofte presenteres i forlengelse av regnskapet på større selskaper. En informant påpeker at regnskapstallene justeres og ikke nødvendigvis revideres. En annen informant viderefører dette synet og kommenterer at *«der du begynner å lage egne nøkkeltall som ikke går an å etterregne for andre enn de som har laget dem, da blir jeg kjempeskeptisk»* (R-3). Når selskapene i tillegg oppfordrer investorer til å benytte seg av disse målene blir disse tallene enda viktigere. Finanstilsynet hadde et tematilsyn knyttet til dette i 2017 der en rekke påpekninger til etterlevelsen ble trukket frem. I forlengelse av dette kunne bruken og risikoen utforskes for å undersøke om alternative resultatmål gir et rettviseende bilde av den økonomiske situasjonen i selskapet slik at investorer tar riktige beslutninger.

Det tredje forslaget bygger på utsagnet fra en informant der det påpekes at kvaliteten i revisjonen kan ha blitt påvirket av ulike ressursituasjoner under pandemien. I revisjonen av 2019 regnskap ved pandemiens inntog var arbeidet planlagt, og det gikk dermed greit fra hjemmekontor. I revisjonen av 2020 regnskap når planleggingsfasen ble gjennomført hjemmefra uten like gode diskusjoner, men det ble gitt utsatte frister og det var lite sykdom, ble også de revisjonene gjennomført med noen utfordringer. I revisjonen av 2021 regnskap, som startet med en forsinket oppstart på høsten som følge av de utsatte fristene, dårlig planlegging på hjemmekontor og mye sykdom både under planleggingsfasen og gjennomføringsfasen, samtidig som at det skal leveres til fastsatte frister uten utsettelse, fører det til utsagnet *«det er i år feilene kommer til tross av at man tenker at pandemien er over»* (R-3). Forskning på revisjonskvalitet under pandemien fremstår på grunnlag av dette som aktuelt både med tanke på ubevisste feil, men også knyttet til manipulasjon av regnskap.

Det fjerde forslaget knytter seg til noteinformasjon og utviklingen mot forenklede notekrav i norsk regnskapsrapportering kontra omfattende notekrav i IFRS. Dette er et aktuelt tema som diskuteres. Enkelte informanter påpeker at det i IFRS foreligger omfattende notekrav som gjør

at viktig informasjon kan forsvinne i mengden. På den andre siden kommenterer informantene at forenklete notekrav til små foretak gjør at «*hvis det ikke står i selskapsnavnet hva de driver med så aner du ikke hva det er*» (R-4). Det påpekes at dette gjelder for små foretak der brukerne av regnskapene er få, og hvor strenge krav de skal pålegges er et vanskelig spørsmål. Forskning som retter som mot dette tema kan være aktuelt for å kartlegge hvor viktig noter er for forståelsen av regnskapet, og om utviklingen på notefronten gir brukeren et dårligere produkt og produsenten en enklere hverdag.

Referanseliste

- Abberger, K. & Nierhaus, W. (2008). How to Define a Recession? *CESifo Forum*, 9(4), 74-76. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/166344/1/cesifo-forum-v09-y2008-i4-p74-76.pdf>
- Aksjeloven. (1997). Lov om aksjeselskaper. (LOV-1997-06-13-44). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/1997-06-13-44/>
- Albrecht, W. S., Albrecht, C. O., Albrecht, C. C., & Zimbelman, M. F. (2018). *Fraud Examination* (6. utg.). Boston: Cengage.
- Ali, H., Amin, H. M. G., Mostafa, D. & Mohamed, E. K. A. (2022). Earnings management and investor protection during the COVID-19 pandemic: evidence from G-12 countries. *Managerial Auditing Journal*. <https://doi.org/10.1108/MAJ-07-2021-3232>
- Alstadsæter, A., Bratsberg, B., Eielsen, G., Kopczuk, W., Markussen, S., Raaum, O. & Røed, K. (2020). The first weeks of the coronavirus crisis: Who got hit, when and why? Evidence from Norway (NBER Working Paper No. 27131). <http://doi.org/10.3386/w27131>
- Anti-Fraud Collaboration. (2021). *Mitigating the Risk of Common Fraud Schemes: Insights from SEC Enforcement Actions*. Hentet fra <https://antifraudcollaboration.org/mitigating-the-risk-of-common-fraud-schemes-insights-from-sec-enforcement-actions/>
- Association of Certified Fraud Examiners. (2020). *Fraud in the Wake of COVID-19* (Benchmarking report December 2020 edition). Hentet fra <https://www.acfe.com/-/media/files/acfe/pdfs/covid-19-benchmarking-report-december-2020.ashx>
- Association of Certified Fraud Examiners. (2022). *Occupational Fraud 2022: A Report to the Nations*. Hentet fra <https://acfepublic.s3.us-west-2.amazonaws.com/2022+Report+to+the+Nations.pdf>
- Avinor. (2021, 11. januar). *Avinor mistet 6 av 10 passasjerer i 2020* [Pressemelding]. Hentet fra <https://kommunikasjon.ntb.no/pressemelding/avinor-mistet-6-av-10-passasjerer-i-2020?publisherId=17421123&releaseId=17898915>
- Baksaas, K. M. & Stenheim, T. (2015). Prinsippbaserte versus regelbaserte regnskapsstandarder. *Praktisk økonomi og finans*, 31(1), 80-94. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2871-2015-01-08>
- Baksaas, K. M. & Stenheim, T. (2020). *Regnskapsteori* (2. utg.). Oslo: Cappelen Damm.
- Bao, S. and Lewellyn, K. (2017). Ownership structure and earnings management in emerging markets – An institutionalized agency perspective. *International Business Review*, 26(5), 828-838. <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2017.02.002>
- Barton, J. & Simko, P. (2002). The Balance Sheet as an Earnings Management Constraint. *The Accounting Review*, 77, 1-27. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2014.02.002>
- Bedford, D. S., Speklé, R. F. & Widener, S. K. (2022). Budgeting and employee stress in times of crisis: Evidence from the Covid-19 pandemic. *Accounting, Organizations and Society*. <https://doi.org/10.1016/j.aos.2022.101346>

- Bergh, M., Finci, A. & Oyier, B. (2021, 7. april). Redusert grensehandel ga økt handel i Norge i koronaåret 2020. Hentet fra <https://www.ssb.no/varehandel-og-tjenesteyting/artikler-og-publikasjoner/reduisert-grensehandel-ga-okt-handel-i-norge-i-koronaaret-2020>
- Bjørkholt, S. (2020, 8. desember). Få konkurser i koronatid. Hentet fra <https://www.ssb.no/virksomheter-foretak-og-regnskap/artikler-og-publikasjoner/fakonkurser-i-koronatid>
- Bokføringsloven. (2004). Lov om bokføring. (LOV-2004-11-19-73) Hentet fra <https://lovdata.no/lov/2004-11-19-73>
- Bougroug, A., Kjos, Ø. K. & Sletten, P. (2021). *Økonomisk utvikling gjennom Covid-19: En sammenligning av utvikling i Norge, Sverige og Danmark* (Rapport 2021/14). Hentet fra <https://www.ssb.no/nasjonaltregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/attachment/450956?ts=178ca845f00>
- Bryde, E. & Finsrud, K. (2021). *Digitalisering av kredittgivningsprosessen i norske banker: En studie av konsekvensene ved en digitalisert kredittgivningsprosess, og hvordan bankene fremover vil hensynta regnskapsmanipulasjon og bærekraftsrapportering i risikovurdering av bedriftskunder* (Masteroppgave, Universitetet i Agder). Hentet fra <https://hdl.handle.net/11250/2784017>
- Brønnøysundregistrene. (2022, 4. januar). Konkursstatistikk 2018-2021. Hentet fra <https://www.brreg.no/produkter-og-tjenester/statistikk/statistikk-fra-konkursregisteret/>
- Busch, T. (2013). *Akademisk skriving for bachelor og masterstudenter*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bøhren, Ø. (2011). *Eierne, styret og ledelsen: Corporate governance i Norge*. Fagbokforlaget: Bergen
- Carlberg, B. S. (2003). Bruk av covenants i låneavtaler. *Praktisk økonomi og finans*, 19(1), 99-106. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2871-2003-01-09>
- Carvalho, L. (2021). *Managing through a pandemic: ex-ante earnings uncertainty and income-decreasing earnings manipulation in 2020* (Masteroppgave, Universidade Católica Portuguesa). Hentet fra https://repositorio.ucp.pt/bitstream/10400.14/35383/1/152119106_Leonor%20Carvalho_DPDA.pdf
- Chintrakarn, P., Jiraporn, P. and Kim, Y. S. (2018). Did firms manage earnings more aggressively during the financial crisis? *International Review of Finance*, 18(3), 477-494. <https://doi.org/10.1111/irfi.12135>
- Cimini, R. (2015). How has the financial crisis affected earnings management? A European study. *Applied Economics* (47)3, 302-317. <https://doi.org/10.1080/00036846.2014.969828>
- Conrad, J., Cornell, B. & Landsman, W. R. (2002). When Is Bad News Really Good News? *The Journal of Finance*, 57(6), 2507-2532. <https://doi.org/10.1111/1540-6261.00504>
- Deloitte. (2020). Hjemmekontor under Covid-19: Deloitte Advokatfirmas undersøkelse av norske arbeidsgiveres forpliktelser ved bruk av hjemmekontor. Hentet fra <https://www2.deloitte.com/no/no/pages/legal/articles/hjemmekontor-under-covid-19.html>

- Demerjian, P., Lev, B., Lewis, M. & McVay, S. (2013). Managerial Ability and Earnings Quality. *The Accounting Review*, 88(2), 463-498. <http://doi.org/10.2308/accr-50318>
- Deo, P. & Liu, C. Z. (2016). All Cash is not Created Equal: Detecting Fraudulent Cash Flows. *Journal of Forensic & Investigative Accounting* 8(2), 325-337. <http://web.nacva.com.s3.amazonaws.com/JFIA/Issues/JFIA-2016-No2-9.pdf>
- Dichev, I., Graham, J., Harvey, C. & Rajgopal, S. (2013). Earnings Quality: Evidence from the Field. *Journal of Accounting and Economics*, 56(2-3), 1-33. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2013.05.004>
- Dimitras, A., Kyriakou, M. and Iatridis, G. (2015). Financial crisis, GDP variation and earnings management in Europe. *Research in International Business and Finance*, 34, 338-354. <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2015.02.017>
- Empson, L. (2021). Researching the Post-Pandemic Professional Service Firm: Challenging our Assumptions. *Journal of Management Studies* 58(5), 1383-1388. <http://dx.doi.org/10.1111/joms.12697>
- Ertesvåg, F. (2020, 16. mars). Frisører skuffet over krisepakke – uten inntekt i 16 dager etter yrkesforbud. E24. Hentet fra <https://e24.no/naeringsliv/i/awoxL2/frisoerer-skuffet-over-krisepakke-uten-inntekt-i-16-dager-etter-yrkesforbud>
- Filip, A. and Raffournier, B. (2014), Financial crisis and earnings management: the European evidence. *The International Journal of Accounting*, 49(4), 455-478 <https://doi.org/10.1016/j.intacc.2014.10.004>
- Finans Norge. (2021, 17. juni). Høyere motsyklisk kapitalbuffer for banker. Hentet fra <https://www.finansnorge.no/aktuelt/nyheter/2021/06/norges-bank-varsler-hoyere-motsyklisk-kapitalbuffer-for-banker/>
- Finansavtaleloven. (1999). Lov om finansavtaler og finansoppdrag (LOV-1999-06-25-46). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/1999-06-25-46>
- Finansdepartementet. (2020a). *Nasjonalbudsjettet 2021* (Meld. St. 1 (2020-2021)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-1-20202021/id2768215/?ch=1>
- Finansdepartementet. (2020b, 5. april). Foretak med minst 30% omsetningsfall kan få kompensasjon [Pressemelding]. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/fin/pressemeldinger/2020/foretak-med-minst-30--omsetningsfall-kan-fa-kompensasjon/id2696396/>
- Finansdepartementet. (2021). *Nasjonalbudsjettet 2022* (Meld. St. 1 (2021-2022)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-1-20212022/id2875458/>
- Finanstilsynet. (2017). *Tematilsyn om alternative resultatmål*. Hentet fra <https://www.finanstilsynet.no/contentassets/feba848927be4ee0ac7789a7e14d0c73/tematilsyn-om-alternative-resultatmal-2017.pdf>
- Finanstilsynet. (2020, 7. februar). Bank og finans. Hentet fra <https://www.finanstilsynet.no/forbrukerinformasjon/bank-og-finans/>
- Finneide, G. K. (2014). Revisors virksomhet sett fra ØKOKRIMs ståsted. *Revisjon og Regnskap*, 2014(3). Hentet fra <https://www.revregn.no/asset/pdf/2014/3-38-43.pdf>
- Fjærli, E. & Hoang, J. K. T. (2020, 8. juni). Koronakrisens innvirkning på antall konkurser. Hentet fra <https://www.ssb.no/virksomheter-foretak-og-regnskap/artikler-og-publikasjoner/koronakrisens-innvirkning-pa-antall-konkurser>

- Folkehelseinstituttet. (2022, 2. februar). Fakta om koronaviruset SARS-CoV-2 og sykdommen covid-19. Hentet fra <https://www.fhi.no/nettpub/coronavirus/fakta/fakta-om-koronavirus-coronavirus-2019-ncov/>
- Franceschetti, B. M. & Koschtial, C. (2013). Do bankrupt companies manipulate earnings more than the non-bankrupt ones? *Journal of Finance and Accountancy*, 12, 1-22. <https://www.aabri.com/manuscripts/121426.pdf>
- Francis, B., Hasan, I. and Wu, Q. (2013). The benefits of conservative accounting to shareholders: evidence from the financial crisis. *Accounting Horizons*, 27(2), 319-346. <https://doi.org/10.2308/acch-50431>
- Francis, J., Huang, A., Rajgopal, S. & Zang, A. (2008). CEO Reputation and Earnings Quality. *Contemporary Accounting Research*, 25(1), 109-147. <https://doi.org/10.1506/car.25.1.4>
- Franz, D., HassabElnaby, H. & Lobo, G. (2014). Impact of proximity to debt covenant violation on earnings mangement. *Review of Accounting*, 19(1), 473-505. <https://doi.org/10.1007/s11142-013-9252-9>
- Funnemark, N. S. & Solum, C. (2021, 16. januar). Skatteinnkreving under koronakrisen. Hentet fra <https://www.skatteetaten.no/en/presse/nyhetsrommet/skatteinnkreving-under-koronakrisen/>
- Gjesdal, F. (2003). Resultatkvalitet anno 2003. *Praktisk økonomi og finans*, 19(1), 51-67. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2871-2003-01-07>
- Gould, S. & Leka, L. (2020, 4. mai). Reporting and Fraud Risk Arising from COVID-19 Pose Significant Challenges for Professional Accountants. Hentet fra <https://www.ifac.org/knowledge-gateway/contributing-global-economy/discussion/reporting-and-fraud-risk-arising-covid-19-pose-significant-challenges-professional-accountants>
- Guidry, F., Leone, A. & Rock, S. (1999). Earnings-based bonus plans and earnings management by business-unit managers. *Journal of Accounting & Economics* 26(1-3), 113-142. [https://doi.org/10.1016/S0165-4101\(98\)00037-8](https://doi.org/10.1016/S0165-4101(98)00037-8)
- Gupta, C. M. & Kumar, D. (2020). Creative accounting a tool for financial crime: a review of the techniques and its effects. *Journal of Financial Crime*, 27(2), 397-411. <http://dx.doi.org/10.1108/JFC-06-2019-0075>
- Habib, A., Bhuiyan, M. B. U. & Islam, A. (2013). Financial distress, earnings management and market pricing of accruals during the global financial crisis. *Managerial Finance*, 39(2), 155-180. <https://doi.org/10.1108/03074351311294007>
- Hambir, T., Patil, N. & Golcha, S. (2020). The risk of financial statement fraud in the wake of COVID-19. Hentet fra https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/in/Documents/finance/in-fa-FinancialStatement_06.05.20_v2.pdf
- Haugen, O. C. & Hesthag, B. (2020). *Digitalisering, Regnskapsmanipulasjon og Bærekraftsrapportering: En studie av hvordan banker hensyntar digitalisering, regnskapsmanipulasjon og bærekraftsrapportering i sin risikovurdering av bedriftskunder* (Masteroppgave, Universitetet i Agder). Hentet fra <https://hdl.handle.net/11250/2678735>

- Healy, P. (1985). The effect of bonus schemes on accounting decisions. *Journal of Accounting and Economics* 7(1-3), 85-107. [https://doi.org/10.1016/0165-4101\(85\)90029-1](https://doi.org/10.1016/0165-4101(85)90029-1)
- Healy, P. & Wahlen, J. (1999). A Review of the Earnings Management Literature and Its Implications for Standard Setting. *Accounting Horizons*, 13(4), 365-383. <https://doi.org/10.2308/acch.1999.13.4.365>
- Heskestad, T. (2015). Resultat kvalitetsanalyse, røde flagg og driftsinntekter. *Revisjon og Regnskap*, 2015(8). Hentet fra <https://www.revregn.no/asset/pdf/2015/8-33-40.pdf>
- Heskestad, T. (2016). Manipulering av kostnader. *Revisjon og Regnskap*, 2016(4). Hentet fra <https://www.revregn.no/asset/pdf/2016/4-33-9.pdf>
- Holden, S. (2017). *Makroøkonomi*. Cappelen Damm.
- Hopland, S. & Fraser, S. A. (2020, 29. april). Stengt for oppussing – fikk 355.720 kroner i kontantstøtte. Hentet fra <https://e24.no/naeringsliv/i/wP2Pvn/stengte-for-oppussing-fikk-355720-kroner-i-kontantstoette>
- IAASB. (2010). ISA 200 Overordnede mål for den uavhengige revisor og gjennomføringen av en revisjon i samsvar med de internasjonale revisjonsstandardene. Hentet fra <https://www.revisorforeningen.no/globalassets/fag/standarder-og-veiledninger/revisjonsstandardene/pr-09022021-regnskapsar-fra-15122021/isa-200-n-0221-fra-regnskapsar-som-begynner-15.12.21-eller-senere.pdf>
- IAASB. (2010). ISA 240 Revisors oppgaver med og plikter til å vurdere misligheter ved revisjon av regnskaper. Hentet fra <https://www.revisorforeningen.no/globalassets/fag/standarder-og-veiledninger/revisjonsstandardene/pr-09022021-regnskapsar-fra-15122021/isa-240-0221-fra-regnskapsar-som-begynner-15.12.21-eller-senere.pdf>
- IAASB. (2010). ISA 320 Vesentlighet ved planlegging og gjennomføring av en revisjon. Hentet fra <https://www.revisorforeningen.no/globalassets/fag/standarder-og-veiledninger/revisjonsstandardene/isa-320-vesentlighet-ved-planlegging-og-gjennomforing-av-en-revisjon.pdf>
- Iqbal, J. (2020). *Revisors rolle i regnskapsmanipulasjon/Økonomisk kriminalitet* (Masteroppgave, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet). Hentet fra <https://hdl.handle.net/11250/2660702>
- Jahmani, Y., Dowling, W. & Torres, P. (2010). Goodwill Impairment: A New Window For Earnings Management? *Journal of Business & Economics Research* 8(2), 19-23. <http://dx.doi.org/10.19030/jber.v8i2.669>
- Jensen, C., Johansson, S. & Löfström, M. (2005). Project relationships – A model for analyzing interactional uncertainty. *International Journal of Project Management*, 24(1), 4-12. <https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2005.06.004>
- Johannessen, A., Christoffersen, L. & Tuft, P. A. (2020). *Forskningsmetode for økonomiske-administrative fag* (4. utg.). Oslo: Abstrakt forlag.
- Johansen, A. D. (2020, 14. september). Her er vinnerne og taperne et halvt år etter at korona stengte landet. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/nordland/disse-tapte-og-vant-pa-koronaviruset--se-lista-ett-halvt-ar-etter-nedstengningen-1.15151398>

- Jonassen, B. M. (2022, 12. januar). Back in Black. Hentet fra <https://kapital.no/kapitalt/2022/01/12/7797328/bjarte-m.-jonassen-deloitte-alternative-resultatmal-kan-gjore-ellers-rode-tall-sorter-igjen>.
- Jones, M. J. (2012). Creative Accounting, Fraud and International Accounting Scandals. <https://doi.org/10.1002/9781119208907.ch1>
- Karpoff, J. M. (2021). The future of financial fraud. *Journal of Corporate Finance*, 66. Hentet fra <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2020.101694>
- Kerstein, J. & Rai, A. (2007). Intra-year shifts in the earnings distribution and their implications for earnings management. *Journal of Accounting and Economics*, 44, 399-419. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2007.04.004>
- Kinserdal, F. (2014). Hvordan manipulere med regnskapet. *Magma*, 2014(1), 18-25. Hentet fra <https://old.magma.no/hvordan-manipulere-med-regnskapet>
- Kinserdal, F. (2017). Hva er regnskapsmanipulasjon, og hvordan kan den best avdekkes? *Magma*, 2017(1), 69-78. Hentet fra <https://old.magma.no/hva-er-regnskapsmanipulasjon-og-hvordan-kan-den-best-avdekkes1>
- Kinserdal, F. (2018). Nye og bedre nøkkeltall i regnskapsanalysen. *Revisjon og Regnskap*, 2018(7). Hentet fra <https://www.revregn.no/asset/pdf/2018/7-22-7.pdf>
- Kjos, Ø. K. & Helliesen, M. K. (2020, 25. august). Nedgang i norsk økonomi i 2. kvartal er den dypeste SSB har målt. *Statistisk sentralbyrå*. Hentet fra <https://www.ssb.no/nasjonaltregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/nedgangen-i-norsk-okonomi-i-2.kvartal-er-den-dypeste-ssb-har-malt>
- Kolk, B. V. D., Veen-Dirks, P. M. G. V. & Bogt, H., J. T. (2018). The Impact of Management Control on Employee Motivation and Performance in the Public Sector. *European Accounting Review* 28(5), 901-928. <https://doi.org/10.1080/09638180.2018.1553728>
- Kousenidis, D., Ladas, A. and Negakis, C. (2013). The effects of the European debt crisis on earnings quality. *International Review of Financial Analysis*, 30, 351-362. <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2013.03.004>
- Kristoffersen, T. (2014). *Virksomhetsstyring og regnskapsorganisering: Lærebok*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Kristoffersen, T. (2016). *Årsregnskapet – en grunnleggende innføring* (5. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Krumsvik, R. J. (2015). *Forskningsdesign og kvalitativ metode; Ei innføring*. Bergen: Fagbokforlaget
- Langli, J. C. (2005). Regnskapskvalitet – om hvordan regnskapsmessig støy svekker kvaliteten på regnskapsinformasjon. *Praktisk økonomi og finans*, 21(1), 49-62. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2871-2005-01-07>
- Latridis, G. & Dimitras, A. I. (2013). Financial crisis and accounting quality: Evidence from five European countries. *Advances in Accounting*, 29(1), 154-160. <https://doi.org/10.1016/j.adiac.2013.03.001>
- Lew, L., Tan, A., Gitau, M. & Varley, K. (2022, 27. april). The Covid Resilience Ranking: The Best and Worst Places to Be in a World Divided Over Covid. *Bloomberg*. Hentet fra <https://www.bloomberg.com/graphics/covid-resilience-ranking/>
- Malmendier, U. & Tate, G. (2009). Superstar CEOs. *The Quarterly Journal of Economics*, 124(4), 1593-1638. <https://doi.org/10.1162/qjec.2009.124.4.1593>

- Matsuura, S. (2008). On the relation between real earnings management and accounting earnings management: income smoothing perspective. *Journal of International Business Research*, 7(3), 63-77.
- Merchant, K. A. & Van der Stede, W. A. (2017). *Management Control Systems: Performance Measurement, Evaluation and Incentives* (4 utg.). New York: Pearson.
- Mitchell, D. (2020, 16. april). COVID-19: the perfect fraud and corruption storm. KPMG NewsRoom. Hentet fra <https://newsroom.kpmg.com.au/covid-19-perfect-fraud-corruption-storm/>
- Myklathun, K. H. (2022). *Stor mangel på arbeidskraft* (NAV's Bedriftsundersøking 2022). Hentet fra <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/kunnskap/analyser-fra-nav/arbeid-og-velferd/arbeid-og-velferd/bedriftsundersokelsen>
- Naidu-Ghelani, R. (2015, 6. november). Companies still bending finance rules, Enron boss warns. *BBC*. <https://www.bbc.com/news/business-34742691>
- Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (u.å.). Hvordan pandemien rammer oss. Hentet 16. februar 2022 fra <https://www.nkvts.no/hvordan-pandemien-rammer-oss/>
- NAV. (2021, 13. januar). Arkiv – Helt ledige 2020. Hentet fra <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/statistikk/arbeidssokere-og-stillinger-statistikk/relatert-informasjon/arkiv-helt-ledige.2020>
- Nes, R. B., Aarø, L. E., Vedaa, Ø & Nilsen, T. S. (2020, 17. desember). Livskvalitet og psykisk helse under koronapandemien november-desember 2020. Hentet fra <https://www.fhi.no/div/helseundersokelser/fylkeshelseundersokelser/livskvalitet-og-psykisk-helse-under-koronaepidemien--nov-des-2020/>
- Neste Bank. (2022). Banker i Norge (oppdatert 2022). Hentet 2022, 9. februar fra <https://nestebank.no/banker/>
- NHO. (2021). *Økonomisk overblikk 1/2021: Hjemmekontor - ikke for alle, alltid*. Hentet fra <https://www.nho.no/siteassets/publikasjoner/kvartdalsrapporter/210404-oo-1-2021.pdf>
- Nickelsen, E. & Hirsch, E. (2022, 16. februar). Sterk gjeninnhenting i norsk økonomi i 2021. Hentet fra <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/nasjonalregnskap/statistikk/nasjonalregnskap/artikler/sterk-gjeninnhenting-i-norsk-okonomi-i-2021>
- Nilsen, F. S. (2021, 2. mars). Milliardhopp for byggevarehusene: Positiv konsekvens av coronaen. *E24*. Hentet fra <https://e24.no/norsk-oekonomi/i/jBmIXe/milliardhopp-for-byggevarehusene-positiv-konsekvens-av-coronaen>
- Norges Bank. (2019, 10. april). Hvordan påvirker renten økonomien og inflasjonen? Hentet fra <https://www.norges-bank.no/kunnskapsbanken/styringsrenten/hvordan-pavirker-renten-okonomien/>
- Norges Bank. (2020, 7. mai). Styringsrenten redusert til null prosent [Pressemelding]. Hentet fra <https://www.norges-bank.no/aktuelt/nyheter-og-hendelser/Pressemeldinger/2020/2020-05-07-pressemelding-rente/>
- Norges Bank. (2021, 21. september). Hva er motsyklisk kapitalbuffer. Hentet fra <https://www.norges-bank.no/kunnskapsbanken/finansiell-stabilitet/hva-er-motsyklisk-kapitalbuffer/>

- Norges Forskningsråd. (2021). Indikatorrapporten 2021. Hentet fra <https://www.forskningsradet.no/contentassets/c13c9822d47542108d768dfb4a8479c4/i ndikatorrapporten-2021.pdf>
- Norsk Senter for forskningsdata. (u.å.). Hva er personopplysninger. Hentet 4. mai 2022 fra <https://www.nsd.no/personverntjenester/oppslagsverk-for-personvern-i-forskning/hva-er-personopplysninger/>
- Norsk Sportbransjeforening. (2020, 31. august). Sportskjedene sprenge alle grenser i andre kvartal. Hentet fra <https://sportsbransjen.no/nyhetsarkiv/sportskjedene-sprengte-alle-grenser-i-andre-kvartal>
- NOU 2008: 16. (2008). *Om foretaksstyring og tiltak mot manipulering av finansiell informasjon*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2008-16/id526814/?ch=3>
- NOU 2021: 6. (2021). *Myndighetenes håndtering av koronapandemien*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2021-6/id2844388/?ch=1>
- NRK. (2022, 12. mai). Seks personer tiltalt for grov hvitvasking av koronamidler. *NRK Nyheter*. Hentet fra <https://www.nrk.no/nyheter/seks-personer-tiltalt-for-grov-hvitvasking-av-koronamidler-1.15964422>
- Olsen, A. B. (2007). *Økonomisk kriminalitet: Avdekking, gransking og forebygging*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Otterbech, A. M. & Johansen, M. (2020). Den eksterne revisors arbeid med å forebygge og avdekke misligheter (Masteroppgave, Universitetet i Agder). Hentet fra <https://hdl.handle.net/11250/2678739>
- Parton, T., Rajarao, V. & Skalak, S. (2009). *The Global Economic Crime Survey: Economic crime in a downturn*. Hentet fra <https://www.pwc.com/gx/en/economic-crime-survey/pdf/global-economic-crime-survey-2009.pdf>
- Payne, J. & Robb, S. (2001). Earnings Management: The Effect of Ex Ante Earnings Expectations. *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, 15(4), 371-392. <http://dx.doi.org/10.1177/0148558X0001500401>
- Penman, S. H. (2013). *Financial Statement Analysis and Security Valuation*. McGraw Hill.
- Penman, S. H. & Zhang, X. (2002). Accounting Conservatism, the Quality of Earnings, and Stock Returns. *The Accounting Review*, 77(2), 237-264. <https://doi.org/10.2308/accr.2002.77.2.237>
- Petersen, C., Plenborg, T. & Kinserdal, F. (2017). *Financial Statement Analysis: Valuation - Credit analysis - Performance Evaluation*. Bergen: Fagbokforlaget
- Putra, W. M. (2022). The Effect of Corporate Financial Pressure on Financial Statement Fraud during the COVID-19 Pandemic. *Proceedings of the International Conference on Sustainable Innovation Track Accounting and Management Sciences*. 125-132. Hentet fra <https://dx.doi.org/10.2991/aebmr.k.211225.018>
- PwC. (2020). *Forenklet IFRS: Hva, hvem og hvordan*. Hentet 17. februar 2022 fra <https://www.pwc.no/no/publikasjoner/ifrs/forenklet-ifrs-hva-hvem-og-hvordan.pdf>
- Quintini, G. (2011). Over-Qualified or Under-Skilled: A Review of Existing Literature. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 121. <https://dx.doi.org/10.1787/5kg58j9d7b6d-en>

- Randøy, T. & Koekebakker, S. (2002). Verdiskapende eierstyring i norske børsnoterte selskaper. *Praktisk økonomi og finans*, 18(1), 57-64.
<https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2871-2002-01-06>
- Regnskapsloven. (1998). Lov om årsregnskap m.v. (LOV-1998-07-17-56). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/1998-07-17-56>
- Revisorforeningen. (2019, 21. juni). Dansk storbank innfører revisjonsplikt for alle næringslivskunder. Hentet fra <https://www.revisorforeningen.no/om-oss/dnr-mener1/dansk-storbank-innforer-revisjonsplikt-for-alle-naringslivskunder/>
- Revisorforeningen. (2021a, 15. juni). Årsregnskapsfristen utsettes med to måneder. Hentet fra <https://www.revisorforeningen.no/fag/nyheter/utsatt-frist-for-aarsregnskapet/>
- Revisorforeningen. (2021b, 16. desember). Sterk vekst i revisjonsbransjen. Hentet fra <https://www.revisorforeningen.no/om-oss/dnr-mener1/sterk-vekst-i-revisjonsbransjen/>
- Revisorforeningen. (2021c, 26. mai). Årsrapport 2020. Hentet fra <https://www.revregn.no/asset/blapdf/aarsberetning-2020/>
- Revisorloven. (2020). Lov om revisjon og revisorer. (LOV-2020-11-20-128). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/2020-11-20-128>
- Ryste, M. (2015). *Resultatkvalitet anno 2015: en casestudie av norske regnskapskandaler* (Masteroppgave). Norges Handelshøyskole, Bergen.
- Samferdselsdepartementet. (2020, 19. mars). Omfattende tiltakspakke for norsk luftfart: 6 milliarder i lånegaranti [Pressemelding]. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/nfd/pressemeldinger/2020/omfattende-tiltakspakke-for-norsk-luftfart-6-milliarder-i-lanegaranti/id2694265/>
- Schilit, H. M. & Perler, J. (2010). *Financial Shenanigans: How to Detect Accounting Gimmicks & Fraud in Financial Reports* (3. utg.). McGraw-Hill Professional.
- Skaalbones, S. & Haakens, I. (2020, 20. desember). Informasjon om færre kontroller reduserer støtten til kompensasjonsordningen. Hentet fra <https://www.skatteetaten.no/en/about-the-tax-administration/analyse-og-rapporter/analysenytt/farre-kontroller-reduserer-stotten-til-kompensasjonsordningen/>
- Skatteetaten. (2020). SERO ekstra høst 2020: Skatteetatens bedriftsundersøkelse om Etterlevelser, Rapportering og Oppdagelsesrisiko med tillegg om Koronapandemiens betydning. Hentet fra <https://www.skatteetaten.no/globalassets/om-skatteetaten/analyse-og-rapporter/rapporter/sero-2020-host-endelig-versjon---24-jan-2021.pdf>
- Skatteetaten. (2021). SERO 2021: Skatteetatens undersøkelse om Etterlevelser, Rapportering og Oppdagelsesrisiko. Hentet fra <https://www.skatteetaten.no/globalassets/om-skatteetaten/analyse-og-rapporter/rapporter/sero-2021-var.pdf>
- Skotvold, K. (2021, 18. mai). Regnskapsloven endres 1. juli 2021. Hentet fra <https://www.regnskapnorge.no/faget/artikler/regnskap/regnskapsloven-endres-1.-juli-2021/>
- Skrudland, E. K. & Hammersbøen, K. (2017). *Regnskapsmanipulasjon - et casestudie*. (Masteroppgave, Universitetet i Agder). Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/2454769>

- Statistisk sentralbyrå. (2022, 6. januar). Virksomheter. Hentet fra <https://www.ssb.no/virksomheter-foretak-og-regnskap/virksomheter-og-foretak/statistikk/virksomheter>
- Statsministerens kontor. (2020a, 12. mars). Omfattende tiltak for å bekjempe koronaviruset [pressemelding]. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/smk/pressemeldinger/2020/nye-tiltak/id2693327/>
- Statsministerens kontor. (2020b, 13. mars). Regjeringens strakstiltak for å dempe de økonomiske virkningene av koronaviruset [Pressemelding]. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/smk/pressemeldinger/2020/regjeringens-strakstiltak-for-a-dempe-de-okonomiske-virkningene-av-koronaviruset/id2693442/>
- Stewart, G. B. (2003). How to Fix Accounting – Measure and Report Economic Profit. *Journal of Applied Corporate Finance*, 15(3), 63-82. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6622.2003.tb00461.x>
- Sweeney, A. (1994). Debt-covenant violations and managers' accounting responses. *Journal of Accounting and Economics*, 17(3), 281-308. [https://doi.org/10.1016/0165-4101\(94\)90030-2](https://doi.org/10.1016/0165-4101(94)90030-2)
- Sættem, J. B., Losnegård, A., Kampevoll, F. & Tollersrud, T. (2020, 8. mai). Norges Bank med historisk nullrente – nå følger bankene etter. *NRK*. Hentet fra https://www.nrk.no/norge/sjefokonom_-norge-kan-fa-nullrente-i-dag-1.15007381
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitative metoder* (5. utg.). Bergen: Fagbokforlaget
- Trombetta, M. & Imperatore, C. (2014). The dynamic of financial crises and its non-monotonic effects on earnings quality. *Journal of Accounting and Public Policy*, 33(3), 205-232. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2014.02.002>
- Türegün, N. (2020). Does financial crisis impact earnings management? Evidence from Turkey. *Journal of Corporate Accounting and Finance*, 31(1), 64-71. <https://doi.org/10.1002/jcaf.22418>
- Tvedt, T. & Thaysen, K. (2015). Misligheter og revisors rolle. *Revisjon og Regnskap*, 2015(6), 46-49. Hentet fra <https://www.revregn.no/asset/pdf/2015/6-46-9.pdf>
- Vatne, R., A. & Jensen, Ø. (2018). *Revisors ansvar i kampen mot regnskapsmanipulasjon* (Masteroppgave, Universitetet i Agder). Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/2562630>.
- Veronesi, P. (1999). Stock Market Overreaction to Bad News in Good Times: A Rational Expectations Equilibrium Model. *The Review of Financial Studies* 12(5), 975-1007 <https://doi.org/10.1093/rfs/12.5.975>
- Wang, Y. S. & Huang, P. C. (2014). Earnings manipulation and profitability. *Economic computation and economic cybernetics studies and research*, 48(1), 1-22
- Wright, M. Y. (2020, 5. juni). *Slik skiller koronakrisen seg fra tidligere kriser på arbeidsmarkedet* [Pressemelding]. Hentet fra <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/kunnskap/nav-og-koronapandemien>

- Wronka, C. (2021). Impact of COVID-19 on financial institutions: Navigating the global emerging patterns of financial crime. *Journal of Financial Crime*, 29(2), 476-490. <https://doi.org/10.1108/JFC-03-2021-0073>
- Økokrim. (2020). *Trusselvurdering 2020* (Økokrim rapport). Hentet fra <https://www.okokrim.no/trusselvurdering-2020.6304950-411472.html>
- Ånestad, T. K. (2021, 26. mai). Nedgang i fastlandsøkonomien i 1. kvartal. Hentet fra <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/nedgang-i-fastlandsokonomien-i-1.kvartal>

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide - Revisjonsselskaper

Bakgrunnsinformasjon

1. Hvilken stilling/arbeidsoppgaver har du?
2. Er du oppdragsansvarlig revisor?
3. Hvor lang arbeidserfaring har du?

Generelt om regnskapsmanipulasjon og regnskapsstrekking

4. Hva legger du i begrepet regnskapsmanipulering?
5. Assosierer du å tøyne regnskapsregler - det vi kaller regnskapsstrekking - med manipulasjon av regnskap?
6. Hvor mener du skille mellom regnskapsstrekking og regnskapsmanipulering går?
7. Anser du regnskapsmanipulasjon som problematisk med tanke på konsekvensene bruken av et manipulert regnskap kan medføre?
8. Anser du det å tøyne regnskapsregler som problematisk med tanke på konsekvensene det kan medføre?
9. Opplever du at omfanget av regnskapsmanipulasjon og regnskapsstrekking er et problem i næringslivet?
10. Har du eller selskapet du jobber for avdekket et manipulert regnskap?

Risikoområder og pandemiens effekter

11. Hvordan vurderer dere risikoen for regnskapsmanipulasjon i praksis?
  - a. Benytter dere revisjonsrisikomodellen?
  - b. Har dere justert revisjonsrisikomodellen som følge av Covid-19?
12. Hva tror du oftest er den utløsende årsaken til at regnskap manipuleres eller regler tøyes?
  - a. Har dere gjort noen vurderinger på om selskaper har fått ekstra motivasjon til å manipulere/strekke regnskap som følge av Covid-19?
13. Er det noen bransjer dere er særlig oppmerksomme på med tanke på manipulasjon?
  - a. Har dere sett en endring i hvilke bransjer som er spesielt utsatt med tanke på regnskapsmanipulering som følge av Covid-19?
14. Opplever du at størrelsen på kunden har noen påvirkning på risikoen for manipulering eller strekking av regnskap?
15. Tror du det har noen påvirkning på risikoen dersom selskapet har intern revisor?
16. Mener du at risikoen for at selskaper overvurderer resultatet har økt under Covid-19?
17. På den andre siden, mener du at risikoen for at selskaper underdriver resultatet under Covid-19 har økt?
  - a. Ser du en risiko for at regnskapet manipuleres for å motta støtte fra kompensasjonsordninger?
  - b. Har du erfart at selskaper har misbrukt kompensasjonsordningene eller feilaktig fått utbetalt midler?

18. Innebærer det at du totalt sett anser risikoen for regnskapsmanipulasjon økt som følge av Covid-19?
- a. Tror du at økt bruk av hjemmekontor under pandemien har påvirket risikoen for regnskapsmanipulasjon?
19. Hvilke regnskapsposter anser du som mest risikoutsatt for manipulasjon og/eller strekking av regnskap?
- a. Ser du en risiko for regnskapsmanipulasjon knyttet til regnskapsestimater?
  - b. Opplever du en endring i hvilke regnskapsposter som er risikoutsatt for regnskapsmanipulasjon og/eller tøying av regnskapsregler som følge av Covid-19?
20. I hvor stor grad benytter dere noteopplysninger i deres vurderinger?
- a. Opplever du at noteinformasjon er nyttig?
  - b. Opplever du at viktig noteinformasjon drukner i mengden?
  - c. Tenker du at det er problematisk at notekravene har blitt så forenklet for små foretak?
21. Anser du hyppige endringer av regnskapsprinsipper som en indikasjon på regnskapsmanipulering?
- a. Har du reagert på endringer i prinsipper under Covid-19?
22. Hvordan vurderer du risikoen for manipulasjon knyttet til alternative resultatmål?

Oppsummering

23. Er det noe du ønsker å legge til som du tenker kan være nyttig for oppgaven vår?

Vedlegg 2: Intervjuguide - Banker

Bakgrunnsinformasjon

1. Hvilken stilling/arbeidsoppgaver har du?
2. Hvor lang arbeidserfaring har du?

Generelt om regnskapsmanipulasjon og regnskapsstrekking

3. Hva legger du i begrepet regnskapsmanipulering?
4. Assosierer du å tøyne regnskapsregler - det vi kaller regnskapsstrekking - med manipulasjon av regnskap?
5. Hvor mener du skille mellom regnskapsstrekking og regnskapsmanipulering går?
6. Anser du regnskapsmanipulasjon som problematisk med tanke på konsekvensene bruken av et manipulert regnskap kan medføre?
7. Anser du det å tøyne regnskapsregler som problematisk med tanke på konsekvensene det kan medføre?
8. Opplever du at omfanget av regnskapsmanipulasjon og regnskapsstrekking er et problem i næringslivet?
9. Har du eller selskapet du jobber for vært bruker av et manipulert regnskap?

Risikoområder og pandemiens effekter

10. Hva tror du oftest er den utløsende årsaken til at regnskap manipuleres eller regler tøyes?
  - a. Har dere gjort noen vurderinger på om selskaper har fått ekstra motivasjon til å manipulere/strekke regnskap som følge av Covid-19?
11. Er det noen bransjer dere er særlig oppmerksomme på med tanke på manipulasjon?
  - a. Har dere sett en endring i hvilke bransjer som er spesielt utsatt med tanke på regnskapsmanipulering som følge av Covid-19?
12. Opplever du at størrelsen på kunden har noen påvirkning på risikoen for manipulering eller strekking av regnskap?
13. Hvordan benytter dere regnskap i deres vurderinger av bedriftskunder?
14. I hvor stor grad har dere tillit til at regnskapet dere vurderer ikke er manipulert?
15. Anser du risikoen for regnskapsmanipulasjon som økt under Covid-19?
  - a. Tror du økt bruk av hjemmekontor under pandemien har påvirket risikoen for regnskapsmanipulasjon?
16. Øker dere graden av automatiske søknadsbehandlinger av bedriftskunder?
  - a. Ser dere en risiko ved dette med tanke på manipulering eller strekking av regnskapet?
17. Hvilke regnskapsposter anser du som mest utsatt for manipulasjon og/eller strekking av regnskap?
  - a. Opplever du en endring i hvilke regnskapsposter som er risikoutsatt for regnskapsmanipulasjon og/eller tøyning av regnskapsregler som følge av Covid-19?

Forhold til revisor og revisjonsberetning

18. I hvilken grad benytter dere revisjonsberetningen i deres vurderinger av bedriftskunder?
19. I hvilken grad har dere tillit til revisors evne til å fange opp manipulasjon og/eller strekking av regler?
20. Hvilken betydning har det for dere dersom revisor ikke gir en normal revisjonsberetning?

Lånekrav (covenants)

21. Bruker dere finansielle nøkkeltall som covenants?
22. Hva tenker du om risikoen for å manipulere nøkkeltall for å oppfylle lånekrav (covenants)?
  - a. Har dere justert lånekrav (covenants) som følge av Covid-19?

Annen informasjon

23. Benytter dere noteinformasjon i deres kundevurderinger?
24. Anser du hyppige endringer av regnskapsprinsipper som en indikasjon på regnskapsmanipulering?
  - a. Har du reagert på endringer i disse under Covid-19?
25. I hvor stor grad benytter dere kontantstrømmer, og hvordan vektlegger dere slik informasjon opp mot regnskapsinformasjon for øvrig?
26. Bruker dere annen informasjon i deres kundevurderinger?

Oppsummering

27. Er det noe du ønsker å legge til som du tenker kan være nyttig for oppgaven vår?

Vedlegg 3: Diskusjonsnotat - Miriam Staddeland Karlsen

Dette diskusjonsnotatet medfølger som en del av den avsluttende masteroppgaven på det 2-årige masterstudiet i regnskap og revisjon ved Universitet i Agder (UiA). Handelshøyskolen ved UiA har tre kjerneverdier: internasjonalisering, innovasjon og ansvarlighet (UiA, u.å.). I dette diskusjonsnotatet vil begrepet *internasjonalisering* drøftes i lys av masteroppgaven og studieprogrammet som helhet. Innledningsvis introduseres masteroppgavens tema og hovedtrekk, videre belyses det hvordan internasjonalisering er implementert i studieprogrammet. Så diskuteres det hvordan begrepet kommer til uttrykk i masteroppgaven, før det til slutt gis en kort oppsummering.

Presentasjon av masteroppgavens tema og hovedtrekk:

Masteroppgaven omhandler temaet regnskapsmanipulering, som er en velkjent problematikk i den økonomiske verden. Regnskapsmanipulasjon handler om at bedrifter bevisst feilrapporterer regnskapsinformasjon med hensikt om å ville brukerne, på en måte som avviker fra den underliggende, økonomiske realiteten (Healy & Wahlen, 1999, s. 368, Kinserdal, 2017, s. 69; Petersen, Plenborg & Kinserdal, 2017, s. 457). Når det norske regnskapsregelverket åpner for subjektive vurderinger og lovlige tilpasninger (Baksaas & Stenheim, 2015, s. 80), kan man stille spørsmål rundt når tilpasningene blir så store at det bikker over til manipulasjon. Dette er et aspekt ved regnskapsmanipulering som er lite utforsket, og noe vi synes var interessant å ta et dypere dykk i. Samtidig ønsket vi å utforske hvordan den verdensomspennende koronapandemien har påvirket risikoen for at regnskap manipuleres eller regnskapsregler strekkes. Disse to momentene sammen utgjør masteroppgavens problemstilling:

Er regnskapsstrekking og regnskapsmanipulering to sider av samme sak, og har risikoen for at regnskap strekkes eller manipuleres økt som følge av Covid-19?

For å besvare problemstillingen utarbeidet vi fire ulike forskningsspørsmål som tok for seg ulike aspekter av manipulasjonsproblematikken. Første forskningsspørsmål tar sikte på hvor grensen mellom strekking og manipulering av regnskap går. Det andre forskningsspørsmålet belyser hvorvidt regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon er et problem i næringslivet. Videre tar det tredje forskningsspørsmålet for seg ulike risikoområder knyttet til strekking og manipulasjon, og til slutt omfatter det siste forskningsspørsmålet hvorvidt risikoen for regnskap strekkes eller manipuleres har økt som følge av koronapandemien.

I masteroppgaven ble ti informanter fra store, norske revisjonsselskaper og banker intervjuet, hvor deres erfaringer og synspunkter dannet grunnlaget for å besvare masteroppgavens forskningsspørsmål og problemstilling. Begrunnelsen for at utvalget bestod av to informantgrupper var at vi ønsket å se temaet fra to ulike perspektiver. Revisor har som oppgave å bekrefte regnskap, og i det ligger et ansvar med å avdekke økonomisk kriminalitet (Revisorloven, 2020, § 9-1). Samtidig er det slik at en stor del av norske foretak ikke er revisjonspliktige (Revisorforeningen, 2021), derfor trakk vi også inn banker som en andre informantgruppe, i lys av sin rolle som profesjonell bruker av regnskapsinformasjon.

Resultatet fra studien viser at det er stor uenighet rundt hvorvidt regnskapsstrekking er å anse som regnskapsmanipulering, samtidig mener flertallet av informantene at det ikke foreligger en klar grense som skiller disse begrepene fra hverandre i praksis. Det er også noe uenighet blant informantene når det kommer til om koronapandemien har påvirket risikoen for at regnskap strekkes eller manipuleres. Der enkelte informanter mener at risikoen ikke har økt fordi det egentlig har gått bra for veldig mange under pandemien, mener andre at risikoen har økt under pandemien. Den økte risikoen henger i stor grad sammen med kompensasjonsordningene som ble innført under pandemien. Basert på informantenes uenighet til om regnskapsstrekking og regnskapsmanipulering er to sider av samme sak, og uenigheten rundt hvorvidt risikoen for at regnskap manipuleres eller regnskapsregler tøyes har økt som følge av Covid-19, var det vanskelig å gi en klar konklusjon på oppgavens problemstilling.

Internasjonalisering i lys av studieprogrammet

I en globalisert businessverden hvor handel foregår på tvers av landegrenser og kontinenter, har universiteter en unik mulighet til å forberede og utdanne studenter gjennom å implementere internasjonale konsepter og erfaringer i studieprogrammer. Kunnskapsdepartementet (2021, s. 9) påpeker viktigheten av god kvalitet på høyere utdanning for å møte globale utfordringer, og at internasjonal eksponering tilfører utdanninger verdifulle perspektiver og kan løfte kvaliteten på utdanningen. Regjeringens mål er at internasjonalisering gjenkjennes i utdanningens pensum, at studenter blir undervist om internasjonale perspektiver og at studenter inngår i internasjonale læringsmiljø, samt at utveksling vil gi studenter unik internasjonal kunnskap og internasjonale impulser som kan gjøre studenter bedre rustet til en globalisert arbeidshverdag (Kunnskapsdepartementet, 2021, s. 9-10).

Internasjonalisering er som nevnt en av Handelshøyskolens kjerneverdier, og er høyst integrert i Handelshøyskolens strategi (UiA, u.å.). Mastergradsprogrammet i regnskap og revisjon er i

seg selv ikke spisset mot et internasjonalt perspektiv ettersom det i hovedsak skal forberede oss på arbeid i norsk næringsliv, enten som regnskapsfører, revisor eller innen andre økonomiske stillinger.

Likevel har internasjonalisering vært gjenkjennbart på flere måter gjennom utdanningsløpet. Blant annet har flere emner foregått på engelsk, deriblant Revisjon 1, Research Methods in Business, Financial Statement Analysis and Equity Valuation, Fraud Detection, Management Control Systems, Prosjektledelse og styring og Financial Accounting 5. I tillegg kommer flere av foreleserne vi har hatt gjennom utdanningsløpet kommer fra land som Tyskland, Finland og USA. Når universitet tilbyr fag på engelsk åpner det for at internasjonale studenter kan utveksle til Norge, noe som går direkte på Regjeringens målsetning om internasjonale læringsmiljøer. Samtidig vil internasjonalt fokus i emnene, samt utenlandske forelesere, tilføre studiet unike internasjonale perspektiver og erfaringer fra ulike deler av verden, noe som gis oss studenter nyttig kunnskap inn mot et potensielt arbeidsliv i internasjonal sammenheng, som igjen henger direkte sammen med Regjeringens målsetning om å integrere internasjonalisering i norske utdanningsløp.

Universitets internasjonale fokus har kommet tydelig frem gjennom flere av emnene i studieprogrammet, uavhengig om det har foregått på engelsk eller ikke. Det legges blant annet særlig vekt på de internasjonale regnskaps- og revisjonsstandardene i flere av masterprogrammets emner. Det internasjonale, finansielle rapporteringsrammeverket IFRS har et stort fokus både i Finansregnskap 4 og Financial Accounting 5, og på samme måte er de internasjonale revisjonsstandardene (ISA-ene) sentrale i både Revisjon 1 og Revisjon 2. I tillegg kommer det internasjonale fokuset frem gjennom andre emner, som i strategi- og ledelseemnene hvor et internasjonalt fokus integreres gjennom internasjonale konsepter og teorier som har blitt introdusert, deriblant prinsipal-agent teorien og det internasjonale konseptet mislighetstrianglet, som står svært sentralt i masteroppgaven vår. Dette er to sentrale teorier innen økonomifaget som er svært anvendelige på tvers av landegrenser og kulturer.

Særlig interessant både med tanke på begrepet internasjonalisering, men også masteroppgaven vår er emnet Fraud Detection. I dette emnet ble vi introdusert for manipulasjonsproblematikken, deriblant hvem som begår regnskapsmanipulasjon, hvordan dette begås og viktigheten med å forebygge og avdekke dette. Emnet hadde et tydelig internasjonalt fokus ved at det gjennomgående ble benyttet eksempler fra virkeligheten, i form av internasjonale regnskapsskandaler. Slik historien viser er ikke konsekvensene av regnskapsmanipulering og -

skandaler begrenset til selskapet selv, men kan påvirke en hel verdensøkonomi. Dette emnet var mye av inspirasjonen og grunnen til hvorfor vi valgte å skrive om nettopp temaet regnskapsmanipulasjon i masteroppgaven.

Internasjonalisering i lys av masteroppgaven

Selv om masteroppgaven tar for seg temaet regnskapsmanipulering i norsk sammenheng, gjennom bankers og revisjonsselskapers synspunkter på problematikken, strekker temaet regnskapsmanipulasjon seg langt ut over Norges grenser og er en velkjent problematikk verden over. De siste tiårene har vist hvordan regnskapsmanipuleringsskandaler har på virket hele samfunnet, herunder den velkjente Enron-saken på starten av 2000-tallet, i tillegg til Lehman Brothers-saken som av mange regnes som en av de utløsende årsakene til finanskrisen som rammet verden i 2008 (Franceschetti & Koschtial, 2013, s. 2). Dette viser at regnskapsmanipulering stadig er et aktuelt tema å belyse. Når det i tillegg har vært uttalt at 90% av regnskapsføring ligger i en gråsoner (Naidu-Ghelani, 2015), aktualiseres også oppgavens nyansering mellom lovlige tilpasninger i regnskapet og ulovlig regnskapsmanipulasjon.

I norsk sammenheng er grensedragningen mellom strekking og manipulering av regnskap lite utforsket, noe som medfører svært begrenset forskning på oppgavens tema. Dette har gjort at vi i hovedsak benytter internasjonal forskning i masteroppgaven vår. Det har imidlertid vært noe utfordrende fordi mye av forskningen tar for seg store og børsnoterte foretak, noe som gjør at forskningen ikke er helt overførbart til masteroppgaven, ettersom store deler av det norske bedriftsmarkedet består av små og mellomstore bedrifter (Statistisk sentralbyrå, 2022).

Som tidligere nevnt tar oppgaven utgangspunkt i to velkjente, internasjonale regnskaps- og manipulasjonsteorier, nemlig prinsippal-agent-teorien og mislighetstriangelen. Mislighetstriangelen er med på å beskrive hvorfor og i hvilke situasjoner regnskapsmanipulasjon oppstår, gjennom tre ulike elementer som må være til stede: press, mulighet og rasjonalisering (Tvedt & Thaysen, 2015, s. 46), mens prinsippal-agent-teorien beskriver hvordan ulike interesser innad i et selskap kan føre til interessekonflikt, og hvordan det potensielt kan medføre økt risiko for at regnskap manipuleres eller strekkes (Jensen, Johansson & Löfström, 2005, s. 6). Begge disse teoriene er sentrale i internasjonal sammenheng, da de er med på å underbygge manipulasjonsbegrepet, uavhengig av landegrensene og kultur.

Visere ønsket vi å undersøke hvordan den verdensomspennende koronapandemien har påvirket masteroppgavens tema, altså hvorvidt risikoen for at regnskap manipuleres eller regnskapsregler tøyes har økt som følge av Covid-19. Internasjonal forskning viser et delt syn

rundt risikoen for regnskapsmanipulasjon i lys av tidligere kriser. Der enkelte peker på at usikkerhet og nedgangstider medfører et økt press på bedrifter, og dermed en økt risiko for manipulasjon (Ross, 2016, s. 1), er det andre som trekker frem at kriser også kan medføre økt toleranse og lavere forventninger, noe som betyr at risikoen ikke nødvendigvis øker under kriser (Kousenidis, Ladas & Negakis, 2013, s. 361).

Da pandemien for alvor inntraff verden i 2020 medførte det store økonomiske usikkerheter for bedrifter verden over, og flere av de store revisjonsfirmaene var raskt ute og pekte på Covid-19 som en reell trussel og mulighet for at selskaper skulle begå regnskapsmanipulasjon (International Federation of Accountants, 2020). Her ble det blant annet påpekt at pandemien har åpnet nye muligheter og et press som potensielt kunne lede til økt risiko for uriktig regnskapsrapportering, noe som er direkte overførbart til mislighetstrianglet. Slik det blir trukket frem i litteraturen og som det fremkom gjennom intervjuene vil det å rettferdiggjøre regnskapsmanipuleringshandlinger være relativt enkelt dersom man både har et press og en mulighet til å begå regnskapsmanipulering.

Selv om Norge har blitt kåret til det beste landet å være i under koronapandemien (Lew, Tan, Gitau & Varley, 2022), og koronapandemien på mange måter er over her til lands, ønsket vi likevel å undersøke hvilken påvirkning Covid-19 har hatt på manipulasjonsrisikoen i norske foretak av flere grunner. Pandemiens konsekvenser og effekter på masteroppgavens tema er interessante å trekke frem i lys av internasjonalisering, blant annet fordi norske foretak ikke bare ble påvirket av norske restriksjoner og innskrenkninger, men ble også påvirket av forhold utenfor Norges grenser. Eksempelvis medførte nedstengninger i Kina en container- og shippingkrise, hvor norske foretak i stor grad ble påvirket av internasjonale krefter gjennom at selskaper slet med å få tak i containere, samtidig som fraktkostnader som skjød i været (Finborud, 2021).

I den grad man kan trekke ut situasjoner og kjennetegn ved pandemien som er overførbare til andre situasjoner vil en studie av pandemiens effekter være nyttig. De to siste årene har altså viser hvordan en uforutsett hendelse kan ramme en hel verden, også norske foretak. Samtidig har de siste månedene med krig og uro i Europa også vist at fremtiden også er uforutsigbar og vanskelig å forutse, noe flere av informantene i masteroppgaven trekker frem. Informanten trekker frem at det kanskje ikke er pandemien i seg selv som viser seg å være risikoen, men at etterdønningene av pandemien, og nettopp fremtiden, som er risikoen.

Når vi nå ser en trend hvor strømprisene er rekordhøye, matprisene skyter i været som følge av krigen i Ukraina, samtidig som stålpriser og annet byggmaterieell har hatt en enorm prisvekst, legges et betydelig kostnadspress på norske foretak (Brunborg, 2022). Slik det blir trukket frem både i litteraturen og gjennom intervjuene i masteroppgaven kommer det frem at de bransjene som er mest utsatt for manipulasjon er blant annet bygg- og anleggsbransjen, og entreprenørvirksomhet. Dette er bransjer som allerede opererer med små marginer. Hva skjer med manipulasjonsrisikoen i slike foretak når kostnadspresset stadig øker? Dette understreker oppfatningen om at fremtiden er usikker og uforutsigbar, og at det derfor er avgjørende å fortsette å rette blikket mot manipulasjonsproblematikken, samt at man trekker inn internasjonale trender inn i vurderingen. For selv det er snakk om den lille snekkervirksomheten på hjørnet, påvirkes likevel den av forhold langt utenfor Norges grenser.

Oppsummering

Kort oppsummert er altså internasjonalisering å gjenkjenne både i utdanningsløpet til masterprogrammet regnskap og revisjon, og i den avsluttende masteroppgaven. Internasjonalisering kommer til uttrykk i flere av studieprogrammets emner, blant annet gjennom internasjonale forelesere og et internasjonalt fokus i pensumet, noe som er i tråd med Regjeringens målsetning. Samtidig er begrepet også gjenkjennbart i masteroppgavens tema regnskapsmanipulasjon, som en velkjent problematikk verden over. I oppgaven introduseres internasjonale teorier, og en rekke tidligere internasjonale kriser legges til grunn. I tillegg til at oppgaven delvis tar for seg koronapandemien som de siste to årene har påvirket hele kloden.

Referanseliste

- Baksaas, K. M. & Stenheim, T. (2015). Prinsippbaserte versus regelbaserte regnskapsstandarder. *Praktisk økonomi og finans*, 31(1), 80-94.
<https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2871-2015-01-08>
- Brunborg, I. (2022, 19. februar). Ferske anslag endrer ikke økonomenes renteprognoser. *E24*. Hentet fra <https://e24.no/norsk-oekonomi/i/0GJogE/ferske-anslag-endrer-ikke-oekonomenes-renteprognoser>
- Finborud, J. (2021, 15. juni). Ventetiden har eksplodert og kapasiteten er sprengt: Forstyrrelsene er helt enorme. *Finansavisen*. Hentet fra <https://finansavisen.no/nyheter/shipping/2021/06/15/7689295/ventetiden-har-eksplodert-og-kapasiteten-er-sprengt-forstyrrelsene-er-helt-enorme>
- Franceschetti, B. M. & Koschtial, C. (2013). Do bankrupt companies manipulate earning more than the non-bankrupt ones? *Journal of Finance and Accountancy*, 12, 1-22.
<https://www.aabri.com/manuscripts/121426.pdf>

- Healy, P. & Wahlen, J. (1999). A Review of the Earnings Management Literature and Its Implications for Standard Setting. *Accounting Horizons*, 13(4), 365-383.
<https://doi.org/10.2308/acch.1999.13.4.365>
- International Federation of Accountants. (2020, 4. mai). Reporting and Fraud Risk Arising from COVID-19 Pose Significant Challenges for Professional Accountants. Hentet fra <https://www.ifac.org/knowledge-gateway/contributing-global-economy/discussion/reporting-and-fraud-risk-arising-covid-19-pose-significant-challenges-professional-accountants>
- Jensen, C., Johansson, S. & Löfström, M. (2005). Project relationships – A model for analyzing interactional uncertainty. *International Journal of Project Management*, 24(1), 4-12. <https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2005.06.004>
- Kinserdal, F. (2017). Hva er regnskapsmanipulasjon, og hvordan kan den best avdekkes?. *Magma*, 2017(1), 69-78. Hentet fra <https://old.magma.no/hva-er-regnskapsmanipulasjon-og-hvordan-kan-den-best-avdekkes1>
- Kousenidis, D., Ladas, A. and Negakis, C. (2013). The effects of the European debt crisis on earnings quality. *International Review of Financial Analysis*, 30, 351-362.
<https://doi.org/10.1016/j.irfa.2013.03.004>
- Kunnskapsdepartementet. (2021). *En verden av muligheter: Internasjonal studentmobilitet i høyere utdanning* (Meld. St. 7 (2020-2021)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-7-20202021/id2779627/?ch=2>
- Lew, L., Tan, A., Gitau, M. & Varley, K. (2022, 27. april). The Covid Resilience Ranking: The Best and Worst Places to Be in a World Divided Over Covid. Bloomberg. Hentet fra <https://www.bloomberg.com/graphics/covid-resilience-ranking/>
- Naidu-Ghelani, R. (2015, 6. november). Companies still bending finance rules, Enron boss warns. *BBC*. <https://www.bbc.com/news/business-34742691>
- Petersen, C., Plenborg, T. & Kinserdal, F. (2017). *Financial Statement Analysis: Valuation - Credit analysis - Performance Evaluation*. Bergen: Fagbokforlaget
- Revisorforeningen. (2021b, 16. desember). Sterk vekst i revisjonsbransjen. Hentet fra <https://www.revisorforeningen.no/om-oss/dnr-mener1/sterk-vekst-i-revisjonsbransjen/>
- Revisorloven. (2020). Lov om revisjon og revisorer. (LOV-2020-11-20-128). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/2020-11-20-128>
- Ross, P. (2016). Forensic Focus: Fraud risk increases in difficult economies. Hentet fra <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/pdf/2016/07/kpmg-forensic-focus-fraud-risk-in-difficult-economies.pdf>
- Statistisk sentralbyrå. (2022, 6. januar). Virksomheter. Hentet fra <https://www.ssb.no/virksomheter-foretak-og-regnskap/virksomheter-og-foretak/statistikk/virksomheter>
- Tvedt, T. & Thaysen, K. (2015). Misligheter og revisors rolle. *Revisjon og Regnskap*, 2015(6), 46-49. Hentet fra <https://www.revregn.no/asset/pdf/2015/6-46-9.pdf>
- UiA. (u.å.). Visjon og strategi. Hentet 22. mai 2022 fra <https://www.uia.no/om-uia/fakultet/handelshoeyskolen-ved-uia/visjon-og-strategi>

Vedlegg 4: Diskusjonsnotat - Mathias Haug Kjevik

Begrepet internasjonal kommer til uttrykk på ulike måter både i utdanningsløpet for master i regnskap og revisjon (MRR) og i masteroppgaven som avslutter utdanningen. Diskusjonsnotatet vil ta for seg disse uttrykkene. Først presenteres masteroppgaven i korte trekk. Deretter vil begrepet, og hvorfor det er en viktig del av strategien og mission statement til Handelshøyskolen ved UiA diskuteres. Deretter forklares hvordan begrepet utspiller seg i utdanningsløpet, blant annet ved å trekke inn hvorfor dette er gunstig og hvordan dette har inspirert masteroppgaven, og til slutt vil begrepet diskuteres ytterligere opp mot selve masteroppgaven. Her vurderes begrepet opp mot de teoretiske rammeverkene som benyttes, hvilke resultater som fremkommer av undersøkelsen og hvilke trender og effekter som er identifisert.

Presentasjon av masteroppgaven

Masteroppgaven tar for seg temaet regnskapsmanipulasjon, og i norsk sammenheng er det begrenset forskning innenfor temaet. Inspirert av en rekke tilfeller av regnskapsmanipulasjon, blant annet gjennom faget Fraud Detection som diskuteres senere, anså vi fenomenet som spennende å utforske, og relevant for fremtiden som revisor. Norske regnskapsregler er prinsippbasert som innebærer at en regnskapsavlegger må ta store skjønnsmessige vurderinger for å rapportere riktig informasjon (Baksaas & Stenheim, 2015, s. 80). Sammenkoblet med utsagnet til Andrew Fastow, Enrons tidligere CFO, der han uttrykker at 90% av regnskapsføringen ligger i gråsonen (Naidu-Ghelani, 2015) ønsket vi å undersøke hva som er en akseptabel utnyttelse av de skjønnsmessige vurderingene, og hva som er regnskapsmanipulasjon. I nyanseringen av fenomenet regnskapsmanipulasjon benytter vi da begrepet regnskapsstrekking, eller tøying av regnskapsregler, for å belyse om det å utnytte det handlingsrommet som ligger i regnskapsreglene er en form for regnskapsmanipulasjon.

Forskning på temaet er viktig fordi brukerne av finansiell informasjon er avhengig av at de kan stole på informasjonen som gis for at de kan ta riktige beslutninger. Dersom regnskap manipuleres eller strekkes i så stor grad at brukere tar feil beslutning så får det konsekvenser både økonomisk, men også for tillit til selskapene og den informasjonen de utgir.

I lys av at verden nettopp har vært gjennom en toårig pandemi, og at økonomisk usikkerhet kan påvirke risikoen for regnskapsmanipulasjon (Thorps & Harding, 2020), så vi det som relevant å utforske om pandemien har innvirket på fenomenet. Oppgavens problemstilling er dermed:

Er regnskapsmanipulasjon og regnskapsstrekking to sider av samme sak, og har risikoen for at regnskap strekkes eller manipuleres økt som følge av Covid-19?

Gjennom intervjuer med ti informanter fra bank- og revisjonsnæringen konkluderer vi, basert på deres synspunkter, at regnskapsstrekking og regnskapsmanipulasjon kan være to sider av samme sak, men også to forskjellige ting. Dette er helt avhengig av den enkelte situasjonen som vurderes, og må være en konkret vurdering fordi regnskapsreglene innehar et handlingsrom som tillater enkelte tilpasninger og vurderinger. Hvor denne grensen går er dermed udefinert i praksis, selv om den teoretisk sett kan vurderes etter hva som omfattes av lovverket og hva som ikke gjør det, og om informasjonen villeder brukeren eller ikke. Pandemien viser seg å ha gått mye bedre for de aller fleste bedrifter, og dermed er informantene relativt samstemte i at risikoen for regnskapsmanipulasjon ikke har økt i vesentlig grad. Likevel kommer det frem at nettopp fordi det har gått bra i en tid hvor det var lavere forventninger ser enkelte informanter en risiko for at regnskap undervurderes. Dette er også en form for manipulasjon av regnskap der reserver bygges opp, men informantene er klare på at de ikke er like bekymret for slike tilpasninger, enn oppblåste og overvurderte regnskap.

Internasjonal og internasjonalisering - definisjoner

Handelshøyskolen ved UiA definerer sitt mission til å omfatte «co-create knowledge by applying international, innovative and responsible perspectives» (UiA, u. å.). For å diskutere hva dette innebærer må det foreligge en forståelse av hva begrepet internasjonal eller internasjonalisering omfatter. Knight (2003, s. 2) beskriver begrepet i lys av utdanning som en prosess der internasjonale, interkulturelle og globale dimensjoner integreres til formålet med, og funksjonen av utdanningen. I norsk sammenheng har Kunnskapsdepartementet (2009, s. 6) påpekt at for mulighetene og utfordringene som globaliseringen fører til, så kan internasjonalisering av utdanning være det nasjonale svaret, der begrepet omfatter blant annet utveksling av ideer og kunnskap over landegrensener, og integrasjonen av internasjonale, interkulturelle og globale dimensjoner i organisasjonens mål og handlinger. Vi ser at definisjonene i stor grad samsvarer med hverandre og gir dermed et godt utgangspunkt til å diskutere hvordan dette kommer til uttrykk på UiA.

Internasjonalisering i MRR

Utfordringene og mulighetene globaliseringen fører til er blant annet et internasjonalisert arbeidsmarked som setter krav til kunnskapsrike og dyktige arbeidere med forståelse for språk, kultur og arbeidsmetoder i ulike deler av verden (Chinnammai, 2006, s. 67). Gjennom

utdanningsløpet i MRR møter studentene ulike forelesere fra ulike verdensdeler, blant annet forelesere fra Europa, Nord-Amerika og Asia. For det første viser dette at arbeidsmarkedet er internasjonalisert. Dette er viktig fordi ulike perspektiver og erfaringer kommer til uttrykk som følge av at foreleserne har ulike bakgrunner som er med på å forme hvordan vi som studenter og fremtidige arbeidstakere innretter vår tankegang. Norge er et relativt lite land i internasjonal sammenheng og er i så måte avhengig av omverdenen både med tanke på handel og for å få tilgang til kvalifisert arbeidskraft. At vi da har en forståelse for internasjonale sammenhenger og perspektiver er utrolig viktig og viser hvorfor dette bør være en sentral del av Handelshøyskolens arbeid.

Det har også hatt en stor innvirkning på oppgaven vår der interessen for temaet i stor grad stammer fra emnet RE-402 Fraud Detection. Faget var en stor inspirasjonskilde til masteroppgaven og den amerikanske foreleseren hadde erfaring fra ulike verdensdeler som hun ofte trakk frem i undervisningen for å belyse problemområdet. Både norske og internasjonale regnskap bygger på det samme grunnlaget, og har i noen grad likt regelverk. Foreleseren evnet å belyse hvordan ulike regnskapsregler kunne utnyttes gjennom en rekke eksempler fra faktiske hendelser, som selv om de i stor grad ikke omfattet norske selskaper, likevel var direkte overførbare til norsk næringsliv og regnskapsrapportering. Dette belyser hvordan forelesere med internasjonal erfaring kan bygge interesse hos studenter som kan inspirere masteroppgaver, men også fremtidig yrkesveier.

Internasjonalisering i masteroppgaven

Regnskapsmanipulasjon er et internasjonalt fenomen som kan ha stor påvirkning på samfunnet. Større regnskapsskandaler som WorldCom og Enron har påført verdensøkonomien store utfordringer, det samme gjelder Lehman Brothers. Et resultat av slike skandaler er The Sarbanes-Oxley Act (Cullinan, 2004, s. 853) som EU responderte på og som førte til innstramminger i Norge. Dette viser hvordan internasjonale forhold og trender påvirker norsk regnskapsregulering slik at problematikken adresseres, og viser hvordan definisjonen til kunnskapsdepartementet om kunnskap og erfaringer utover landegrensar får nasjonale konsekvenser.

Som beskrevet i introduksjonen av masteroppgaven foreligger det begrenset med forskning knyttet til regnskapsmanipulasjon og regnskapsstrekking i norske selskaper. Dette har aktualisert internasjonal forskning som grunnlag for å teoretisere hvorvidt pandemien innebærer en økt risiko for regnskapsmanipulasjon. Ettersom forskningen konkluderer ulikt på dette,

samtidig som at den norske håndteringen av pandemien nok er ulik andre land, ble det vurdert som interessant å få informantenes synspunkt.

Forskningsspørsmålene går ut på å nyansere manipulasjonsbegrepet, utforske omfanget og konsekvenser av fenomenet og hvor slike risikoer foreligger, samt om pandemien har en påvirkning. Norge er i stor grad påvirket av internasjonale trender og krefter. Disse ble synlig under pandemien, der forskning er delt om hvorvidt risikoen for regnskapsmanipulasjon øker når det foreligger usikkerhet og økonomiske nedgangstider (Ali, Amin, Mostafa & Mohamed, 2022, s. 4). Norske selskaper opplevde nedstengninger som påvirket dem, både i Norge og i utlandet. Enkelte bransjer opplevde å bli nedstengt i en tidlig fase av pandemien, slik som frisører og kjøreskoler. Samtidig stengte en rekke land ned sine produksjonsfasiliteter som førte til mangler på sentrale innsatsfaktorer i industrien. Dette er blant annet synlig gjennom manglende råvarer til bilindustrien, der halvledere til bilelektronikk fører til en reduksjon i bilproduksjonen og følgelig lengre ventetid for norske forbrukere (NAF, 2022).

Manglende råvarer etter pandemien, høy inflasjon, forsyningskrise og et stort kostnadspress som følge av krigen i Ukraina påfører internasjonale og nasjonale selskaper press (Iversen, 2022) som kan innvirke på manipulasjonsrisikoen. Når norske selskaper belager seg på en globalisert verdikjede på tvers av landegrenser blir sårbarheten større når internasjonale hendelser som pandemi og krig inntreffer. Når man i tillegg tar i betraktning at norske selskaper sliter med tilgangen til kvalifisert arbeidskraft (Myklathun, 2022, s. 8) der konkurranse fører til lønnsøkninger (Quintini, 2011, s. 11) forsterkes dette. Det legger press på norske bedrifter som teorien knyttet til regnskapsmanipulasjon tilsier at øker risikoen, og viser hvorfor det er viktig at norske universiteter fokuserer internasjonalt og tiltrekker kompetanse som norske bedriften kan tjene godt av.

Som det forrige avsnittet indikerer så foreligger det et teoretisk rammeverk som forklarer hvilke elementer som fører til regnskapsmanipulasjon. Mislighetstriangelet identifiserer tre elementer som må være til stede for at regnskapsmanipulasjon forekommer. Disse elementene er press, mulighet og rasjonalisering. Dette er et rammeverk som forklarer regnskapsmanipulasjon på tvers av landegrenser. Når internasjonale forhold skaper press på norske selskaper kan dette føre til økt regnskapsmanipulasjon eller regnskapsstrekking. Når selskaper går godt, men ser stor usikkerhet kan de være tilbøyelige til å undervurdere resultatet for å bygge opp reserver som kan benyttes dersom de negative effektene tiltar. Dette kan oppstå gjennom konservativ regnskapsføring som omfattes av begrepet regnskapsstrekking der man utnytter det

handlingsrommet som ligger i regnskapsreglene til å foreta konservative verdivurderinger. Denne risikoen påpeker enkelte av informantene.

En trend som informantene våre påpeker, og som har en internasjonal tilknytning er noter og utviklingen i notekrav, der norske regnskapsregler står til i en viss grad i kontrast til internasjonale rammeverk. IFRS, som et internasjonalt rapporteringsrammeverk som norske børsnoterte selskaper er pliktig til å følge og alle andre foretak har mulighet til å benytte, har omfattende notekrav som medfører at informantene i enkelte tilfeller opplever at viktig noteinformasjon drukner i mengden. Dette står i kontrast til utviklingen i norske regnskapsregler der det stadig foreligger forenklinger for små selskaper. Dette medfører i enkelte tilfeller at informasjon som informantene påpeker kan indikere manipulasjon av regnskap, ikke er pliktig å informere om. Dette er en trend i norsk sammenheng som kan være problematisk, men samtidig så er det viktig å gjøre en vurdering på hvem brukerne av regnskapene til slike små selskaper er. Ofte er det kun skattemyndigheter og banker, og det er brukere som har gode kunnskaper og muligheter til å utfordre informasjonen som oppgis, og mulighet til å innhente annen informasjon for å verifisere regnskapstallene.

Flere av elementene i kunnskapsdepartementets definisjon av internasjonalisering gjenspeiles i resultatene fra oppgaven. Definisjonen trekker frem interkulturelle dimensjoner og handling utover landegrenser. En konsekvens av internasjonalisering og globalisering er nok at kapital og eierskap utvides over landegrenser. Et eksempel på dette kan være datterselskaper i Norge av store internasjonale konsern. Når kulturelle forskjeller og ulike måter å se og løse utfordringer på møtes, kan dette spille inn på manipulasjonsrisikoen. Dette er forsket på ved å benytte Hofstede sine kulturelle variabler for å undersøke om kulturelle forskjeller mellom ulike land indikerer forskjeller i villigheten til å begå manipulasjoner. Her konkluderes det med at ulike kulturelle faktorer korrelerer med earnings management, og kultur dermed påvirker manipulasjonsrisikoen (Guan, Pourjalali, Sengupta & Teruya, 2005; Han, Kang, Salter & Yoo, 2010; Descender, Castro & León, 2011). I forlengelse av dette er det også forsøkt å kartlegge hvem som begår misligheter, men forskning tilsier at hvem som helst kan begå disse, og dermed er det vanskelig å lage personlighetsprofiler for å være særlig oppmerksomme på enkelte grupper (Albrecht, Albrecht, Albrecht & Zimbelman, 2018, s. 31).

Diskusjonen ovenfor viser hvordan begrepet internasjonal uttrykker seg i masteroppgaven, både med tanke på inspirasjon til oppgaven der internasjonale regnskapsskandaler og konsekvensene av de var sentrale, men også for relevant teori og utviklingstrekk innen temaet

regnskapsmanipulasjon som informantene våre påpeker. Det er viktig for norske selskaper å være oppmerksomme på de elementene som trekkes frem fordi de har selv hovedansvaret for at den regnskapsrapporteringen de kommer med er riktig. Derimot så har ikke historien vist at selskaper er tilliten verdig, og derfor er det viktig å undersøke dette, og at revisor og brukere av regnskap er oppmerksom på hvilke utfordringer som foreligger.

Referanseliste

- Albrecht, W. S., Albrecht, C. O., Albrecht, C. C. & Zimbelman, M. F. (2018). *Fraud Examination* (6. utg.). Boston: Cengage.
- Ali, H., Amin, H. M. G., Mostafa, D. & Mohamed, E. K. A. (2022). Earnings management and investor protection during the COVID-19 pandemic: evidence from G-12 countries. *Managerial Auditing Journal*. <https://doi.org/10.1108/MAJ-07-2021-3232>
- Baksaas, K. M. & Stenheim, T. (2015). Prinsippbaserte versus regelbaserte regnskapsstandarder. *Praktisk økonomi og finans*, 31(1), 80-94. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2871-2015-01-08>
- Chinnammai, S. (2006). Effects of Globalisation on Education and Culture. *Open Praxis* 0(1), 67-72. Hentet fra <https://openpraxis.org/articles/abstract/179/>
- Cullinan, C. (2004). Enron as a symptom of audit process breakdown: can the Sarbanes-Oxley Act cure the disease? *Critical Perspectives on Accounting*, 15(6-7), 853-864. <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2003.06.007>
- Desender, K. A., Castro, C. E. & León, S. (2011). Earnings Management and Cultural Values. *American Journal of Economics and Sociology*, 70(3), 639-670. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1026000>
- Guan, L., Pourjalali, H., Sengupta, P., Teruya, J. (2005). Effect of Cultural Environment on Earnings Manipulation: A Five Asia-Pacific Country Analysis. *Multinational Business Review*, 13(2), 23-41. <https://doi.org/10.1108/1525383X200500007>
- Han, S., Kang, T., Salter, S. B. & Yoo, Y. K. (2010). A Cross-Country Study on the Effects of National Culture on Earnings Discretion. *Journal of International Business Studies*, 41, 123-141. <https://doi.org/10.1057/jibs.2008.78>
- Iversen, M. (2022, 12. mai). Storselskaper advarer om enestående kostnadspress og komponentmangel. *Dagens Næringsliv*. Hentet fra <https://www.dn.no/utenriks/japan/sony/nintendo/storselskaper-advarer-om-enestaende-kostnadspress-og-komponentmangel/2-1-1217790>
- Knight, J. (2003). Updating the Definition of Internationalization. *International Higher Education*, 33, 2-3.
- Kunnskapsdepartementet. (2009). *Internasjonalisering av utdanning* (Meld. St. 14 (2008-2009)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-14-2008-2009-/id545749/?ch=1>
- Myklathun, K. H. (2022). *Stor mangel på arbeidskraft* (NAV's Bedriftsundersøking 2022). Hentet fra <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/kunnskap/analyser-fra-nav/arbeid-og-velferd/arbeid-og-velferd/bedriftsundersokelsen>
- NAF. (2022, 16. mars). Lang ventetid blir lengre for elbilkjøperne. Hentet fra <https://nye.naf.no/elbil/elbil-nytt/lang-ventetid-blir-lengre-for-elbilkjoerne>
- Naidu-Ghelani, R. (2015, 6. november). Companies still bending finance rules, Enron boss warns. *BBC*. <https://www.bbc.com/news/business-34742691>

- Quintini, G. (2011). Over-Qualified or Under-Skilled: A Review of Existing Literature. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 121.
<https://dx.doi.org/10.1787/5kg58j9d7b6d-en>
- Thorps, D. & Harding, T. (2020, 2. Desember). Auditing fraud risk during a pandemic. *Journal of Accountancy*. Hentet fra
<https://www.journalofaccountancy.com/news/2020/dec/auditing-fraud-risk-during-coronavirus-pandemic.html>
- UiA. (u. år.). Strategy. Hentet fra <https://www.uia.no/en/about-uia/faculties/school-of-business-and-law/strategy>